Liget

2021-12

december

[XXXIV. évfolyam 12. szám]

ligetmuhely.com

TARTALOMJEGYZÉK [XXXIV. évfolyam 12. szám]

Nacsinák Gergely András | **EMBLÉMA** 4

Lendvai Zalán | **ZEBRAFILOZÓFIA** 10

Handi Péter | **VÍZHIÁNY** 12

Inczédy Tamás | **KÖLYÖKJETI; A HELYETTES** 14

Fábián Annamária | **MELYIK ÚTON HAZAFELÉ – AZAL G. LÉKAY** 32

Bacsák Dániel | **A LÁTHATATLANOK [2]** 46

Fleck Zoltán | **RÉSZVÉTELI DEMOKRÁCIA** 58

MEGOSZTOTT TÁRSADALOMBAN

Ács József | **ÜVEGLAPOK KÖZÖTT** 63

Hegedűs Gábor | **VALAMINT A PUSKAGOLYÓBICS KÉTANNYIRA** 78

NEM MEGY, MINT AMENNYIRE MEGY

Kiss Lajos András | **ÉRZELEM ÉS POLITIKA** 89

CSAKUGYAN ELFEJTETTE?

Taizs Gergő | **SZIRMAI NYÍLNAK** 104

Csongor Andrea | **AZ ÉN NAPOM** 106

Körösényi Dániel | **BALLADA** 108

Vörös István | **A FELEDÉS SZEREPE** 114

Búth Emília | **PONT NÉLKÜL** 116

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Nacsinák Gergely András

EMBLÉMA

2021-12-16 | **ESSZÉ**

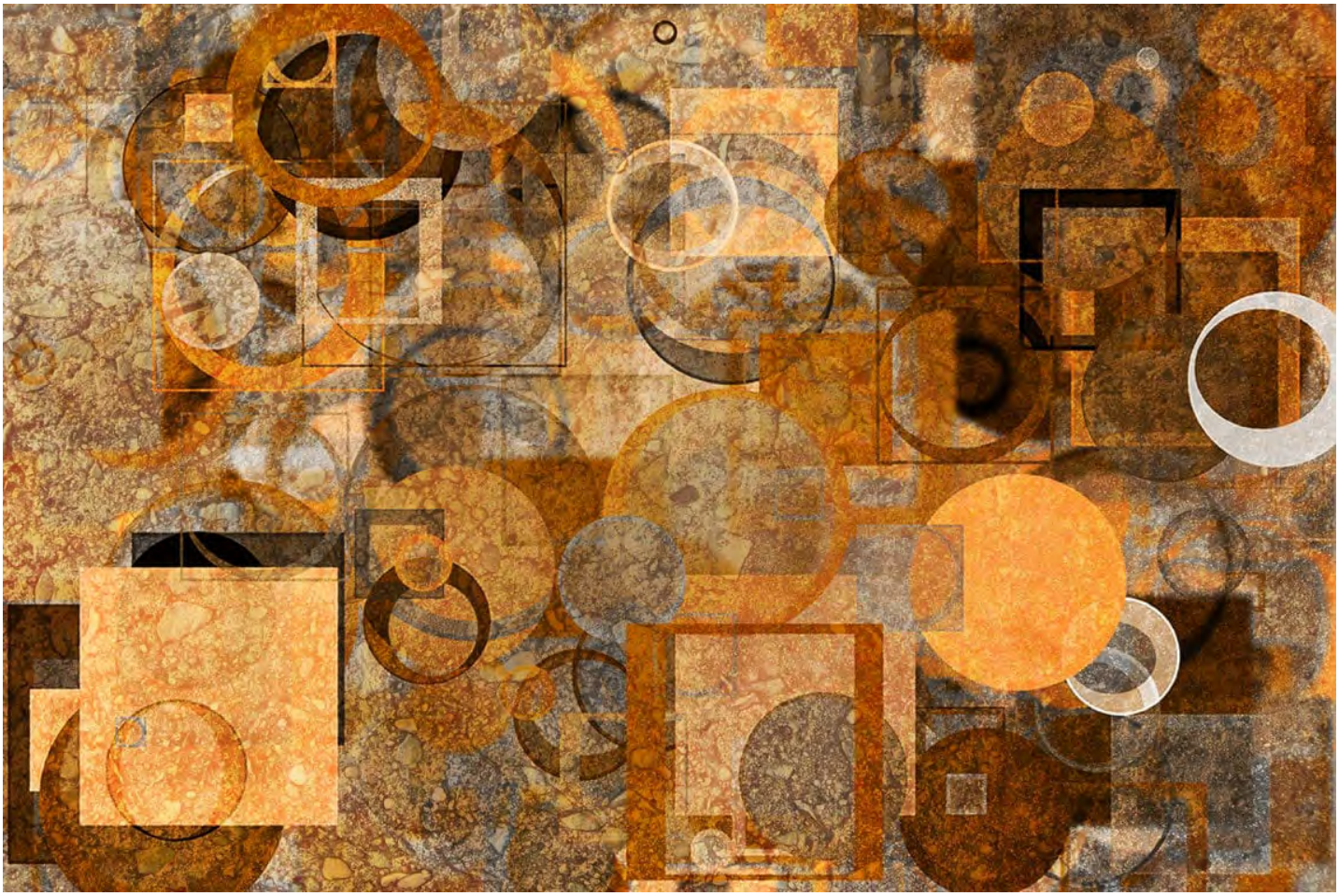

Isten bizony nem vagyok babonás, de itt lenni kell valaminek. A babonás ember üzenetekre vár úton és útfélen, hátha sikerül megelőzni az alattomban leselkedő bajt, mert feltételezi, hogy a sors vagy a világegyetem – szemében a kettő egy és ugyanaz – van olyan udvarias, hogy mindenkit egyenként figyelmeztet, legföljebb mi nem tudunk olvasni a jelekből. A babonás ember: olvasó ember, csak épp az olvasás tevékenységét terjeszti ki szokatlan tartományokig. Szenvedélyesen és félelemmel olvas, ahogy kell, viszont mindent egyetlen szerzőnek tulajdonít. És bár én is

ilyesféleképpen olvasok, azért szívesebben maradok a betűknél; már csak ezért sem vagyok babonás. Az asztrológia, a chresomantia, a numerológia mind-mind szép metaforái az emberi megismerésnek – ami végül is mindig *választott mintázatok* akkurátusabb vagy költőibb interpretációja – de bármennyire tetszetős is a *világ mint könyv*-metafora, mégis rettenetes lenne egy olyan könyvet elgondolni, amelyet a szó szoros értelmében nem lehet letenni, mert legföljebb az tehet félre bennünket, és az maga a halál.

mintázatkeresés

A számokban is kevéssé hiszek – ami egészen más dolog, mint a számok*nak* hinni –, abban pedig végképp nem, hogy a számok alapján érdemes jelképes határokat húzni az amúgy cseppfolyós halmazállapotú és inkább árnyalatokat ismerő létezésben. Évszámokra gondolok, elsősorban. A középkor nem vette egy csapásra kezdetét 476-ban, az egyház nem szakadt váratlanul ketté 1054-ben, és nem köszöntött be a fényes újkor 1492-ben. Nyilván nem. Ez ismét mintázatkeresés, az idő parttalanságába önkényesen leszúrt karók, azaz inkább olyan jelzőoszlopok, mint amilyenek a hol sekélyebb, hol mélyebb, át-meg átrendeződő venetói lagúnák látszólagos egyöntetűségében hivatottak mutatni a *mégiscsak* hajózható vizeket. Amit történelemnek becézünk, az ezekre a karókra felhúzott varsa-rendszer. Néha érdemes ellenőrizni, elődeink jól jelölték-e ki a karók helyét, nem költözött-e azóta odébb alattomban a tenger.

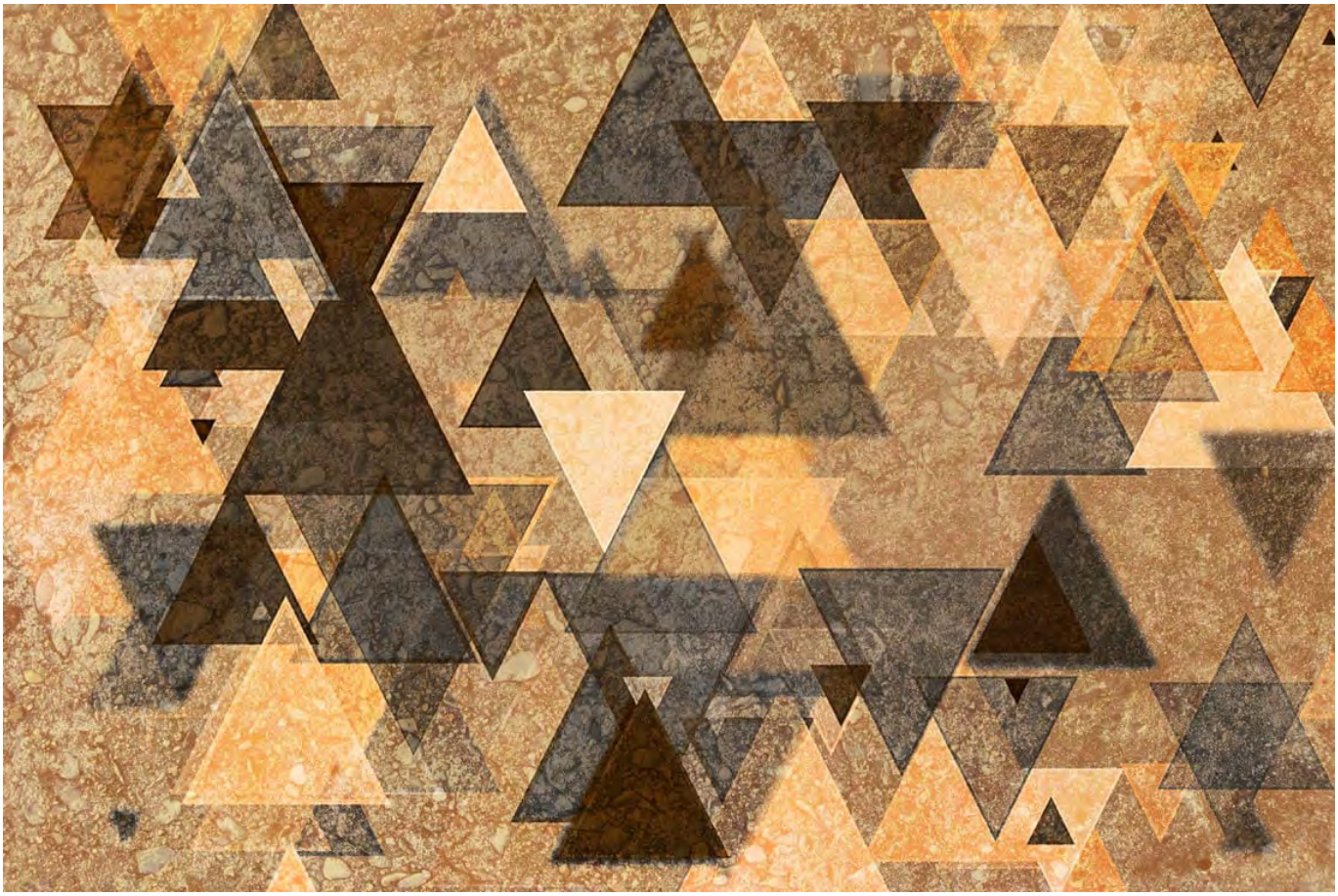

Ezt mind jól tudom – vagy gyanítom legalábbis.

De azért itt valaminek mégiscsak lennie kell.

Vannak mágikus idők, nem tudom máshogy mondani, nem igazán abban az értelemben, hogy a természet lerántja magáról a leplet és egy darabig látni engedné az alatta szégyenlősen rejtegetett pőre metafizikát – ez nem volna elegáns dolog a természet részéről, és nagy léptékben lehetőleg kerüli is az ilyesmit. A kozmosznak van tartása. Inkább úgy értve, hogy vannak nevesíthető időszakok, dátumhoz köthető pillanatok, amikor a fluid események visszatekintve már-már tapinthatóvá, az alaktalan történések pedig plasztikussá sűrűsödnek – ha babonás volnék, azt mondanám: jelentést kapnak. Így lehet egy-egy évszám, ha nem is határrá, de *emblémává*.

Az emblémának valamikor nagy konjunktúrája volt. Leginkább a 16–17. században kedvelték a jelentéssűrítésnek ezt a módját: amikor egy pár szóval kísért ábrában lehetett megpillantani annál sokkal terjedelmesebb filozófiai vagy morális távlatokat. És vannak ilyen értelemben „emblematikus” évszámok is. Leírom végre, melyikre gondolok – egész eddig mintha babonából nem írtam volna ide, a racionális fejtegetések egész garmadájával, mint védművekkel bástyázva körül, kacskaringós, ha akarom apotropaikus mondatok ornamenseivel készítve elő a varázskört, amelyben állva veszélytelenül felidézhetem. Lehet, hogy kissé mégis van bennem babonaság. Amikor az idők lehetséges csomópontjaira gondolok, elsőnek mindig az 1564-es évszám jut eszembe. Hogy mi más jelölhetné – félig jogosan, félig mágikus emblémaként – annak a kornak a kezdetét, amelyben élünk. Hogy innen ered, észrevétlen hajszálereken futva szét előbb, majd folyamokká duzzadva később annyi minden, amit modernitásnak hívunk (a posztról nem is beszélve).

beszéljen magáért

Először arra gondoltam, hagyom, hadd beszéljen magáért két születés és két halál, melyek úgyszólván semmilyen kommentárt nem kívánnak. 1564-ben halt meg Michelangelo, és 1564-ben született Shakespeare. Ebben az évben halt meg Kálvin János, és született Galileo Galilei. Gyönyörű szimmetriák, messzire vivő asszociációkkal, akár egy szépen kivitelezett emblémánál. Mely emblémákat különben is kedveltek már ebben a korban, amióta harminchárom évvel azelőtt Andrea Alciato itáliai humanista és jogtudós Augsurgban megjelentette az első „modern” értelemben vett emblémáskönyvet. És ha már itt tartunk, Zsámboky János, alias Johannes Sambucus *Emblemata* című vaskos műve – amely maga is egyfajta korszakhatárt jelöl a könyvkiadásban – véletlenül szintén 1564-ben látott napvilágot. Mondom én, hogy lennie kell itt valaminek. Azt sem hallgathatom el, hogy a *Gargantua és Pantagruel*-regényfolyam ötödik, és egyben utolsó kötete – habár már nem teljes egészében Rabelais munkája –, amely szintén igen korszerű, hovatovább modern befejezéssel az Isteni Butélia Templomában az „Igyál!”-felszólamlással zárul, szintúgy ebben az esztendőben jelent meg.

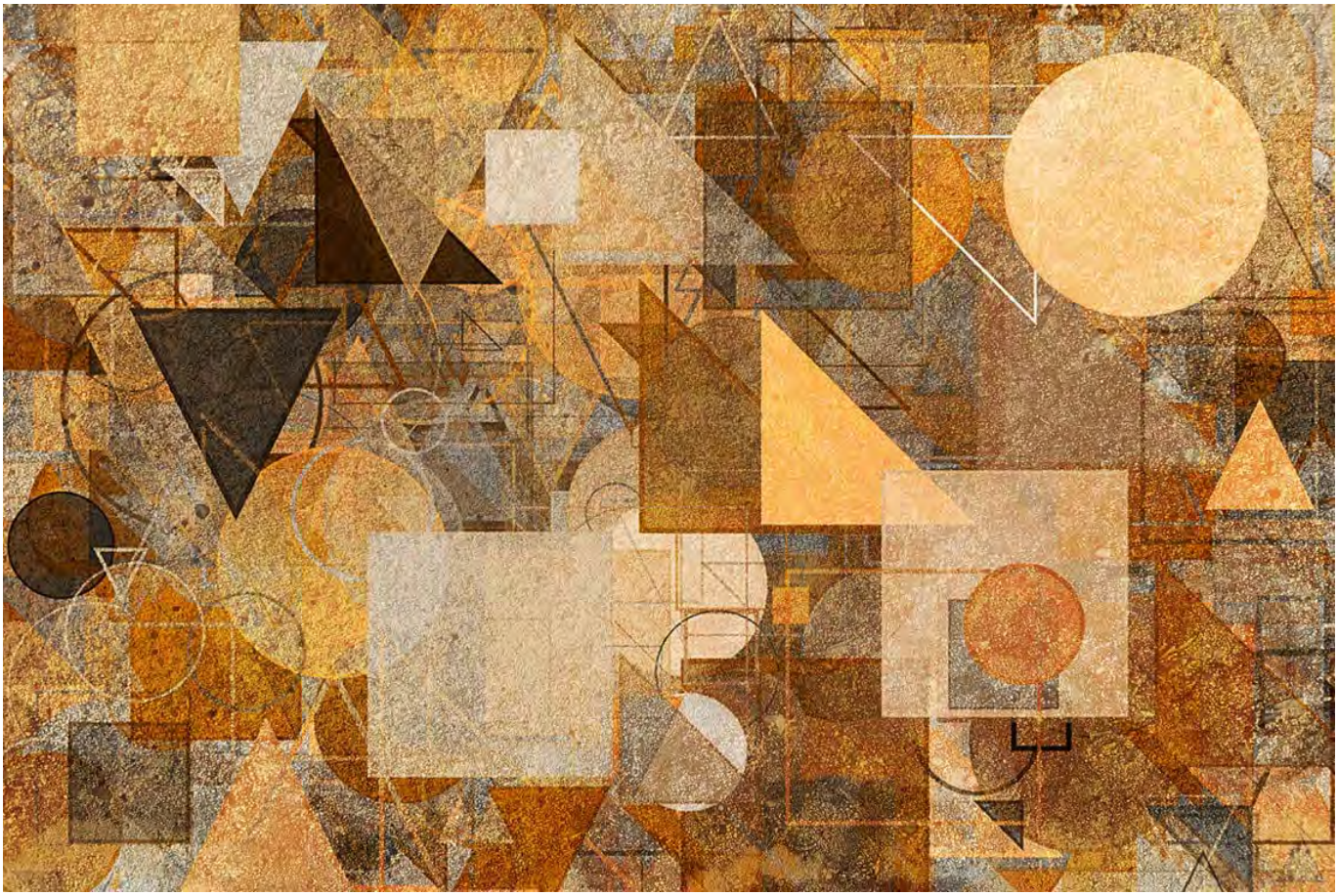

Mindegyik, itt elsorolt esemény külön-külön is jelezhetné a modernitás kezdetét. Így, együtt azonban megkapó képletet alkotnak, olyan szimmetrikus konstellációt, amely ritka pontossággal jelzi az elkövetkezendőket.

És még valami, ha már úgyis a modernitásról esik szó, 1564 konvex tükrében.

kibogozhatatlanul

Ebben az esztendőben születtek az első feljegyzések a „patkánykirályról”. Meglehetősen bizarr, az északi országokból ismert ritka jelenséget takar a név, az ottani népek rossz előjelként is tartották számon. Elsősorban patkányoknál, ritkábban egereknél figyelték meg, és amióta a babonás félelmen túl számottevő kíváncsiság is mutatkozott a természet kuriozitásai iránt, egyes példányait meg is őrizték, és máig mutogatják többek közt Göttinga, Hamburg, Strasbourg és Hamelin múzeumaiban. Valamilyen – máig sem tisztázott – oknál fogva tucatnyi vagy még több rágcsáló kibogozhatatlanul összecsomózódik a farkánál fogva: az így létrejött sok egyedből álló, de mégiscsak egy monstre-példány egy

darabig él, aztán elpusztul. Luther nem is habozott retorikai eszközként kihasználni a jelenséget, egyenest a római pápaságot hasonlítva a patkánykirályhoz. Hogy a patkánykirály mennyiben illeszkedik az embléma többi komponenséhez, és azokhoz hasonlóan előre jelez-e valamit arról a korról, amelyben élünk, nem igazán tudom eldönteni. Vagy csak nincs merszem hozzá. Könnyebb legyinteni az egészre, hiszen, mint mondtam, nem vagyok babonás.

kép | shutterstock.com

Lendvai Zalán

ZEBRAFILOZÓFIA

2021-12-04 | **VERS**

Mikor elfordulsz tőle a pirosnál,
zsebedben kotorászol
bérletet, mobilt keresel –
észrevehetné, hogy

a zebránál álltok,
s nem hív senki, nem sietsz sehová,
ő viszont remegő kézzel várja a holnapot.

Hogy számíthasson aztán
a következő napra, hogy
eljöjjön végre, ami majd jön,
de az a pillanat is csak múlik,
mert koszos lakcímkártyájáról
leolvasható a jövőből visszacsorgó jelen.

Nem gondolsz erre,
ahogy látod a sárga mellényben,
és benzingőzben állva
legnagyobb gondod,
eldönteni, mit akarsz:
jobbnak vagy szerencsétlenebbnek
tűnni, mint ő,
aki köp egyet a sistergő aszfaltra,
vörös arccal elindul,
és eszébe sem jut,
hogy gyerekként együtt fociztatok.

kép | S. Tsuchiyan, unsplash.com

Handi Péter

VÍZHIÁNY

2021-12-07 | **VERS**

Már háromszáz lement a nyolcszáz méterből,
a víz lassan apadni kezdett. Ötezer
néző tízezer szemgolyója követte a tíz
gyorsúszó bajnokot, az erőteljes tempókat, amikor
„Figyelem – szólt a megafon –, repedés
keletkezett a medencében! A vízszint csökkenőben.

Kéretik…” – de senki nem figyelt, noha
az 5-ös sávon úszó világbajnok egyszer csak
a lábára állt, úgy tempózott tovább, közben
megigazította szemüvegét, valaki a tribünön
kiabált és a vízre mutatott. Lefogták,
lerúgták a lépcsők mögé. Az utolsó ötven méteren
bokáig ért a víz, a versenyzők nagy csapásokkal
szelték a levegőt, elsőnek
a 7-es érintette a falat,
három másodperccel lemaradva a világrekordtól…
Nagy ováció, aztán kifelé
áradt az élménytől sugárzó tömeg.
„Ki győzött?” – kérdezte egy arrajáró, de
a megszólított arcán a mosoly árnyékba váltott.
„Nem lett világrekord – legyintett –, a hetest
utálják…, most is leeresztették alóla a vizet…”

kép | shutterstock.com

Inczédy Tamás

KÖLYÖKJETI

2021-12-01 | **NOVELLA**

Az ifjú férj alig várja, hogy szerzeményével lenyűgözhesse várandós feleségét. A lakás bejárati ajtajához érve mégis meg kell állnia kifújni magát. Leteszi a bútort és rátámaszkodik. Újra eszébe jutnak az antikvárius szavai.

– Amilyen patinás, épp olyan robusztus jószág ez. Száz éve babaágy és garantálom magának, hogy újabb száz év múlva is az lesz.

a trónörökös fekvőhelye

Amikor először megpillantotta az elegáns, öreg bútort a régiségboltban, azonnal meglódult a képzelete. Lelki szemeivel máris tulajdon hálószobájukban látta a babaágyat, fenségesen állt ott és maga körül minden mást jelentéktelenné varázsolt. De hát mi más is lenne egy lakás dísze, ha nem a trónörökös fekvőhelye?

– Ez a darab, kérem, olyan időből származik – duruzsolta az antikvárius –, amikor az emberek még értettek az élethez. Akkoriban fontosabb volt, hogy egy bútor szép legyen és tartós, mintsem össze- és szétszerelhető.

Örült, hogy hallgatott reggeli megérzésére: ha az ember bútorvásárlásra adja a fejét, még mielőtt venne valami sorozatterméket, érdemes szétnéznie egy régiségboltban.

– Valódi mestermű, kérem szépen, hozzáértő kezek faragták, méghozzá igazi vörös cseresznyefából.

Ahogy az ifjú férj a bútorra fektette tenyerét, bizsergést érzett. Az elvágyódás jól ismert érzése volt. De ezúttal nem távoli, elérhetetlen világok hívogatták, hanem saját jövője, az, ami családja körében vár rá.

Immár sorsszerűnek vélte a találkozását az ággyal, és bizonyos volt benne, hogy amint a bútor elfoglalja helyét otthonukban, életükben megannyi más is automatikusan helyére kerül majd.

A bútor eszmei értékét figyelembe véve kifejezetten olcsónak tartotta az antikvárius által elsőre bemondott árat, így még a formaság kedvéért sem kezdett alkudozni. Megvette.

– Mennyibe került ez, János? – kérdi most gangra lépő várandós felesége.

A férfi büszkén megmondja a kiságyért fizetett összeget.

– Jesszus! Ennyiből két újat vehettél volna.

Mint akit leforráztak, úgy érzi magát az ifjú férj, fejében mindenféle gondolatok cikáznak. Hát ennyire félreismerte volna feleségét?! Lehetséges, hogy ne ugyanúgy gondolkodjanak az alapvető értékrendről?! Ezek szerint lehetséges, hogy nemcsak túl korán házasodott, mint azt bizonyos pillanataiban oly tisztán látta, de ráadásul egy hozzá nem illő nővel kötötte össze sorsát?!

Világéletében lázadt a közhely ellen, hogy az ember újra kitermeli szülei kudarcait, hát most akkor már tessék élvezni ezt a minden ízében saját, külön bejáratú kudarcot.

rátelepszik

A sötét gondolatok közül kiviláglik valami biztató: eszébe jut, hogy úgy tartják, a születendő gyermek személyisége néha rátelepszik anyjáéra, hogy kipróbálja, milyen is az élet. Csak erről lehet szó, gondolja a férfi, és türelemre inti magát.

– Éva drágám, emlékszel még, mit feleltél a nagybátyádnak, amikor a lagzinkon azt kérdezte, hány gyereket szeretnénk?

– Hogy jön ez ide, János?

– Ez a kiságy ki fogja szolgálni az összes gyerekünket, akkor is, ha történetesen tényleg tízen lesznek.

– János, ugye tudod, hogy a baba, aki legelőször aludt ebben a kiságyban, már rég halott?

– És akkor mi van? A lakóházakban is generációk sora váltja egymást. Ki-ki éli az életét, aztán átadja a helyét a következőnek. Ez a természet rendje. És ez az ágy száz év múlva is ágy lesz, mert régi mesterek faragták és méghozzá tudod miből?

– Fából.

– De milyen fából! Valódi vörös cseresznyéből!

A feleség nem válaszol. Megérinti az ágyat, egy darabig tapogatja, kopogtatja.

– Mondjuk tényleg jó masszívnak tűnik.

A férfi megkönnyebbül.

– Ezt nem viszi ki a huzat, ha szellőztetsz – mondja és nevetve hozzáteszi –, alig bírtam felcipelni.

– Segítsek bevinni?

– Te ne emelgess semmit! Innen már röhögve beviszem, csak előbb még leszedem róla ezt a szart – mondja a férfi és a furnérlemezből vágott tenyérnyi díszítőelemre mutat, amit láthatóan valamelyik előző tulajdonos utólag ragasztott a kiságy belső falára.

– A macit? De hát miért veszed le?

– Hát csak nem hagyjuk, hogy ez a szocreál izé elcsúfítsa?! És egyébként is, mi a fene ez egyáltalán?

A feleség közelebb hajol.

– Szerintem egy kutya.

– Ilyen fülekkel?

– Macska?

– Az előbb még maci volt, aztán meg kutya.

– Ne rugózzál már a rendszertanon! Biztosan valami kitalált jószág. Mármint egy stilizált kölyökállat.

– Hová tetted az ízlésed, Éva? Ez egy dilettáns fércmű!

– Szerintem akkor is aranyos.

A férfi már bánja, hogy nem feszítette le a fura kis dekorációt a bútorról még az antikváriumban, vagy legkésőbb a ház előtt, miután kirakták a tehertaxiból.

– Lehetséges, hogy te aranyosnak találod, amihez természetesen jogod van, de bármilyen dekoráció is lesz ezen a szent helyen, a gyerekeink állandóan nézni fogják, méghozzá pont a legfogékonyabb korban, következésképp az adott dolog egész életükre kihatással lehet. Véleményem szerint ez a szörny Leonardo da Vincinek is ízlésficamot okozott volna.

A feleség nem szeretné ismét végighallgatni, férje hogyan tett szert már óvodában páratlan matematikai érzékre azáltal, hogy a kötelező csendes pihenőkön soha nem tudott elaludni, így naponta két órán keresztül hanyatt fekve bámulta a plafont, és unalmában jobb híján minden irányból újra és újra megszámolta a neon lámpatesteket. Tehát mindezt nem akarja újra végighallgatni, ezért inkább legyint.

A férfi egy vajazó késsel feszegeti a díszt. A dísz makacs, próbára teszi a férfit, aki morog, sziszeg, a nő közben nézi, mindketten tudják, hogy hamarosan káromkodás következik. De a dísz ekkor lepattan a kiságyról és a férfi diadalmasan felnevet.

> baj van

Feleségére néz, tudat alatt talán egy rég áhított elismerő tekintetet remél, de csak a nő ámuló vagy inkább bámuló arcát látja. Ismeri ezt a nézést, rögtön tudja, hogy baj van. És csakugyan, a cseresznyefán tenyérnyi sérülés éktelenkedik. A lepattintott dísz ragasztása kiszakított egy darabot a cseresznyéből is.

A beállt csendet a férj töri meg.

– Semmi gond – hebegi –, majd én faragok ide valami szépet!

Aztán minden olyan gyorsan történt. A baba a vártnál sokkal korábban érkezett, és az orvosok alig tudták megmenteni. Hirtelen mindenkinek több aggódni-, és tennivalója lett, mint amivel meg tudott küzdeni. A faragás sosem készült el.

A kisfiú másfél éves korában kinőtte a kiságyat, ami – ideiglenesen – felkerült a padlásra. És testvérke híján ott is maradt.

A gyerek már serdülőkorban volt, amikor a válás megkezdődött. Az apa nem lakott velük. A fiú segített anyjának szétválogatni a család holmiját. A szortírozással a lakásban is bőven akadt dolguk, és csak utána következett a pince, legvégül a padláson lévő dobozok és zsákok.

– Ez meg mi a fene, muter? – kérdi a fiú a padláson egy kartondobozban kotorászva.

Az anya felnéz a pakolásból, és ahogy megpillantja fia kezében a furnérlemez dekorációt, megnyúlik vele a pillanat. Eszébe jut a nap, amikor férje hazaállított az antik ággyal. Akkoriban még biztosak voltak benne, hogy nekik kettőjüknek sikerülni fog, hogy ők nem lesznek újabb strigula az elváltak statisztikájában. Ehhez képest most itt válogatja a bizbaszt. A kiságy ott áll mellette, az is telepakolva dobozokkal meg zsákokkal, amiket még át kell nézni.

Arra gondol, hogy ki kéne hajítani mindent, nemcsak a tárgyakat, hanem azt a tizenöt évet is. De hát itt ez a tinédzser fiú, és mennyire labilis.

Ha kiradírozhatná múltja bizonyos részeit, a másik részét szeplőtelen fogantatással magyarázná? Annak volna értelme. De visszakérdez.

– Szerinted mi?

> bárcsak ne hasonlítana úgy

A fiú figyelmesen nézegeti a kis tárgyat, az anya közben azt kívánja, bárcsak ne hasonlítana úgy az apjára, mert dehogy is volt az a fogantatás szeplőtelen, aztán meg azon tűnődik, vajon a fiú villogó tekintete miből hoz majd többet, boldogságból vagy bajból. A fiú most fülig érő szájjal felkiált:

– Megvan! Szerintem ez egy – de itt megtorpan és nem mondja ki.

A fiú már szégyelli, mi jutott eszébe, gyerekes hülyeségnek tartja. És mert nem néz fel, nem is láthatja, ahogy anyja a tekintetével biztatja – neki is milyen sok mondanivalója lenne számára, rengeteg, ami régóta kikívánkozik belőle.

A fiú visszahajítja a díszt a dobozba, és felnyit egy másikat.

kép | shutterstock.com

Inczédy Tamás

A HELYETTES

2021-12-12 | **NOVELLA**

Minap ismerősöm azzal hívott fel, hogy helyettesítsem egy meccs erejéig a vízilabda csapatban, ahol játszik, mert neki valami halaszthatatlan teendője van, de semmiképp sem szeretne ujjat húzni az edzőjével, az ugyanis egy vadállat. Szó sem lehet róla, feleltem, mire meghökkenve kérdezett vissza, hogy miért nem.

Tényleg, miért is ne, tettem fel magamnak a kérdést. Attól, hogy valami merő képtelenség, még nem biztos, hogy lehetetlen. Ott van például a holdra szállás és megannyi más kontraintuitív ötlet, kezdve eleve azzal, hogy lemásztunk a fáról.

Most már kifejezetten pozitív hozzáállással vettem fontolóra a dolgot, ennek következtében máris konkrét akadályokba ütköztem. Mondtam is az ismerősömnek, hogy mi ketten egyáltalán nem hasonlítunk egymásra. Ő erre felnevetett, szinte hallottam, hogy legyintett a vonal túlsó végén. Aztán azt felelte, hogy az edzőnek az egyik úszósapkás fazon olyan, mint a másik, és úgyis csak az a fontos, hogy meglegyen a létszám.

> nem nagy dolog

Ekkor bevallottam, hogy én még az életben nem vízilabdáztam, sőt nem is vagyok túlságosan jó úszó. Lehurrogott, hogy nem nagy dolog az egész, és ő amúgy is csak második cserekapus, így tulajdonképpen semmit sem kell majd csinálnom, csak a medence melletti lábmosóban ülni, ezt az egyet ugyanis az edző nagyon komolyan megköveteli.

A sportuszoda bejáratánál a portás elkérte a személyimet. Átnyújtottam. Az adataimat felírta egy cetlire, és csak utána kérdezte meg, mi járatban vagyok. Mondtam, én vagyok a vízilabda csapat második cserekapusának a helyettese. Erre gúnyosan felnevetett. Hogy az a csapat semmire sem viszi, eleve kódolt a kudarc. Aztán agitálni kezdett, hogy lépjek be inkább a kosárlabda csapatba, annak ő a másod-segédedzője, és ha sietek, még épp elcsíphetem az aznapi tréninget. Bámult rám, de legfeljebb azt láthatta, hogy nem érdekel a dolog. Galacsinná gyűrte a papírt, amire a nevemet írta, és nagy ívben a szemétkosárba hajította. Csont nélkül, mondta fölényes vigyorral, aztán visszaadta a személyimet, és beengedett az épületbe.

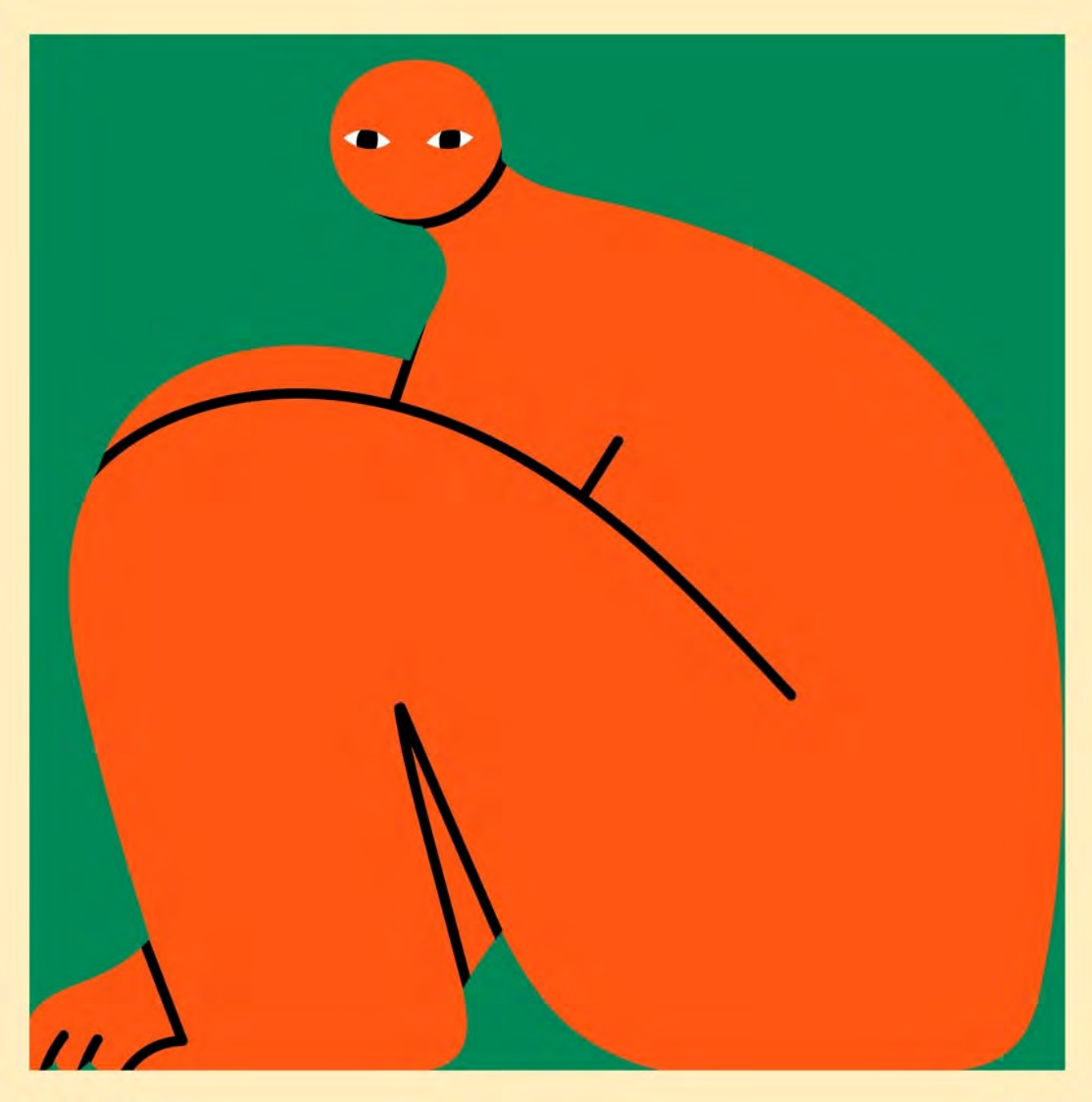

Az öltözőben úszógatyát, vízilabda sapkát húztam, majd beléptem az uszodába. A csapat már a medencében volt, melegítettek. Az edző, apró kis figura, rikácsolva dirigált a partról. Túloldalt a vendégcsapat most ugrált a vízbe.

Alaposan átmozgattam minden porcikámat, aztán beültem a lábmosóba. Már ült ott valaki, komoly arccal figyelte a medencében lévő játékostársakat. Arra gondoltam, csakis az első cserekapus lehet. Köszöntem. Rám sem nézett, csak apró biccentéssel tudomásul vette jelenlétemet.

Elkezdődött a meccs. Mellettem a lábmosóban az első cserekapus percenként beüvöltötte, hogy *nyomjad neki!,* függetlenül attól, hogy épp melyik csapat támadott. Mivel semmiképp sem akartam elrontani a meccset az ismerősömnek, igyekeztem mindenben követni az első cserekapust, így hát én is bőszen kiabáltam, hogy *nyomjad neki!*, de közben azon tűnődtem, kit nyomjon neki a szóban forgó valaki és mihez?

Az edző a meccs első percétől idegesen rohangált fel-alá a medence szélén, és folyamatosan káromkodott. Amilyen pici emberke volt, épp olyan hangos. Kiabálását a víz felerősítette, a falak megsokszorozva verték vissza, szóval az egész uszoda zengett tőle. Megkérdeztem az első cserekapust, hogy az edző tényleg ilyen mérges, vagy csak úgy tesz. Kollégám ekkor nézett rám először. Kissé elgondolkodott, aztán anélkül, hogy válaszolt volna, arrébb húzódott és tovább szurkolt. Hamarosan észrevettem, hogy szemben a vendégcsapat tartalékjátékosai nem a lábmosóban, hanem a kispadon ülnek. Erre fel is hívtam az első cserekapus figyelmét. Megjegyzésem hallatán felkapta fejét, és az ellenfél kispadja felé lövellt egy pillantást. Kinyitotta a száját, majdnem meg is szólalt, de mielőtt mondott volna valamit, meggondolta magát, sőt láthatóan ismét távolabb akart húzódni tőlem. Csakhogy nem tudott, mert ekkor már egészen a lábmosó peremén ült. *Nyomjad neki*, mondtam előzékenyen, és magam húzódtam emerrébb, mert az én oldalamon még akadt némi hely.

Nem értek a vízilabdához, de számomra bizonyosnak tűnt, hogy edzőnk ideges dirigálása ellenére is csúfosan ki fogunk kapni. Kissé feszengve gondoltam a percre, amikor majd be kell vallanom a vereséget ismerősömnek. Máris lelkifurdalás-féle környékezett.

> végtelen nyugalom

Ekkor váratlan dolog történt, méghozzá épp a lábmosó közelében, úgyhogy jól láthattam az egészet: a medence partján rohangáló edző egy újabb tiráda kellős közepén elszámította a medence szélét, belelépett a vízbe, és elsüllyedt. A káromkodás megszűnt, mintha elvágták

volna, és az utolsó visszhang elültével valami végtelen nyugalom áradt szét az uszodában. A nagy csendesség hatására még a mérkőzés is abbamaradt – arra gondoltam, ilyesmi lehet a világbéke.

De akkor a hatalmas kivetítőn megismételték az edző csobbanását, és a béke hirtelen nagy, közös röhögésbe torkollt. Mindenki hahotázott, még az első cserekapus sem tudta fegyelmezni magát.

Ott, ahol az edző a vízbe esett, buborékok törtek a felszínre. Úgy tűnt, a kis ember a medence fenekén is tovább káromkodott. Hanem akkor valakinek hirtelen eszébe jutott, hogy az edző nem tud úszni. Többen azonnal a vízbe ugrottak, hogy kimentsék. A nagy nevetés helyét síri csend vette át. Mindannyian feszülten néztük, amint kihúzták a fuldoklót.

Hamarosan világossá vált, hogy nem történt nagyobb baj, és a mérkőzés ott folytatódott, ahol abbamaradt. Vagyis mégsem egészen ott. A korábbi röhögési inger az uszodában rekedt, és minduntalan próbált utat törni magának. A legsportszerűbb hozzáállás mellett is egyre-másra felröppent egy-egy akaratlan vihogás, és az ember nem tudhatta, mikor nyerít fel ő maga is.

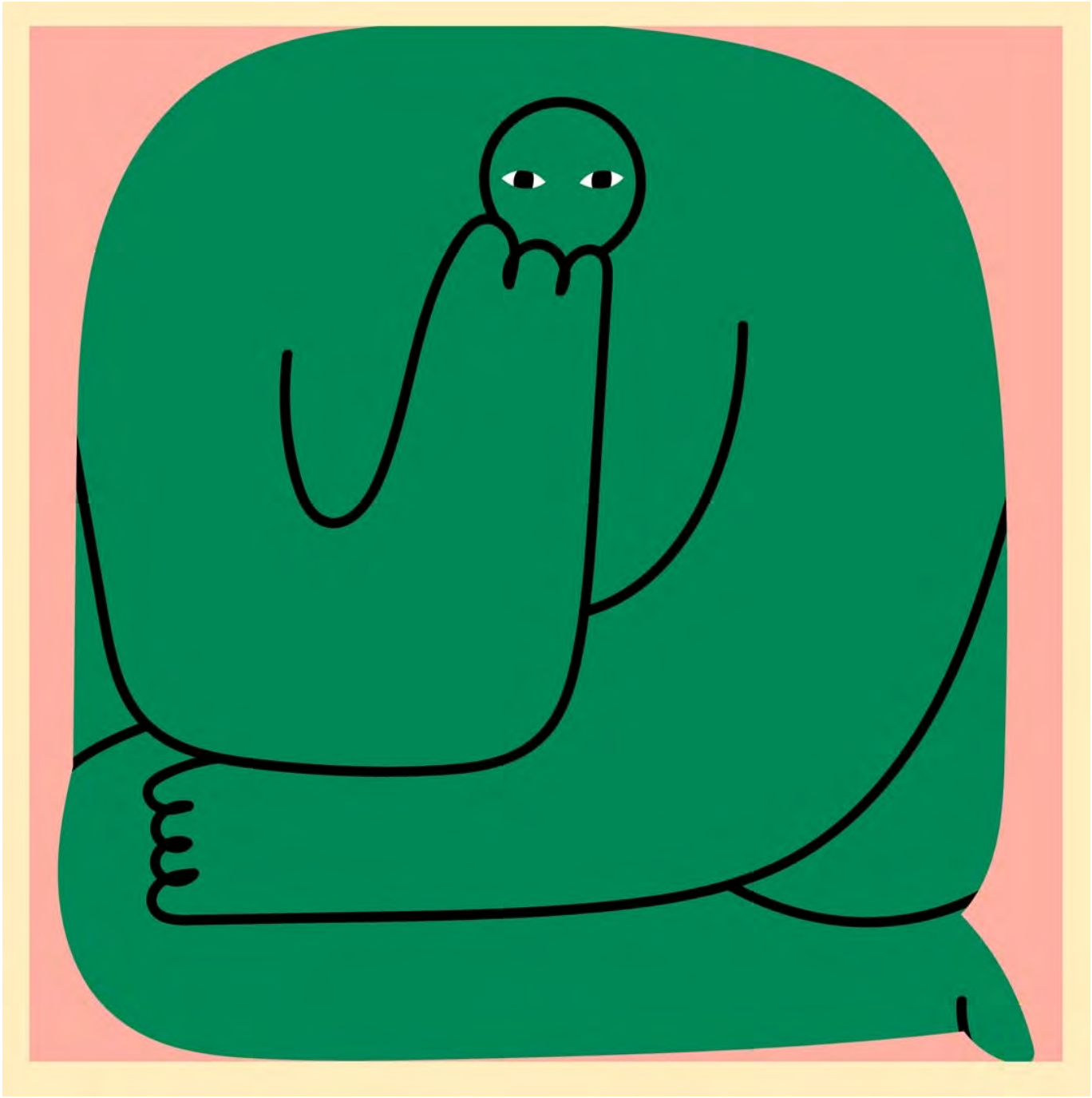

A vízben lévők alámerülhettek és kieresztették röhögésüket, az diszkrét bugyborékolásként érte el a felszínt. Mi viszont a cserekapussal a lábmosóban szorult helyzetben voltunk. Ráadásul az edző éppen mellettünk állt meg, hogy törölközőbe csavarja magát. Bőrig ázva még kisebbnek tűnt, de annál idegesebbnek is. Érezte, hogy titkon mindenki rajta röhög, mégsem tudott elkapni senkit, akin kitölthette volna mérgét, ez tovább bőszítette. A röhögés határán imbolyogva tudtam, a legkisebb nyikkanással is kockáztatom, hogy az én hibámból kirúgják ismerősömet a csapatából.

Hogy ezt elkerüljem, igyekeztem semleges dolgokra figyelni, nekiálltam nézni a vizet, aztán a plafont, aztán a szemben lévő kispadot, aztán megint a vizet. Közben kattogott az agyam, hogy ugyan miért mentem bele ebbe a hülye helyettesítésbe, és hogy az ismerősöm biztosan talált volna másik balekot, aki beugrik helyette, vagyis innen nézve, már helyettem.

Nem kell csinálnod semmit, visszhangzott ekkor fejemben ismerősöm hangja, és ez varázsütés-szerűen hatott. Legalábbis azokban a pillanatokban úgy tűnt, többé nem résztvevője vagyok az eseményeknek, csak jelenlévő, épp csak annyira, amennyire például a víz, a plafon vagy a kispad.

> rikácsoló röhögés

Tudatom felszínén lebegve hallottam az edző dünnyögését, hogy nincsen semmi röhögnivaló, harminc év alatt egyszer előfordulhat, hogy az ember beesik a vízbe, olyan ez, mint taxisnál a koccanás. Ezt követően hallottam az első cserekapusból kirobbanó rikácsoló röhögést, aztán azt is, hogy az edző időt kér, amit arra használ, hogy mindennek elmondja a térdét nyerítve csapkodó vízilabdást, majd ki is rúgja, és közben engem tesz meg első cserekapusnak.

Amikor a meccs folytatódott, az edző odajött hozzám. Láttam, erősen gondolkodik valamin. Csak ekkor tudatosult bennem, hogy a kispadon ülök. Vajon mikor mászhattam ki a lábmosóból, és miért? Talán tudat alatt valami makacs szolidaritási szándék vezérelt, és eltökéltem, hogy majd én jól megmutatom, vagy csak zavart, hogy az edző a nagy ordibálás közepette telefröcsögte nyálával a lábmosót?!

Mindegy, most már megtörtént. Ezekben a pillanatokban pedig nyilvánvaló volt, hogy az edző azon gondolkodik, hogy engem is kirúgjon-e, vagy csak szimplán visszaküldjön a lábmosóba. Nekem akkor már egyik lehetőség sem tetszett. Belekapaszkodtam a tudásba, amit addigra sikerült a vízilabdáról elsajátítanom, és elkiáltottam magam: *nyomjad neki!*

A csapat egy emberként fordult a kispad felé, ahonnan soha nem jött feléjük szurkoló hang. Most azt látták, hogy bár valaki közülük a kispadon ül, az edző mégsem üvölti le a fejét. Ettől pillanatok alatt megtáltosodtak, és szinte helyből szereztek egy gólt. A meghökkent edző letelepedett mellém. Némán végignéztük, ahogyan megfordul a meccs, és győzünk.

kispad

Később felhívtam az ismerősömet. Hitetlenkedve hallgatta már az eredményt is, aztán meg végképp elhűlt, amikor mondtam neki, hogy most már ő az első cserekapus, de ezentúl ne a lábmosóba üljön, hanem a kispadra. Kérdezte, hogy mi a fenét csináltam. Mondtam neki, hogy tulajdonképp épp azt, amire kért, vagyis semmit.

Akkor bevallotta, hogy ő azért nem ért rá, mert a kosárlabda csapatnál volt próbaedzésen, ami annyira jól sikerült, hogy akár át is vehetném a helyét a vízilabdásoknál végleg. Mondtam neki, arról szó sem lehet. Meghökkenve kérdezett vissza, hogy miért nem.

kép | shutterstock.com

Fábián Annamária

MELYIK ÚTON HAZAFELÉ – AZAL G. LÉKAY

2021-12-18 | **NOVELLA**

Kállay Géza most megjelent, *Melyik Erasmus kávéházban* című e-könyvében a 2007-es nyomtatott novellaskötet darabjain túl olvashatóak a később írt szövegbe helyező szerkezetes elbeszélések, sőt a Bolond Cordeliának címzett verses levelei is.

Halálosan fáradt voltam, és végre egyedül maradtam a vonatfülkében. L-ből tartottam hazafelé karácsonyra, a szokatlanul ködös és viharos időjárás jócskán felforgatta terveimet. A légiközlekedés lebénult, amikor a gépemet törölték, úgy tűnt, esélyem sincs hazakeveredni szentestére. A reptéri személyzet semmi biztatót nem mondott: talán, esetleg huszonötödikén, talán, esetleg, és csak ha alábbhagy a tomboló szélvihar… Az albérletemet már felmondtam, pénzem nem volt szállodára, a barátaim (mind külföldi ösztöndíjasok, mint én) már rég hazamentek. Egyetlen reményem a vonat maradt – ami jóval drágább volt ugyan, mint a repülőjegy, és négyszer át kellett szállnom – mégis épp hazaértem vele huszonnegyedikére. Haza. Úgy éreztem magam, mint egy száműzött, vagy egy tékozló fiú, aki végre helyes irányt vesz; már fájt a honvágy. Gyalog is elindultam volna.

Würzburgtól Bécsig – gondoltam – alszom majd, az elég hosszú, nyugis szakasz lesz, hajnalra Bécsben, reggel tíz felé leszállhatok B.-ben, szülővárosomban. De számításaimat keresztülhúzta egy angol család: az apa három eleven kislányával ült be a fülkémbe, egy perccel indulás előtt. A kislányok csacsogtak, meséltek, énekeltek, felváltva aludtak is egy keveset – az elgyötört édesapa félálomban tartotta a frontot, nekem persze, szemhunyásnyit sem sikerült aludnom. Bécsben mosolyogva elköszöntek, a legkisebb lánytól szívecskés rajzot kaptam búcsúzóul. A könyvembe tettem. Vajon hol az anyuka – gondoltam, miközben átvergődtem a B.-be tartó vonatra. Reménykedtem, hogy üres fülkében utazhatok hazáig, és végre alhatok pár órát. De nem volt szerencsém: a fülkémben ketten ültek, egy kövér férfi horkolva aludt a sarokban, az én helyemmel szemben pedig egy másik férfi ült, derűsen köszönt németül – de ahogy meglátta a könyvemet (egykori professzorom magyar nyelvű novellaskötetét szorongattam a kezemben, kilógott belőle a szívecskés rajz), magyarul folytatta: Micsoda idők, mi? Honnan jön? Gondolom, karácsonyra tart hazafelé. Én is.

Elhelyezkedtem, és jobban szemügyre vettem utastársamat. Nem volt öreg, sem fiatal, kortalan derűvel nézett rám, a haja ezüstösen derengett a hajnali fényben, kék szeme csillogva tanulmányozta a kezemben tartott könyvet, fehér inge kissé gyűrött volt, drapp nadrágja, zakója nem a legújabb divat szerinti; félrecsúszott, meglazított nyakkendője különleges aranybarna színben pompázott, és mintha könyvek díszítenék a selyemanyagot. Na, ez is bölcsész. Vagy filozófus. Vagy író – gondoltam. Mintha belelátna a fejembe, folytatta:

– Tudja, keleti filozófiát tanítok itt Bécsben, de ilyenkor hazamegyek a családomhoz. Lékay vagyok, tisztelettel. Azal G. Lékay.

Kezet nyújtottam, bemutatkoztam, de talán félszegnek tűntem – furcsa hangzású keresztnevét azonnal elfelejtettem –, mert rögtön magyarázatba fogott, és megint úgy éreztem, hogy *tudja,* mi van a fejemben.

– Szólítson csak Al-nek. Perzsa eredetű a nevem, anyám komoly jelentőséget tulajdonított az ilyesminek.

– L.-ből jövök – mondtam végre.

– Nahát, micsoda véletlen, hiszen évekig L.-ben tanultam! Ismerem, mint a tenyeremet. Tanult vagy dolgozott kint?

Vonakodva feleltem, nemigen akartam beszélgetésbe bonyolódni, bár horkoló fülkeszomszédunktól amúgy sem tudtam volna aludni.

– Tanultam. A doktorimat próbálom befejezni. Van der Berghe professzor segített.

Ezt kicsit kérkedve mondtam, biztos voltam benne, hogy a világhírű zsenit ismeri. Nem tévedtem: elmosolyodott, és hátradőlt.

– Hát ilyen nincs. Hiszen a professzor a barátom volt. Kicsi a világ, kicsi, egy falu az egész… – nevetett. – A könyvet, amit szorongat, jól ismerem. Tetszik magának?

– Nem tudom, mit gondoljak róla, nehéz eltávolodnom a szövegtől és objektíven megítélni. Kedves professzorom, tanárom, mentorom volt a szerző, és…

– Miért akar eltávolodni a szövegtől?

– Hogy micsoda? Nem értem. Másképp hogyan tudnám átlátni? Megérteni? Csak úgy, ha el tudok vonatkoztatni, ha objektíven…

– Az objektivitás túlértékelt holmi. Nem gondolkodom másként, mint a szerző, és mint Van der Berghe is. Merüljön el benne. Huppanjon bele. Engedje, hogy *működjön.* Bizonyára kipróbálta a Szerkezetet… – mondta titokzatos mosollyal.

Döbbenten néztem rá, azt hittem, talán tréfál.

– A szerkezetet? A Szövegbe Helyező…? Én nem hiszem, én… Nekem erről nem mondott semmit a professzor, én azt hittem, ez egy… metafora. Vagy valami szimbólum, vagy a filozófiai vagy olvasási kód találékony megnevezése, és egy percig sem….

Hebegtem volna tovább, de zakója zsebéből kis kütyüt vett elő. Olyan volt, mint egy telefon, tükörszerűen csillogott, és mintegy az érintésére kékes fénnyel kezdett derengeni.

– Tessék. Próbálja ki.

Haboztam. A sarokban alvó útitársunk egyenletes horkolása, mint egy metronóm, csak még hosszabbá tette a kínos csöndet.

– Talán fél? De hiszen tudja, hogyan működik, nem?

– Olvastam róla, de ez… Én ebben… Én ezt… Nincs is hozzá használati utasítás…

– Szóval fél. Megértem, tényleg nem veszélytelen, be tud szippantani a valóságból a fikcióba. Vagy egy másik valóságba, hogy úgy mondjam. Mégis azt vallom, hogy átlényegülés nélkül nem érdemes olvasni, szöveget tanítani meg pláne nem.

– Átlényegülés? Mármint hogy *rólam* szóljon?

– Pontosan. Hosszú tanári pályám során azt tapasztaltam, *hogy amennyiben egy „fogalmi" esszében vagy tanulmányban tárgyalt kérdést nem tudok az életemre vonatkoztatni, abból kinöveszteni, és így az olvasó* és a diákjaim *elé tárni, nem számíthatok erőre és hitelre már önmagam előtt sem.* És ez éppen így van a szépirodalommal is. Bármilyen szöveggel.

– Na de mi van, ha mondjuk a *Lear király*ban belehalok a fájdalomba, ami a gyerekem elvesztésével jár? Vagy az *Othelló*ban abba, amit a házasságom elporladása okoz? Vagy ha nem tudom feláldozni Izsákot az Ábrahám-történetben? Minden borul ebben a valóságban is?

– Nem érti, látom. Nincs „ebben" meg „abban" a valóságban. A maga pillanatnyi valósága van. És ha olvassa, tanítja, akkor nincs értelme másképp, csak ha *újra megelevenedik, újrajátszódik, és más életet él* a szöveg. Ami csak a magáé lehet, és így lesz a szöveg mindig új, és megint más, mint előtte bárkinek lehetett.

– De hát akkor mi lesz az eredetivel? Ha én mást csinálok belőle?

– Az eredeti nincs. *Eredeti* nincs. Az van, amit olvasunk. Amit gondolunk, megélünk ezekben a számunkra fontos szövegekben. Ezért zseniális ez a kis kütyü. Remko Van der Berghe ezt értette meg, amikor a Szövegbe Helyező Gép alaptípusát kifejlesztette. Ő és a maga professzora is remekül használta a gépet, mondhatom. A

legizgalmasabb munkáik mind ennek a kis kütyünek a segítségével keletkeztek. A *Nem puszta szó, … kép,* és *… tett,* vagy akár az *… Erasmus kávéházban*, amit szorongat.

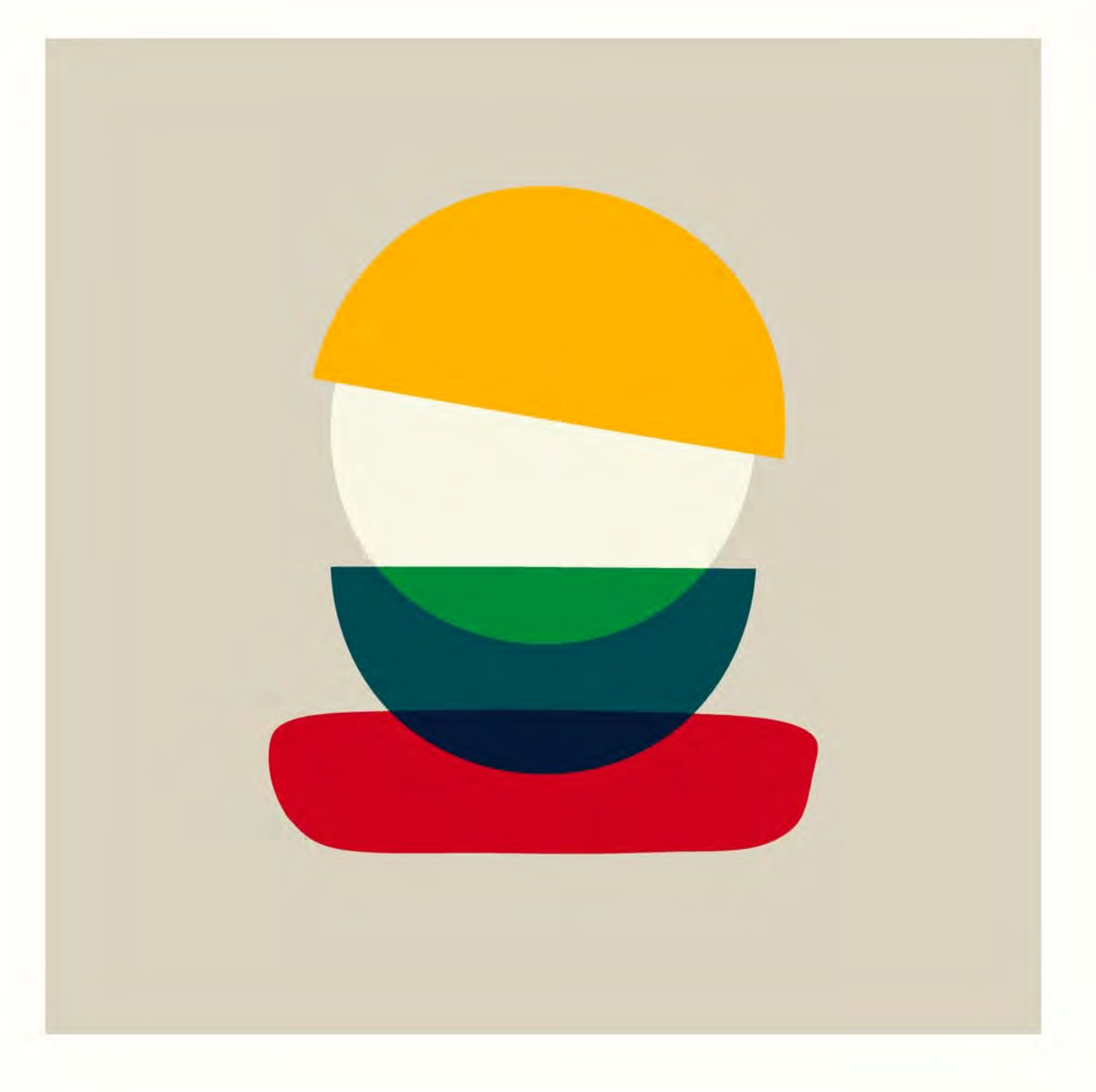

Egészen belefeledkezett a mondanivalójába, a kis gép pedig kitartóan derengett, a felkelő nap vörös fényével szembeszállva. Nem mertem közbeszólni, utastársam pedig lelkesen folytatta.

– Az utóbbi években én is bekapcsolódtam a fejlesztésébe. És bár most is vannak kiismerhetetlen rétegei, azért sokkal biztonságosabb. Már online és elektronikus szövegekkel és hivatkozásokkal is jobban boldogul a huppanó szövegértő. *Mindenkori használója* a szövegeknek lehet *megfigyelője, vagy akár aktív szereplője, sőt, társszerzője, „átírója"* is. De az évek során rájöttem, hogy az egyes szám első személy hatalom: sokkal közelebb, sokkal mélyebbre visz a „társszerző" és a szereplő funkció is. Nagyobb bátorság is kellett hozzá, hogy a gépet szabadon engedjem *és a szövegbe helyezkedve az olvasó, az „író" szerepét vegyem magamra, és „társszerzője" legyek* a *nagy klasszikusoknak*. Mára sikerült finomítani a beállításokon, ha fél, lehet csak kívülálló. Hallgató, figyelő. Mint a légy a falon. Lear udvarában vagy Shakespeare londoni bérleményében, esetleg Kierkegaard vagy Husserl dolgozószobájában… – ez a gusztusától függ…

– A gusztusomtól…? Nem értem. Akkor ez olyan, mint egy időgép?

– Egyáltalán nem. Annyiban hasonlít csak, hogy nem változtathat a létező szöveg valóságán, csak a saját valóságába írhatja, értheti újra. Tehát ha mondjuk megölné Poe-t, hogy ne gyötörje, azt nem lehet. Mert az a szöveg már valóság. A létén változtatni nem lehet. Az értelmezésén viszont, a láttatásán, a tapasztalatán – a saját valóságán keresztül – igen. *A szerkezetben* ugyanis *a képzelet mindig ott lesz* maga *és aközött, amit lát.*

– Tehát a képzelet, a fikció valóságával új valóságot hozok létre? Új szöveget?

– Nem mindig. De sokszor igen.

– Mintegy átiratot. Ráiratot. Vagy adaptációt?

– Igen, vagy oknyomozhat, vagy folytatást szülhet, vagy alternatív kezdeteket és végeket teremthet, vagy kortársává teheti a szereplőket, sőt, akár az íróval is elbeszélgethet. *Aki egy történetben részt vesz, sőt belőle részt vesz ki, aki olvasóból szereplő vagy egyenesen „társszerző" lesz, annak magának kell „kitalálnia", akkor és ott, az őt éppen körülvevő helyzetnek megfelelően, mit mond, tesz és gondol. Igaz,*

hogy a növekvő felelősségért nagyobb szabadságot kap cserébe: persze egy művön keresztül, de egy másik műbe hatolhat, „dűthet-boríthat”, ám talán még leplezetlenebbül látja meg, ki is ő, ha szembesül a végeredménnyel; végtelenek, tényleg végtelenek a lehetőségek, ha így olvas. Ha így tanít…

– Honnan tudja, hogy tanítok? Én… Még csak most kezdem, és csak olyan hagyományosan, olvassuk a szövegeket, feladatokat adok, de ez, amit mond, ezt a diákokkal nem lehet…

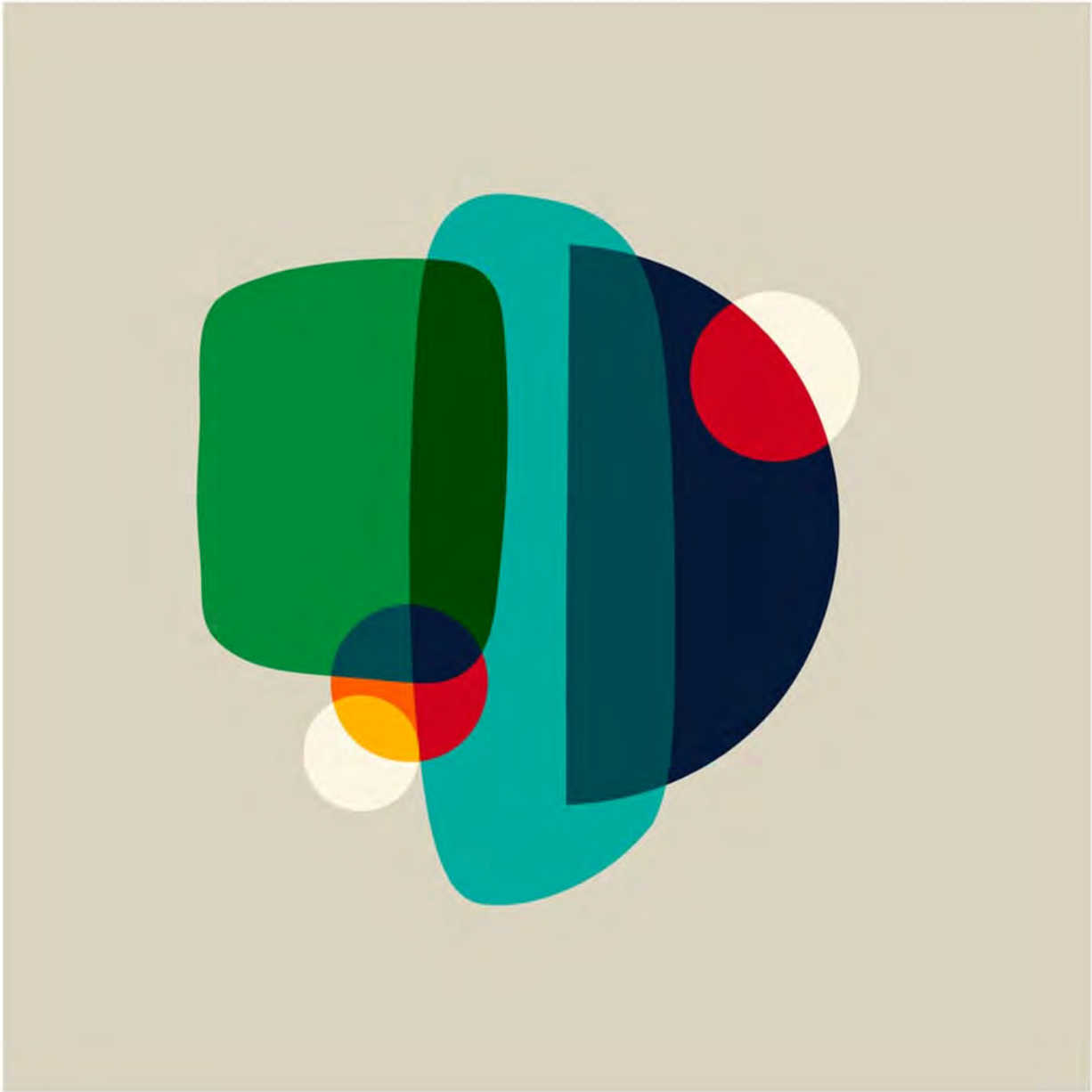

– Miért ne lehetne? A diák nem kevesebb, mint az ideális olvasó: már csak ifjúságának ereje miatt is *részt követel magának az eseményekben.* Csak így érdemes, higgye el: *részt kérni és venni egy történetben, valamit-valakit megeleveníteni, eredetileg olvasóként, tanárként,* aztán esetleg *„íróként", „társszerzőként".* Valóságok teremtőjeként. Amit utóbb más olvasók más valóságokká képzelhetnek újra.

A fülkében alvó utastársunk nagyot horkantott. Azt hittem, a kelő nap felkelti őt is, de nem. Kis zökkenés, és visszatért az alvó idő ritmusa: egyenletesen, nyugodtan horkolt tovább.

– Irigylem ezért a mély alvásért… Nehezen alszom. Bárhol… És könnyen álmodom. Ez a bökkenő… – szaladt ki a számon. Sosem voltam még álmosabb.

– Én bárhol tudok aludni. Rövideket, gyorsakat – és aztán akár éjszakába nyúlóan olvasok, dolgozom. Szerintem ez is a szerkezet miatt van, a teremtés és a megértés lehetősége hihetetlen energiákat mozgósít. Persze hihetetlen energiákat fel is emészt, hogy úgy mondjam, nagyobb lánggal égünk. De megéri. Megéri, hogy egészen *másképp élhetünk, mint addig*, más rutinnal, más ritmusban; *és olyan eseményeknek, gondolatoknak, érzéseknek is részesei lehetünk, amelyekről – alvás közben vagy éberen – csak álmodunk, amelyeket nem merünk követni életünk egyre sűrűbb bonyodalmai között. A friss, eleven történés az időnként megengedhető, kellemes szalonspicc erejéig intoxikálhat, feloldhat bizonyos gátlásokat*. Ahogy elnézem, magának sem ártana egy kis kontrollvesztés: engedje, hogy a szövegek átvegyék a hatalmat a gondolatai fölött, és aztán a gondolatai teremtő erejét engedje tombolni a szövegben, a szövegen. Persze arról szó sincs, *hogy ezzel „minden megoldódna", hogy végre megértenénk, miről szól Shakespeare* Othellój*a,* vagy akár a könyv, amit épp olvas*: ha egy történet értelmezésének nézőpontját kívülről belülre helyezzük, sok gondunk – felelősségünkkel együtt – csak szaporodik az átélt figura és az átélő élete között; akkor a nagy kísérletből menekülés lesz saját életünktől: a fikciótól nem spiccesek leszünk, hanem részegen beleveszünk valami fantáziába…*

Hirtelen elhallgatott.

– Jól van? – kérdeztem.

– Persze. Csak eltűnődtem. *Mert talán mégis van abban valami, amit a távolságról mondott. A távolság legalább annyira fontos az átéléshez, mint a közelség*. Ahhoz, hogy megértesse a diákjaival, hogy mi a maga valósága, mondjuk egy esszével vagy tanulmánnyal… Nagyon nehéz kalibrálni a szerkezetet. Valóság és fikció viszonya nagyon komplikált, ha van egyáltalán határ a kettő közt, az a határ feslik, foszlik, bomlik akár pillanatonként máshol, máshogy… ezért *igyekeztem annyira a Szövegbe Helyező Szerkezetet olyan műszerként meghatározni, amelyen fikció és valóság arányát próbálom – a szereplőkkel együtt – beállítani, kalibrálni, mérni, de mindvégig azért, hogy megtudjam: ki voltam, vagyok és – legfőképpen – ki lehetek még…*

Megint elhallgatott, én sem tudtam mit mondani, csendben ültünk egy darabig. Egy pillanatra el is komorodott. De gyorsan újra felderült, tekintete megpihent a könyvemen. A csönd megzavarhatta alvó útitársunkat, mert az utazás ütemét biztosító precíz horkolás egyszerre abbamaradt, és a férfi felébredt. – Hol vagyunk? – kérdezte álom és ébrenlét határáról.

– Már elhagytuk Tatabányát… – mondtam bizonytalanul.

Lékay érintésére a szerkezet kék derengése megszűnt. Visszacsúsztatta a zakója zsebébe.

– Elolvasta már a könyvet? – kérdezte.

– Igen. Ezt és az összeset. Még a Bolond leveleit nem olvastam tőle, azokat várom a legjobban…

– Igen, azokat szeretem én is. Jól sikerültek… Inkább lennék a Bolond, mint Lear király. Nem gondolja?

– Nem tudom, én azt hiszem, remélem, hogy Cordelia lennék… Szeretem, ahogy próbál megfelelni, ő próbál legjobban megfelelni, Lear mégsem érti meg. Pedig nagyon hasonlítanak…

– Talán azért érzi így, mert igazat mond. Igazat akar mondani, miközben… *nincs egyetlen igazság, amit a másikra rátukmálhatnánk, az kinek-kinek a maga számára ölt testet, de nem akkor, ha a valóságot és a fikciót előzőleg gondosan szétválasztottuk, hanem ha a szó, jöjjön bárhonnan is, megelevenedik, méghozzá olyan erővel, amely az ember egész valóját rázza meg*. És Cordelia akaratlanul is ezt teszi… Ilyen valót-rázó teremtésbe kezd a *semmi*vel…

Megszédültem. Hirtelen ismerősnek találtam, mintha egy hártya hullott volna le a szememről. De az nem lehet, mert… Nem lehet, hogy ismerem, ha nem *ismertem fel*.

– Hogy mondta? Ezt le kellene írnom… Csak nem emlékszem… Mit mondott, hogy hívják? Ne haragudjon, de hirtelen…

Nem válaszolt, csak felállt, összeszedte kevés holmiját.

– Most sajnos, mennem kell. De itt a névjegyem, ha egyszer Bécsben jár…

Halványkék kártyára írt pár sort, átnyújtotta, és mielőtt bármit mondhattam volna, kiment a fülkéből – mintha soha ott sem lett volna.

Hirtelen zökkent a vonat, a könyvem lecsúszott az ölemből. Utána kaptam, de hiába, leesett, és hangos puffanással huppant a fülke padlójára.

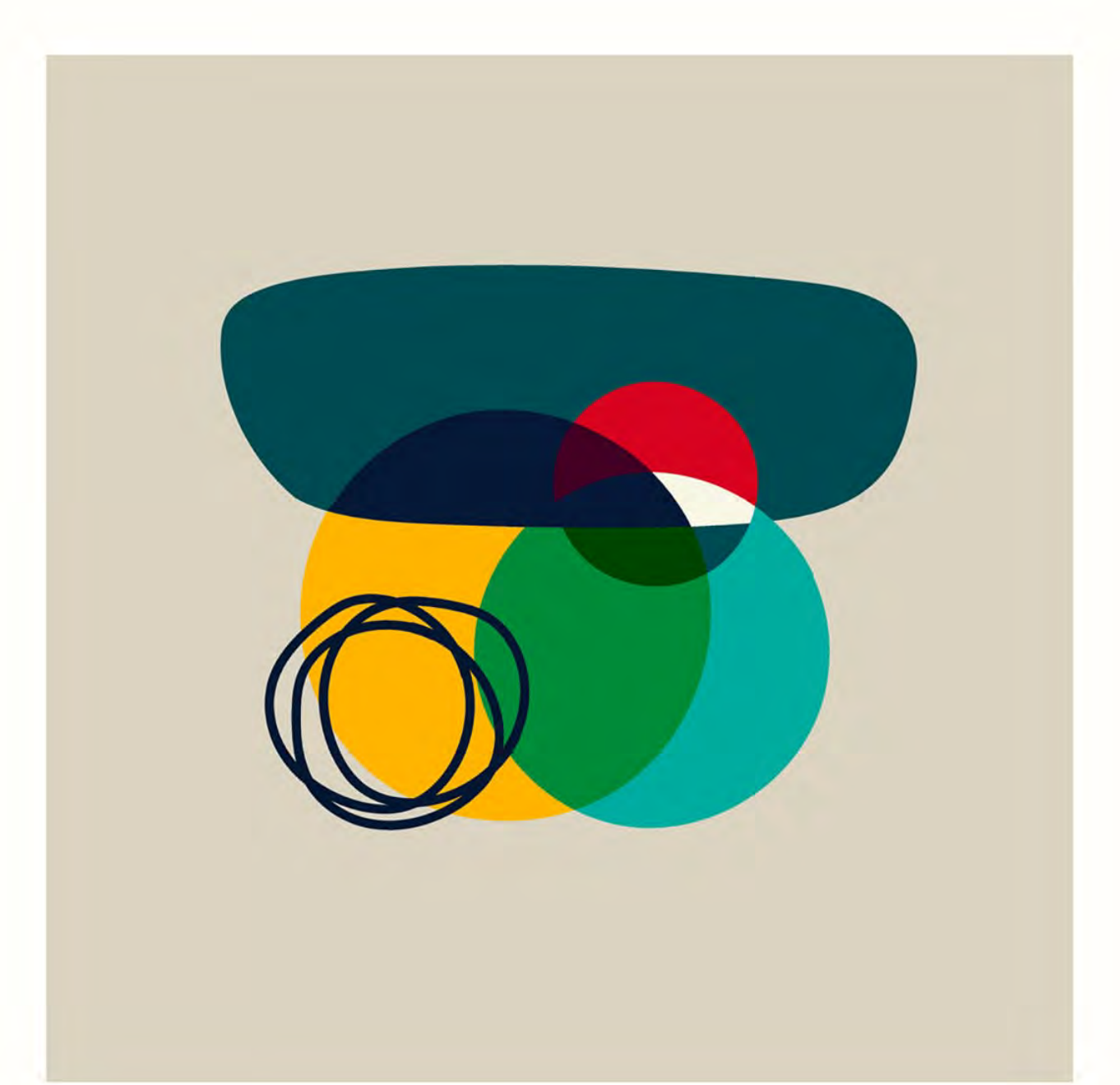

– Jó reggelt! – köszönt derűsen fülketársam a sarokból. – Örülök, hogy tudott aludni. Kicsit aggódtam, mert a feleségem szerint horkolok, de úgy látom, ez magácskát nem zavarta…

– Hogy? – kérdeztem. – Hol vagyunk?

– Már nemsokára B. főpályaudvarán. Én le is szállok itt, további jó utat, és boldog karácsonyt.

– Az a férfi, akivel beszélgettem, hol van? Hol szállt le?

– Nem tudom, kiről beszél, mikor én felszálltam, magácska már ott a sarokban aludt…

Összezavarodtam. Próbáltam felfogni, mi történt… Álmodtam? Annyira elfáradtam, hogy elcsigázott agyam feladta, és álmodtam az egészet?

Lassan szedelődzködnöm kellett, mechanikusan pakoltam össze a holmimat, vettem föl a télikabátom, nyakam köré tekertem a sálam – csípős, tiszta hideg és szállingózó hó fogadott B.-ben; mielőtt kiléptem a fülkéből, automatikusan – a szokásos rituáléval – körülnéztem, nehogy valami, ami fontos, hátramaradjon belőlem. És akkor megpillantottam a földön: kis kék cetli, sötétebb kék tintával. A névjegykártya volt. *Azal G. Lékay.* Semmilyen telefonszám, cím vagy egyéb elérhetőség nem volt rajta. Megfordítottam, és *szálkás betűivel* a következőket olvastam:

„Remélem, végre sikerült *meggyőzni arról, hogy a valóság: mi vagyunk. Amit mi fogadunk el annak, itt és most.* Boldog karácsonyt itthon."

(Hazaérve megnéztem. Az Azal perzsa eredetű név. A jelentése *kezdetek óta létező; végtelen.*)

kép | shutterstock.com

Bacsák Dániel

A LÁTHATATLANOK 2.

2021-12-03 | **ESSZÉ**

„Félelmes hírű Szentgotthárd”

„Amit nyolc éven át írtam, azt egy emberért írtam. Mert képtelenség, lehetetlen, hogy két ember élete értékesebb egy ember életénél s három ember élete értékesebb két ember életénél. Én ezért az egy, erkölcsileg és fizikailag kiszolgáltatott emberért írtam azt, amit írtam.” Az idézet Hajnóczy Péter leveléből való, amit Kardos Györgynek, a Magvető igazgatójának címzett, miután az író az 1970-es évek elején úgy döntött,

hogy szociográfia formájában felhívja a figyelmet az elmeszociális otthonokra és a benne élők kiszolgáltatott helyzetére, melyről mindaddig a közvéleménynek nem volt tudomása.

> szociográfiai alapossággal

Hajnóczy 1972. április 6-án fogott neki az anyaggyűjtésnek, és 1975-ben adta közre a Valóság folyóiratban *Az elkülönítő* című dolgozatát, mely kíméletlen őszinteséggel és tényszerűséggel rántotta le a leplet a képmutató szocialista erkölcsiségről, hogy alkalmatlan a szolidaritásra és segítésre. Szociográfiai alapossággal gyűjtötte további öt éven keresztül az üggyel kapcsolatos összes hivatalos iratot, levelezést, sajtómegjelenést, feljegyzést, a teljes anyagot rendszerezve és szerkesztve pedig 1980-ban nyújtotta be a Magvető Könyvkiadóhoz. A kiadó a kéziratot elfogadta, előleget is fizetett a szerzőnek, de soha nem jelentette meg a könyvet, és Hajnóczy feleségének is csak két és fél év után volt hajlandó visszaküldeni a szöveget. A szerző 1981-ben elhunyt, és csak a halálát követően mintegy három évtizeddel, 2013-ban sikerült közreadni a *Jelentések a süllyesztőből* című szociográfiát – visszatekintésem is erre alapul. [1]

Elrontott laikusok

A Kádár-korszak társadalmi-politikai berendezkedésének megfelelően az intézmény vezetését a kezdetektől két, egymást is felügyelő-ellenőrző személy látta el: az intézetvezető és a gondnok (Szentgotthárdon ekkor gondnoknő), aki egyúttal párttitkári funkciót is ellátott. A munkahelyi beosztás alapján az intézetvezető állt az intézmény élén, de politikai funkciója miatt a gondnoknő az intézetvezetőt is felülmúlta, munkaköréből következően pedig az intézet lakóinak életét meghatározó legfontosabb kérdésekben is – például hogy egy lakó eltávozhatott-e véglegesen az Otthonból – döntéshozói pozícióban volt. A vezetési struktúra sajátsága, hogy a vezetők úgynevezett egészségügyi középkáderek voltak, azaz nem orvosok. „Az

intézeteket a laikusoknál rosszabb: elrontott laikusok vezetik, akik tanfolyamot végeztek, és azt hiszik, hogy értenek az elmegyógyászathoz" – fogalmazott Soóky András pszichiáter, aki a kérdéses időszakban a már korábban említett Kiss-Vámosi Józseffel együtt dolgozott Szentgotthárdon. Utóbbi 1976 januárjában, az Országos Orvosetikai Bizottságnak címzett levelében azt írta, „az elmebetegeket ápoló szociális otthonok laikus gondnokigazgatása Pinel [2] korabeli tébolydákká süllyeszti azokat az intézményeket, melyek a korszerű pszichiátriai utókezelés feladatát kellene, hogy betöltsék."

nagyvizit

Szentgotthárd azzal, hogy főállású orvos(oka)t alkalmazott, kivételes helyzetben volt a többi hasonló szociális otthonnal összehasonlítva, ahol csak heti egy-két órában tartózkodott szakorvos, de hatáskörüket jelentős mértékben csorbította az intézetvezetés: alig volt beleszólásuk a munkaterápia szervezésébe, nem dönthettek a betegek szabadon bocsájtásáról, és sok esetben a szakmai feladataik egy részét is átvette az intézetvezetés. „Egy csütörtöki napon például meglepetten látom, hogy a kórtermekben piros kókuszszőnyegek vannak felterítve. Kérdeztem, mit jelent ez? Az egyik osztályvezető ápolónő felel, nagyon zavartan: 'Hát... nagyvizit lesz.' Hogyhogy nagyvizit? A nagyvizit a főorvosi vizit, én mindennap vizitelek, miféle nagyvizit? Nagy nyögések közt végül is választ kapok: 'Az intézetvezető kartárs fog vizitelni a gondnoknővel'" – mesélte el Soóky.

Az intézet felügyeleti szerve a beutalások jogát is gyakorló Fővárosi Tanács Szociálpolitikai Osztálya volt, azaz nem egészségügyi szerv, így érdemben nyilvánvalóan nem ellenőrizhette a fővárostól több száz kilométerre fekvő intézetben folyó szakmai munkát. Konta Ildikó pszichológus, Kiss-Vámosi felesége, aki ebben az időszakban szintén Szentgotthárdon dolgozott, mesélt el egy történetet, mely plasztikus példája a rendszer önvédelmi mechanizmusának és a valódi szakmai felügyelet hiányának: „Baráth Anna szentgotthárdi beteg az intézeti viszonyokat bírálta. [...] Panaszait, észrevételeit leírta egy füzetbe, és a füzetet elküldte az Egészségügyi Minisztériumba. Az Egészségügyi Minisztérium a füzetet továbbította a Fővárosi Tanács Szociálpolitikai Osztályára, onnan visszaküldték Szentgotthárdra Bedi Ferenc intézetvezetőnek. Baráth Anna gyógyszerét megemelték."

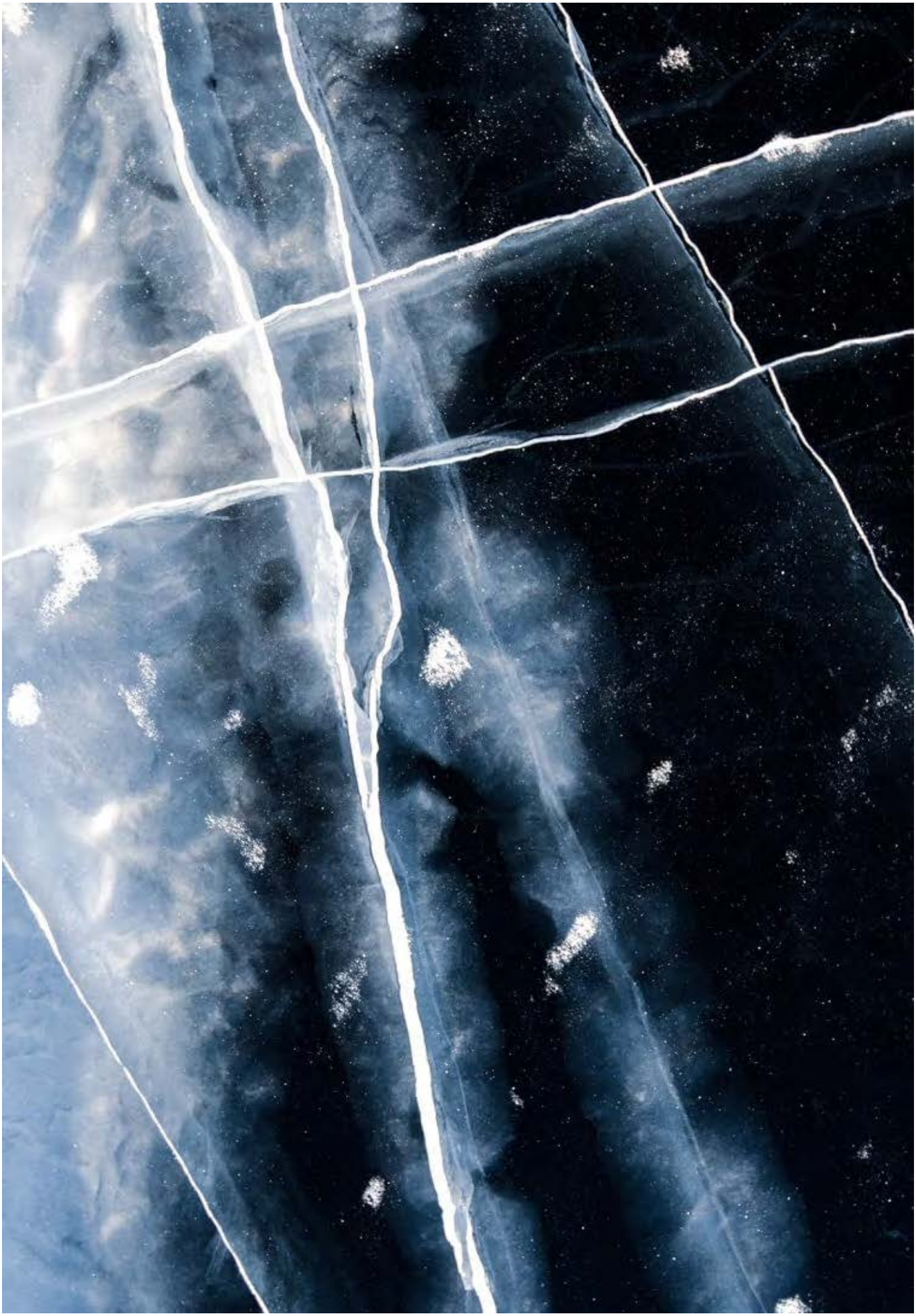

https://ligetmuhely.com/liget/bacsak-daniel-a-lathatatlanok-2/

Szörnyképződmény

A Hajnóczy dolgozatát követő szakmai diskurzus egyik alapvető vitapontja volt, vajon az elmeszociális otthonok valóban alkalmatlanok-e a betegek rehabilitációjára, mint ahogy azt a szerzőnek nyilatkozó szakemberek elmondták. Hajnóczy szociográfiája élesen mutatott rá, hogy van egy több ezer beteget ellátó intézménytípus Magyarországon, melyre a pszichiátriai szakmának csekély rálátása van, és amely így a legkevésbé sem követi a rehabilitációs szemléletű irányvonalakat, melyeket a jogszabályok és a szakmai protokollok előírtak már ekkor is. „Az elmebeteget ápoló szociális otthon szörnyképződmény. Elmebeteget szociális otthoni szinten elhelyezni soha nem volna szabad, semmiképpen élete végéig. […] Amikor szakorvosok kimondták egy betegről, hogy nem rehabilitálható, és szociális otthonba helyezték, ezzel a pszichiátriai gyógykezelés alól véglegesen kivonták, lemondtak róla. Lemondani pedig betegről a klinikai halál bekövetkeztéig nem szabad, sőt akkor sem…" – fogalmazott Kiss-Vámosi, majd az ellene folyó etikai vizsgálat során írt levelében – korábbi előadásaira és publikációira hivatkozva – újfent aláhúzta, hogy ezekben az intézetekben a rehabilitáció ténylegesen alacsony hatásfokú. Ennek okait a beutalás véglegességében, a bírói szemle hiányában, a pszichiáterhiányban, a terápiás közösségek hiányában, a nem megfelelő munkaterápiában és a laikus intézményvezetésekben látta. Kollégája, Soóky szemléletes példával írta le, hogyan nyúlt át az orvosok feje felett az intézetvezetés, és avatkozott bele úgy a terápiás folyamatba, hogy – akárha a tudtán és az akaratán kívül is – több kárt okozott, mint jót. „[A beteg] rehabilitációban kell, hogy részesüljön, de erre ezek az intézetek teljesen alkalmatlanok. Elmélyítik a beteg ember kudarcait, félelmeit, egyszóval nem segítenek, hanem rontanak az állapotán. Tudok arról, hogy a szentgotthárdi intézetvezető magához rendelte a beteget, tíz-húsz-harminc percet beszélgetett vele – pszichoterápiás célzattal (még a kifejezést sem tudja alkalmazni, nemhogy gyakorolni a pszichoterápiát) –, s hogy ez miféle ártalmakat okoz, az később derül ki, mikor a beteget nem lehet megnyugtatni heteken-hónapokon át" – mesélte a pszichiáter.

Kedvenc nővérek

A szentgotthárdi intézet – ahogy azt egy, a szociográfiában szereplő lakótól idéztem a cikk címében – hírhedt volt az elmeszociális otthonokban élők körében az 1970-es években. Az intézmény vezetése kiterjedt szankciórendszert alkalmazott annak érdekében, hogy kellő létszámú szakember és szaktudás hiányában fegyelmet tudjon tartani az ekkor valamivel több mint ötszáz, különböző életkorú, habitusú és mentális zavarral küzdő ember között, akik közül sokan akaratuk ellenére tartózkodtak az Otthonban. „Tehetségtelen emberek, akik másra nem képesek, igyekeznek vasfegyelmet tartani és magával a fegyelmezéssel produkálni. Itt is ez a helyzet” – mondta Soóky Hajnóczy egyik észrevételére, hogy látványosan tiszta és rendezett volt az intézet, mikor körbejárta.

> hát milyen dolog az

A szentgotthárdi intézetben a betegekből és ápolókból alkotott kiterjedt besúgó rendszer szőtte a hatalom láthatatlan hálóját, Hajnóczy szociográfiájában személyzet és bentlakó egyaránt beszámolt a „spiclik” jelenlétéről. „A büntetéseket az intézetvezető és a gondnoknő […] közösen szabták ki az ún. ’kedvenc’ nővérek javaslatai alapján. Volt olyan nővér, akinek nem lehetett igaza, a kedvenc nővérnek mindig igaza volt. […] Az intézetvezető azért akarta betiltani a pszichoterápiás csoportfoglalkozásokat, ’mert még egy nővérre rábeszélnek a betegek, hát milyen dolog az’. Fél év is eltelt, mire a betegek beszélni mertek” – mesélte Konta. Férje, Kiss-Vámosi hasonlóról számolt be: „az ápolók, akik szakmailag a beosztottjaim, valójában az intézetvezető alárendeltjei, a képembe röhöghettek. A jó ápoló a spicli volt. Nem az, aki a jó szakmai munkát végezte.” A rendszert segíthetett fenntartani, hogy a dolgozók közül nagyon sokan rokoni kapcsolatban álltak az intézetvezetéssel és egymással is – elvégre Szentgotthárd és térsége a határsáv miatt szinte zárványként működött évtizedeken keresztül. „Az intézetvezető volt ott a mindenható atyaúristen. Mert mindenki rokona volt, meg falubelije. A konyhai személyzet, az ápolószemélyzet, az irodai személyzet…” – ezt már Bozóki Árpád mondta, az intézet lakója, aki úgy töltött el tizenkét évet ott tévesen, hogy közben egyetlen elmeorvosi vizsgálaton nem vett részt. És ha mégis kijutott egy-egy információ az Otthon falai közül, a felügyeleti szerv a korábban már

említett módon visszajuttatta azt az intézetvezetőnek, a megtorlás pedig nem maradt el. „A levélíró betegeket figyeltetik, és a gyanús címzésű leveleket elkobozzák. A leveleket ellenőrzésre le kell adniuk; ha a levélíró az 'izgága' betegek közé tartozik, a levelet azonnal elkobozzák, és a beteget megbüntetik" – mondta Konta.

Ha szankcionálásra került sor, a fenyítés alapvetően három eszközben öltött testet: a kimenő megvonásában, a büntető injekciózásban, valamint az elkülönítőben. Szociális otthonról lévén szó, bármennyire is totális jelleget öltött a működése, bizonyos keretek között elhagyhatták azt az ott lakók, hogy a községben intézhessék ügyeiket, vagy találjanak maguknak valamilyen szabadidős elfoglaltságot. A szabadságuktól és önrendelkezésüktől megfosztott ellátottak számára ez a heti néhány óra kiemelt jelentőségű lehetett már ekkor is, éppen ugyanúgy, mint napjainkban is. A kimenő elvétele fájdalmas szankció, valójában a kevés megmaradt szabadság elvonása, embertelen bánásmód.

büntetésnek érezte

„A gyógyszereket, tehát olyan eszközöket, amelyeket gyógyításra kellett volna használni, büntetőeszközként használták” – árulta el Konta, aki meg is nevezte az orvosi utasítás nélkül is adott nyugtató injekciók összetevőit: általában Pipolphent és Hibernált adtak a betegeknek. Utóbbi különösen érdekes, mert a Hibernál hatóanyaga az a klórpromazin, mely a legelső antipszichotikum: 1952-ben fedezték fel Párizsban, és ehhez köthető a pszichiátria kémiai forradalma, mely a fejlett világban (más tényezők mellett) hozzájárult az elmegyógyintézetek felszámolásához. Ezzel párhuzamosan Magyarországon büntetési célból alkalmazták a zárt intézet(ek)ben, aláásva egyúttal az orvos által terápiás célból folytatott gyógyszeres kezelést is. „Olyan helyzetet teremtettek, hogy később az indokolt esetben adott, az orvos által elrendelt gyógyszert is büntetésnek érezte a beteg. Hiába próbáltuk megmagyarázni, hogy nem büntetésből kapja az injekciót, szüksége van rá, beteg, ettől jobban lesz, megnyugszik, utána megbeszéljük…, mindenki büntetésnek vette” – magyarázta Konta.

A legsúlyosabb szankció volt Hajnóczy Valóságban megjelent írásának címadója: az elkülönítő zárka. Egy alig pár négyzetméteres helyiség, rácsos ablakkal, hordozható árnyékszékkel (vagy vödörrel) és hálós ággyal, mely valójában nem ágy, hanem egy ketrecként funkcionáló eszköz. Az elkülönítés olykor egy-két óráig, máskor napokig, hetekig is eltartott – egészen addig, míg meg nem tört az intézettel dacoló beteg.

Senkiföldje

Hajnóczy *Az elkülönítő*t 1975-ben sommás megállapítással zárta: „A gyógykezelés elavult intézetekben, korszerűtlen módszerekkel történik." Egy olyan zárt elmegyógyintézet mindennapjait mutatta be, mely – Kiss-Vámosi szavaira utalva – a 18. századi azilumok világát idézte. Főbb jellemzői az elavult infrastruktúra, a terápiás célok és a szakorvosi kontroll hiánya, valamint a terápiás közösség helyett működtetett büntető-fegyelmező rezsim volt, következésképpen a rehabilitáció legcsekélyebb esélye nélkül élték életüket Szentgotthárdon és a többi hasonló intézetben a lakásuktól, egzisztenciájuktól adminisztratív úton megfosztott beutaltak, akiknek egy része még elmebetegségben sem szenvedett. De jure pszichiátriai intézmények voltak ezek, de facto azonban erősen hiányt szenvedtek a szaktudásban – a pszichiátria jelentős részben hatalmi eszközként funkcionált a korszak szociálpolitikájában, éppúgy, mint a szakképzetlen ápolók és a laikus intézetvezetők kezében.

Hajnóczy tényfeltárása, ha földrengést nem is okozott, lassú változásokat egyértelműen elindított. „Az elkülönítőt illetően egy dolog mindenképp kiemelendő: Hajnóczy szociográfiájának és a megjelenését követő közéleti botránynak volt szerepe abban, hogy az elmeszociális otthonokba kényszerülteknek legalább a jog szabályai által teremtett világa ma talán védettebb és biztonságosabb, mint az 1970-es években. Azzal együtt, hogy még mindig gyakran tűnhet úgy: az otthonok éppúgy az

egészségügyi és a szociális ellátás határvidékén (pontosabban: senkiföldjén) találhatók, mint akkor” – összegezte az eredeti írás hatását annak későbbi szerkesztője, Nagy Tamás.

*

Az „elrontott laikusokat” 1979-ben váltó új intézményvezető korábban ápolóként dolgozott az Otthonban, kinevezését követően pedig jogásszá, majd szociális szakemberré képezte magát. Igaz, politikai támogatással került az intézmény élére, de elődeivel éles ellentétben idővel professzionális szociális szakemberré vált, aki az Otthont három évtizedes regnálása alatt nagyobb botrányoktól mentes, fejlődő pályára állította. Az 1970-es években még hírhedt szentgotthárdi „szoci” a rendszerváltás idejére felszereltségét tekintve az ország egyik legmodernebb szociális otthonává vált, és a város életében is egyre nagyobb szerepet töltött be – az a mondás élt a rendszerváltást követő húsz évben, hogy az emberek az időközben bezárt kaszagyárig állnak sorban, hogy dolgozhassanak ott. Szentgotthárd legnagyobb munkáltatójává vált az intézet, mely a bőkezű fővárosi fenntartásból fakadóan jó anyagi körülmények között működhetett. Az 1980-as években átfogó rekonstrukció keretében felújították a dohánygyár épületét, a korábbi állapothoz képest kisebb kórtermeket és szobákat kialakítva, a régebben magtárként funkcionáló épület átépítésével pedig jelentősen sikerült bővíteni a férőhelyek számát is: 1991-re érte el a mai 720 fős befogadóképességet. 2000-re elkészült a munkaterápiának és a különböző szabadidős csoportfoglalkozásoknak is helyt adó, mai szemmel nézve is színvonalas kétszintes foglalkoztató épület, 2006-ban pedig az ország egyik első lakóotthona nyitotta meg kapuit néhány száz méterre az anyaintézménytől. Ekkorra már kertészet és sertéstelep is működött a városban a „szoci” fenntartásában.

lassan nyitott

A tárgyi körülmények javulása mellett az intézet szakmai profilja is erősödött, lassan nyitott a külvilág felé, és elkezdett olyan progresszív pszichiátriai gyakorlatokat alkalmazni, mint a foglalkoztatásterápia, a művészetterápia vagy a mentálhigiénés foglalkozások – igaz, ezek inkább az ápolási-gondozási színvonalat emelték, s nem valós rehabilitációs célokat szolgáltak.

https://ligetmuhely.com/liget/bacsak-daniel-a-lathatatlanok-2/

Az intézet az 1980-as évektől már nem a fegyelmezési technikáiról, hanem a kiemelkedően magas ápolási színvonaláról volt híres. Fodrászat, filmvetítések, színház, sportesemények, ünnepségek, művészeti szakkörök, foglalkoztatás, szomatikus és pszichiátriai orvosi ellátás egyaránt elérhetővé vált a lakók számára helyben. Az intézet létrehozásakor meglévő izolációs szemlélet azonban alapjaiban nem változott meg, továbbra sem a társadalom és a lakók közötti szimbolikus és fizikai falak lebontása volt a kitűzött cél, inkább olyan világ teremtése a falakon – és a rajtuk lévő NATO-dróton – belül, melyben a lakók kellően kényelmesen és biztonságban érzik magukat, hogy a szabályokat betartva leéljék az életük hátralévő, az esetek jelentős részében nem csekély részét.

Ennek a három évtizedet felölelő időszaknak az úgynevezett Speciális Részleg létrehozása vetett véget – személyes történetem pedig éppen ezen a részlegen kezdődött.

1. Hajnóczy Péter (2013 [1975]): *Jelentések a süllyesztőből. Az elkülönítő és más írások.* Budapest: Magvető Kiadó. ↑
2. Philippe Pinel (1745-1826) francia pszichiáter, a párizsi Bicêtre, majd a Salpêtrière igazgatója. A mítosz szerint ő volt az, aki „megszabadította láncaiktól a betegeket," elindítva ezzel a pszichiátria mint önálló orvosi diszciplína intézményesülését. ↑

kép | unsplash.com

Fleck Zoltán

RÉSZVÉTELI DEMOKRÁCIA MEGOSZTOTT TÁRSADALOMBAN

2021-12-14 | **ESSZÉ**

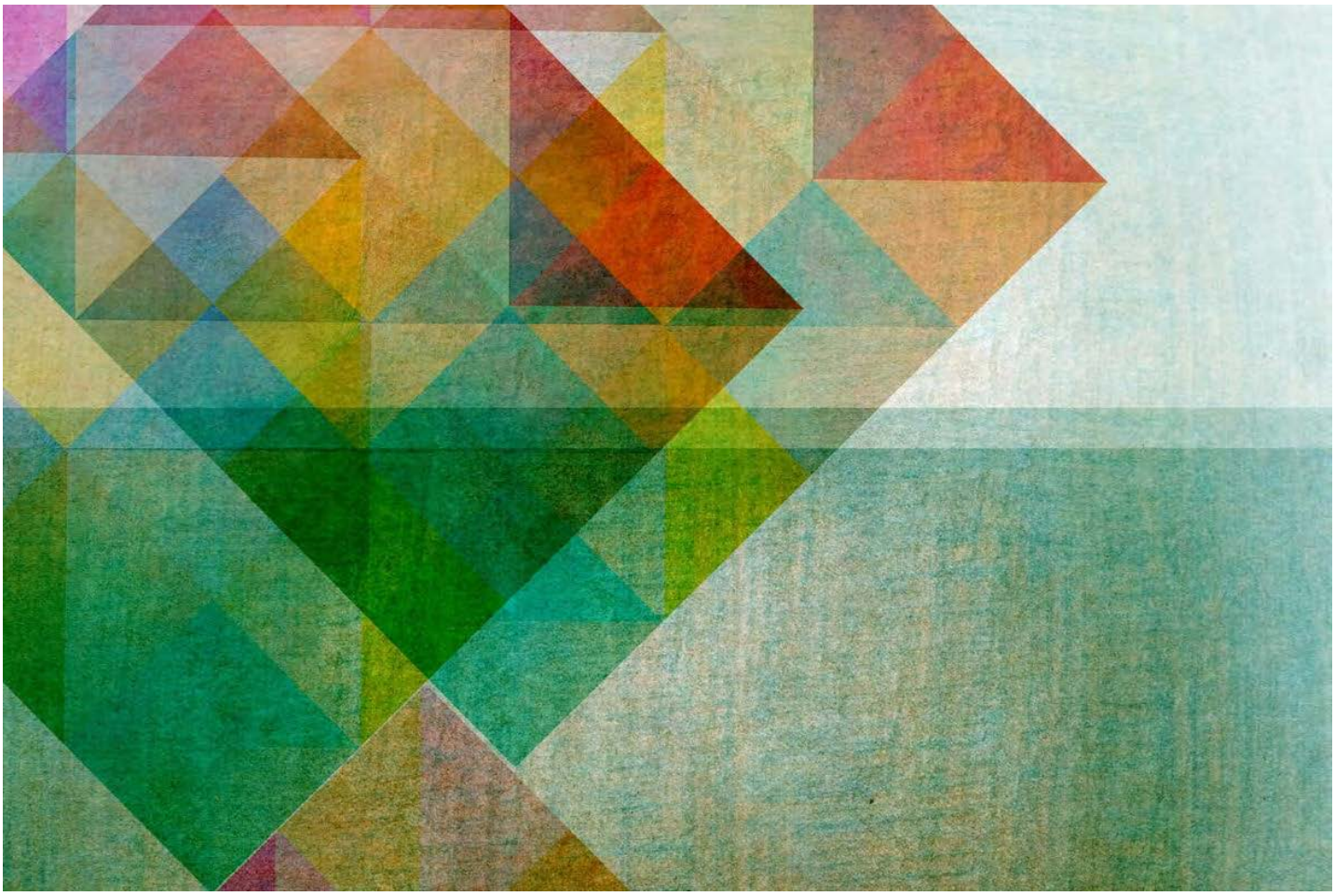

Illeszkednek-e a részvételi vagy deliberatív demokrácia eszközei a magyar közjogi, politikai hagyományokba? Könnyen adható gyors és jól dokumentált válasz: nem. De mi következik abból, hogy a közjogi berendezkedés jelenleg ellentmond a részvételi eszközök használatának? A *jelenleg* itt azt jelenti, hogy *eddig mindig*. Le kell-e ezért mondanunk minden változtatási lehetőségről? Az intézmények viszonylag könnyen

megváltoztathatók, az intézmények létrehozatala különben is egyszerű. Még akkor is, ha lemondunk a rutinra támaszkodó eszközkezelésről, és a komplex intézményi megújítás részeként képzeljük el a magyar demokrácia jövőjét.

ami megtörténhet

A kérdés inkább az, tudunk-e a nem reprezentatív, nem kényelmes formához alkalmazkodni. Vagyis a probléma lényege nem intézményi, hanem kulturális természetű. Általában itt záródik rövidre az érvelés a nyílt vagy burkolt determinizmus jegyében: „itt ezt nem lehet”. Sok letaglózó érv adódik a kelet-európai és kelet-közép-európai politikai hagyományok természetére utaló példákkal és bőséges szakirodalommal. Vannak azonban történelmi helyzetek, amikor a hagyományok eltérnek az útfüggőségtől, és váratlan fordulat következik be. Ami maga sem tiszta véletlen vagy esetlegesség, hanem valami, ami megtörténhet. Két feltételét látom a valószínűtlen bekövetkezésének: *el kell tudunk képzelni* és *tisztán kell látnunk az akadályokat.*

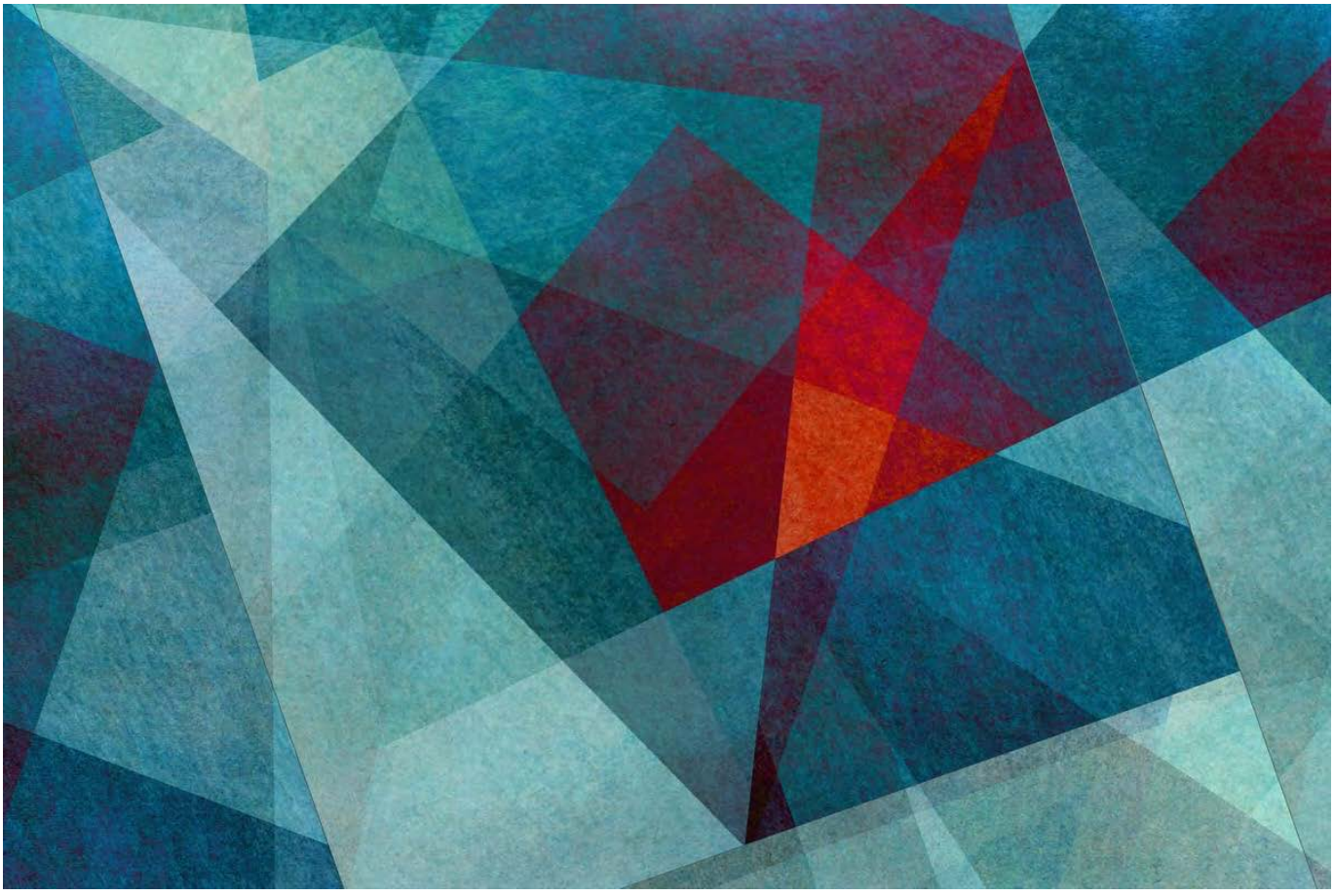

Előbb az akadályok.

A részvételi demokrácia antinómiái:

1. A részvétel nem hatékony, időigényes és bizonytalan. Ugyanakkor egyre erősebb az elvárás, hogy a felgyorsult társadalmi környezetből származó kihívásokra a kormányzat azonnal reagáljon. Erős a csábítás az államban eleve benne rejlő autoriter alapvonások felerősítésére, a jó kormányzás legprimitívebb, a végrehajtó hatalom totális felhatalmazásáig vezető átfogalmazására. Nemcsak a demokrácia fenntartásával küzdő, jogállami hagyományok nélküli államok, hanem régen stabilnak tűnő demokráciák is hajlamosak ijedtségüket a kormány felhatalmazásával kezelni. Pánikra egyre több ok kínálkozik, és autokratikus hajlamú politikusok elő is állítanak ilyeneket. A kaotikus és veszélyes világgal szemben rendezettségre, sőt, rendre vágyunk. Thomas Hobbes Leviatánja bármikor igazolható.

2. Még nyugalmas időszakokban sem könnyű a döntéshozás, a globális kihívások, a társadalmi mozgások felgyorsulása nemcsak kényszerű gyorsaságot, hanem speciális szakértői tudásokat is feltételez. Az eldöntendő kérdések jelentős része bonyolult, ezt a komplexitás-fokot nem lehet elvárni a laikus részvételtől. De a bonyolultság toposza általános felmentést ad a hatalom koncentrációját kényelmesnek tartó politikai eliteknek. A polgárok többsége persze súlyos hátrányban van a szakértőkhöz képest, akiket az állam használ a legjobb hatékonysággal. Platón állama még a legtehetségtelenebb politikust is megkísérti. Nincs azonban morálisan megalapozott érv a reménytelen hátrány megállapítására, ha a rendszer nem biztosítja a szükséges információ és tudás megszerzését. Hatékony hatalomgyakorlási módszer a meghatározó tudások visszatartása, a döntésekhez szükséges információk monopolizálása. A demokratikus döntéshez szükséges nyilvánosság nemcsak ellenőrzésre szolgál, hanem a beleszólás feltételeit is szavatolja.

3. De még ha értenék is, a polgárok nem akarnak, nincs idejük, érdeklődésük, szándékuk a köz ügyeivel foglalkozni. Legalább Benjamin Constant óta tudjuk, hogy a modernek szabadsága alig igényli a közvetlen beleszólást. Csak azt várjuk el, hogy cserébe a közhatalom se szóljon bele a magánügyeinkbe. A 19. században még kevesebb látszott abból a veszélyből, amit az apolitikus társadalom és az ezzel visszaélő állam termelt ki. De a politikai közösség (ha egyáltalán létezhet ilyesmi az adott körülmények között) elfordulása ellenére minden demokratikus eljárás a részvétel legitimációjára épül. Ez azonban valójában egyre több manipulációval, populista csábítással és üres szólamokkal azonos. Annyira, hogy lassan még a jogászok sem tudják megkülönböztetni a legálisat a legitimtől. Botrányosnak tűnik számukra a nem legitim jog kategóriája, pedig az minden jelentős társadalmi változás alapfogalma és a demokratizálódás alapfeltétele.

4. Még ha rá is szánná magát a közösség egy része, hogy szabad idejéből a köz ügyeire áldoz, nem tudná, hogyan kezdjen hozzá. A társadalmi részvételhez, a deliberáció működéséhez számos készség szükséges: elsősorban az együttműködés technikái, mintái, rutinjai és tapasztalatai. A modern életkörülmények azonban folyamatosan rombolják az együttműködési hajlandóságot. Pontosabban, egyre nehezebben tudjuk mozgósítani, előhívni a bennünk rejlő kooperatív késztetéseket. Kétségtelen, hogy a másokkal, idegenekkel, velünk egyet nem értőkkel együttműködni erőfeszítést igényel. Gyakorlást, kipróbálást, gyakorlati érzéket és elköteleződést. Nagy a csábítás, hogy itt az oktatás fontosságát emlegessük, és keseregjünk a demokratikus készségek iskolai fejlesztésének elmulasztott lehetőségein. Csakhogy ez legalább olyan letaglózó, mint a kulturális determinizmus.

Térjünk át inkább a *lehetséges valószínűtlen* másik feltételére: a képzelőerő jelentőségére. Az utópikus energiák kimerülésének korában erős várakozásokkal kell elképzelnünk egy élhető jövőt. Ez önmagában talán maga a legsúlyosabb

ellentmondás. Mégis: egy elképzelt jobb jövő érdekében lehet és kell a másikkal együttműködni, idegenekkel vitatkozni, meghallgatni és megérteni idegen világokat. Ez az együttműködés legalább két globális válság miatt sürgetőbb, mint valaha. Sem az emberhez méltó környezet maradékainak megőrzése és fejlesztése, sem az emberhez méltó politikai rendszer kikényszerítése nem lehetséges társadalmi együttműködés nélkül. A globális ökológiai és globális demokrácia-válságból azonban nincs kiút a disztópikus gondolkodás segítségével. Ezekből szorongás és bénultság következik, míg a pozitív jövőképek motivációs erőt adnak a cselekvőknek.

az elképzelhető jövő

Sajátos, szórakoztatóan elborzasztó disztópikus kultúrában élünk. Leginkább a világ pusztulásának különböző módozatain tudunk merengeni. Az európai diktatúrák utópiái azonban tartózkodásra intenek, idegenkedünk a jövő elképzelésétől, mert azokból cselekvési szabályok következnek. A „változtasd meg élted” európai hagyománya láthatatlanná töpörödött. Másrészt a modern diktatúrák csúnyán kiforgatták az elképzelhető jövőt. Történelmi tapasztalataink szerint csak egy lépés választja el az állami utópiákat az ideológiai kényszertől. Ez a lépés azonban pontosan ismert, és talán tudjuk az ellenszerét is.

A részvételi demokrácia jövőképe a humanizmus, jogegyenlőség és tolerancia eszméjére épül, *és* civil összefogással valósítható meg. Az *és*-en van a hangsúly: humanizmus, jogegyenlőség, tolerancia és a legemelkedettebben megfogalmazott vagy akár normává emelt szöveg is üres ígéret marad társadalmi részvétel, ezeknek az értékeknek a gyakorlása nélkül. Vagyis a jogállami értékeket soha nem fogja megvédeni az a közösség, amelyik nem próbálta használatba venni. Reménytelen a jogállamot letipró populistákkal szemben ezekre hivatkozni. De a társadalom mozgósítása, a civil aktivitás erősítése ilyen értékek nélkül soha nem vezethet demokráciához.

folytatjuk

kép | shutterstock.com

Ács József

ÜVEGLAPOK KÖZÖTT

A DIMENZIÓVESZTÉS LEHETŐSÉGEIRŐL

2021-12-23 | **ESSZÉ**

Z. Karvalics Lászlónak

A ***Csarnok ívén mászkáló bogarak dicsérete*** című esszéjében írja Z. Karvalics László, hogy a Moszkvából 1990-ben az Egyesült Államokba települt esszéista, Mihail Epstejn „minden bajok gyökerének azt az aránytalanságot tartja, amely az emberiség mint információ-előállító, és az egyes ember mint információ-felhasználó és fogyasztó között áll fenn. Mivel az egyén már nem képes befogadni az évszázadok során felhalmozódott töménytelen információt, nyomoréknak érzi magát”.

De miért akarná valaki befogadni ezt a „töménytelen információt”?

Epstejn, írja Z. Karvalics, „maga gyártja le az elveszettség, a nyomorékság érzetének hamis tudatát. Tételének semmilyen köze nincs a valósághoz. Az információ-felhasználók természetének tanulmányozását spekulációval helyettesíti. Nincs és soha nem volt semmilyen ellentmondás az egyéni információfelhasználás és a tudás közösségi akkumulációjának *mennyiségi dimenziójában* [az én kiemelésem]. Sohasem a minden, hanem a szükséges tudás rendelkezésre állása volt a kérdés. A hozzáférés bárminemű korlátját a meglévő tudáshoz pedig sokkal inkább értelmezik társadalmi, munkamegosztási és érdekeltségi változók, mint a tudás mennyiségének és visszakereshetőségének szubjektív korlátai.”

Bólogatok olvasás közben, mégis hiányérzetem támad, és sehogy sem csillapul.

*

Mind jobban belém fészkel a gondolat, hogy a soha végig nem olvasható, sőt, immár át sem tekinthető *végtelen könyvtár* labirintusának, vagy az összes lehetséges (tehát valamennyi igaz és valamennyi hamis) állítást tartalmazó, véges vastagságú, tehát végtelenül vékony lapokból álló könyvnek (vagy állításokat generáló gépezetnek) képzetébe újra meg újra beleborzongani, az ember alkotta betűóceán egyevezős ladikunkkal bejárhatatlan ezer kilométerein kétségbeesni, tanácstalanul elszontyolodni, hogy „már mindent megírtak (tehát mindennek az ellenkezőjét is)”, vagy épp a világháló csőrendszerén keresztülzúduló beszéd-hang-kép-zene felfoghatatlan áradatát panaszolni: az ilyesfajta — akár sajátos élvezetet nyújtó — szellemi borzongás, bár tényleg nem új jelenség, tömegessé-közhelyessé válása

mégiscsak jelzi, hogy más korszak ez, mint a többi. A mindent-átfogás bódulatában világot osztályozó-katalogizáló vagy igazság-generátor masinákat fabrikáló fantaszták eleinte különcnek számítottak, később Mefisztó-forma felforgatóként borzongva tisztelték őket, míg ma a jelenkor centrumába emelt kérdéseiken elmerengeni, az oktatás-nevelés vagy a média csatornáin át a mindennapokba leszivárgó problémáikat (poszt)modern lúdbőrzéssel végigtapogatni szinte kötelessége minden gondolkodónak. Pedig épp a kontextusok elfelejtése eredményezi a gondolkodás hosszan elnyúló lejtmenetét: *a dimenzióvesztést.*

A leegyszerűsítés, a beszűkülés stációit próbálom most úgy megragadni, hogy a *bölcsesség – tudás – ismeret – információ – adat* fogalmait aláereszkedő lépcsősor fokaiként ábrázolom.

1

A lépcső legalján, az adat felől nézve, s az adat látókörében megrekedve nem találhatunk mást, csak számszerű különbségeket, mert az adat lényege épp az, hogy már hiányzik belőle mindenfajta minőség, az adat csupán az, ami a tárolás vagy átvitel szempontjából *általánosítható*. Nemcsak *nem kell* tudnunk, hogy egy adott byte-sorozat valójában mit reprezentál, számokat, szöveget, hangot, álló- vagy mozgóképet, netán programkódot, hanem az adat mint olyan épp ennek a dimenziónak a hiánya. Az adat *az üres általánosság mint közös nevező.*

A következő lépcsőfokon az információ már vonatkozik valamire, reprezentál valamit: egy kérdésre adott válasz. Az adat olyan válasz, amihez nem ismerjük a kérdést. Az információkat csoportosítani lehet, az összetartozó információkat szerkezetekbe rendezhetjük, míg az adat nemek és igenek, nullák és egyesek egyazon méretű homokszemcséinek sivataga: legfeljebb számszerű egységekbe, kilo-, mega-, giga-, tera-, peta-, exabyte-okba foglalással tagolható.

A *végtelen könyvtár* is efféle homoksivatag: egymás után sorjázó, kőre, bőrre, pergamenre, papírra, memóriacellákba írt válaszok, *melyekhez jórészt már nem ismerjük a kérdéseket.*

Ha Platón barlanghasonlatának sajátos változatában adatsivatagba születtünk volna, ahol az adatok homoktengerén kívül egyebet soha nem látni, tudnánk-e, hogy mit jelent kérdezni? Egyáltalán: van-e emberi élet a sivatagban?

önkényes kérdések

Ha dimenzióvesztéssel jutottunk az információ világából az adatsivatagba, élhet még bennünk az egykor volt kérdések emléke, ám a szemünk előtt elvonuló nullák és egyesek sorozatának már bármilyen kérdést nekiszegezhetünk. Tetszőleges számú önkényes kérdés gyártható, de ha ezeket egyenrangúnak tekintjük, a kérdések (és a lehetséges válaszok) is jelentőségüket vesztik. Az adat végtelenül sokféleképpen értelmezhető, végtelenül sokféle információ ruháját öltheti magára, ám ez mégsem szabadság: a sivatagba

vetve élni nem szabadság, hanem fogság. Olyan fogság, melynek rácsait rázni sincs módunk: azt sem tudjuk megfogalmazni, mi tart fogva bennünket. A dimenzióhiány olyan csonkaság, mely a hiány felismerését sem teszi lehetővé.

Végül is mivel több az információ, mint az adat? Megmagyarázhatjuk-e a született sivataglakónak, hogy *információ = adat + még valami?* Az a hipotetikus lény, aki világéletében csak adattal találkozott, *a még valami*t is csak adatként tudja elképzelni (ahogy Platón barlanghasonlatának sziklafal elé bilincselt szerencsétlenjei is csak árnyképekben tudnak gondolkodni).

De ha az adatokat újabb adatokkal egészítjük ki, csupán a sivatag gyarapszik.

Mit jelent hát tulajdonképpen a + jel? A számosság szintjén összeadni csak azonos objektumokat lehet. Miképpen állhatna elő akkor ebből a műveletből másfajta minőség? A + jel tehát nem testesíthet meg puszta összeadást.

Az adat horizontján belülről körbetekintve minden okoskodás hiábavalóság. Nemcsak lehetetlen megfogalmazni a kérdést, amire az adat a válasz, de már a kérdés fogalmával sem tudunk mit kezdeni: *hiányzik ez a dimenzió.*

Az új dimenzió soha nem vezethető le az addigiakból: a rendszeren kívülről érkezik. Híradás arról, hogy a világ több, mint gondoltuk.

Az adatok világa mégis a teljesség illúzióját kelti, mint a megszállott söröskupak- vagy söralátét-gyűjtők falakat beborító kollekciója, ahol az eredeti funkciójukból kiszakadt tárgyakról lefoszlottak összefüggéseik (furcsa módon épp söröskupak vagy söralátét mivoltukat vesztették el). Az izgalom mindegyre megújuló forrása egészen más: a *formális* teljesség elérhetetlen ábrándjának (szükségképp örök) hajszolása. Csak a beszűkültség legvadabb formái képesek meggyőzően sugallni, hogy a felhalmozás műveletével kézközelbe került a teljesség.

Képletünkben (*információ = adat + még valami*) a + jel nem valami azonos minőségű hozzáadását jelzi, hanem új dimenzió megnyílását. Az új dimenziót nem kispekuláljuk, kikövetkeztetjük, nem megnyitjuk rendelkezésre álló eszközeinkkel (az adat horizontján belül ilyenek nem is lelhetők fel), hanem *megnyílik,* ha ráeszmélünk.

Az adatból a kérdezést megérteni nem lehet.

2

Az információk konkrét kérdésre adott konkrét válaszok. Egy adatfolyamban felbukkanó 60-as szám semmit sem *jelent*. Jelentését (hogy ez mondjuk egy férfi életkora) az adatsivatagon kívüli szempont adja. Az *ismeret* ennél több: az a jelentést nyert adatok, az információk (a kérdések és válaszok) *viszonyával, összefüggéseivel* is tisztában van, ezért képes elrendezni azokat.

Ahogy az információ sem valami adat-jellegű, az ismeret mint az információk elrendezésének képessége, *maga* nem információ-jellegű, és több, mint információk egymás mellé helyezése.

Az információ nem bővíthető: vagy van, vagy nincs. Egy adott kérdésre vagy ismerjük a választ, vagy nem. Ha nincs válasz, nincs se információ, se adat (ha nincs kérdés, csak válasz, akkor, mint láttuk, csak adat van, de információ nincs).

Az ismeret viszont bővíthető, mert az elrendezett információk összefüggéseit végiggondolva új kérdések tehetők fel, melyekre jó esetben válaszok nyerhetők, s így újabb összefüggések tárulnak fel. Az információ szintjén megrekedve azonban legfeljebb az információ számszerű gyarapodását állapíthatjuk meg.

Az adat csodálatos átváltozáson megy keresztül, ha megtudjuk, mire vonatkozik. Valami egész mássá, információvá alakul.

> **csodálatos átváltozás**

Az információ legalább ilyen csodálatos átváltozáson esik át, ha megértjük, milyen ismeret rendszerébe illeszkedik. Strukturálódik, rendezhető, nagyobb egységekbe foglalható, áttekinthetőbbé tehető. Ahol hiányzik az információkat elrendező ismeret, ott a felhalmozott információk végeláthatatlan sivatagként terülnek elibénk.

Mondhatni persze, hogy az összefüggés tényét és minéműségét rögzítve mintegy információvá alakíthatjuk, és valóban, az ismeret információvá alakítása fájdalommentesen elvégezhető redukció: könnyű, mint meredek hegyoldalon legurulni, s éppoly nehéz a visszaút: a felhalmozott információ ismeretté szervezése. Amit bemagolunk, de nem gondolkodunk rajta, sosem indukál új kérdéseket. Sőt, ha az ismeretet is információnak tekintjük, biztosan nem, hiszen az információ sajátsága, hogy vagy megvan, vagy nincs. Vagy megmondta a tanár a választ, vagy nem. Korszerűen: vagy kidobja az internetes keresőprogram, vagy nem. Ismerős

okoskodás: egy lépcsővel lejjebb az információk tárolásával (adattá alakításával) látjuk befejezettnek a megismerést, azt gondolva, hogy nemcsak az adat tárolható egyszer s mindenkorra, de az információ, az ismeret, sőt a tudás is.

3

Ahogy az adat felhasználásának feltétele az információban rejlő jelentés, ugyanúgy az információ hasznosításának feltétele az információ értelmének felismerése. Ezt nyújtja az ismeret.

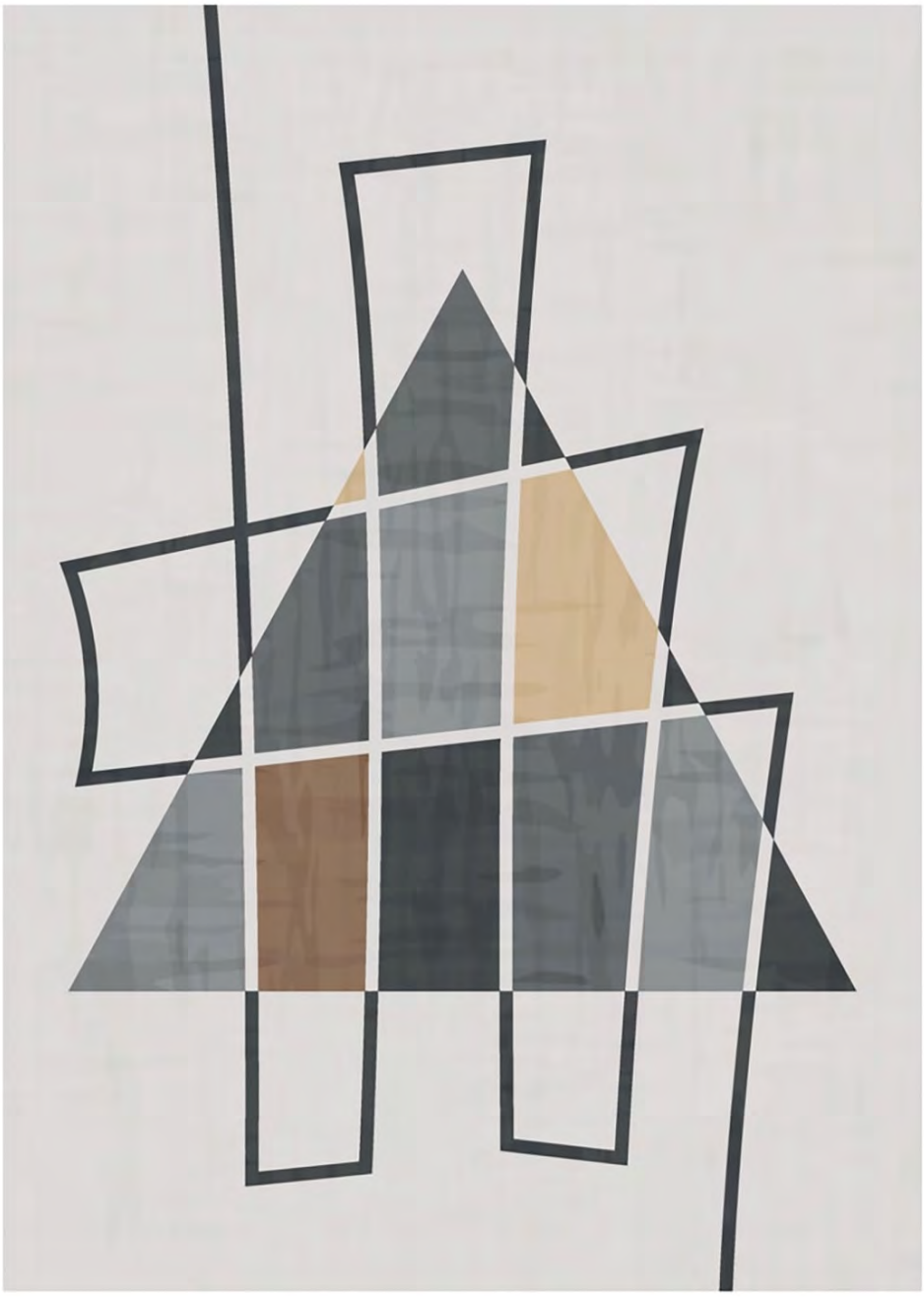

Az ismeret alkalmazásának feltétele a tudás. Az ismeret tudja, hol az információk helye az összefüggések rendszerében. A tudás a részterületekre vonatkozó, egymásból levezethetetlen ismeretek összekapcsolásának és alkalmazásának képessége, mely tudja, mikor milyen ismeretre van szükség. Ismeretek puszta felhalmozása tudás nélkül nem minden korban lehetséges, nem minden korban szokásos, és nem is adatik meg mindenkinek.

Petrarca *A tudatlanságról* című értekezésében írja egy velencei látogatójáról hogy nem keveset tud, de „ismeretei annyira homályosak és kuszák, és – ahogyan Cicero mondja – annyira felszínesek és bizonytalanok, hogy jobb volna neki, ha semmit sem tudna." Példaképp: „… sokat tud a vadállatokról, a madarakról és a halakról; tudja, hogy hány szőrszál van egy oroszlán fején, hány toll egy ölyv farkában; hogy hány gyűrűvel fonja körül a polip a hajótöröttet; hogy az elefántok hátulról egyesülnek és kétévenként lesznek vemhesek, hogy tanulékony és élénk állatok, értelmük csaknem felér az emberekével, és két-háromszáz évig is elélnek; hogy a főnixmadár illatos tűzben elég, majd újjászületik; hogy a tengeri sün visszafogja a hajó lendületét, de ha kiemelik a habokból, elveszti képességét; hogy a vadász tükrével becsapja a tigrist, az arimaspusok fegyverrel üldözik a griffmadarat, a bálnák hátát tévedésből szigetnek nézik a tengerészek; hogy a medve kicsinye születésekor alaktalan, az öszvér ritkán szül, a vipera egyszer szül, és e szülése is szerencsétlen; hogy a vakond vak, a méh süket; végül hogy az összes állat közül egyedül a krokodil tudja mozgatni a felső állkapcsát. … ezek semmivel sem járulnak hozzá a boldog élethez."

Az egymás mellé sorakoztatott ismeretekből (a szörfözéssel összehordott „kis színes" érdekességekből) sosem lesz tudás. A tudás valami más, valami minőségileg új.

Ez a dimenzióváltás egész sereg újfajta kérdést vet fel.

Egyáltalán, miért van szükségünk ismeretre? Sőt, információra? Mert kérdezünk. Miért kérdezünk? Mert saját létünket (önmagunkat és a világot) szeretnénk értelmezni. Értelmezünk és kérdezünk, mert szorult helyzetben vagyunk: saját létünk kényszerei

tesznek fel nekünk kérdéseket. Kérdéseink lehetnek bármily kiagyaltak, mégsem önkényesek.

> **honnan ered**

Azon nem csodálkozunk, hogy az adatsivatagban erről mit sem tudnak. Az információ sem firtatja, honnan jött a kérdés és honnan ered a rendszer, melyben a választ értelmezzük, azaz honnan ered az ismeret. Az ismeret szerkezetében már megmutatkozik valami a számunkra adódó világ – azaz emberlétünk – természetéből. Az ismeret rendszerint valamely célirányos alakítás, művelés, valamely célzatos emberi tevékenység kívánalmai szerint feltett kérdésekre kapott válaszokat rendezi össze. Jellegében ezért tárgyszerű. Hogy mikor melyik ismeretre van szükség, s hogyan kell alkalmazni, azt már létmódunk és létviszonyaink sokkalta szélesebb köre dönti el, ezért aztán a tudás még nehezebben tárgyiasítható, még nehezebben alakítható puszta ismeretté, információvá.

Az információ és a tudás köztes dimenziójában elhelyezkedő ismeretek gyűjthetőek és felhalmozhatóak, ez a mennyiségi megközelítés az információval, míg az elrendezés műveletei a tudással rokonítják.

4

A tudás alkalmazásának feltétele, hogy felismerjük léthelyzetünk sajátságait. Ezért is tárgyiasítható nehezen. Mikor az oktatás információátadásra, esetleg ismeretek közvetítésére vállalkozik, a könnyebbik végén kezdi. A tudás megszerzése fáradságosabb és hosszabb időt igénylő feladat. Ez a léthelyzetek iskolája: az éles alkalmazásban válik el, rendelkezünk-e használható tudással. Ezeket a helyzeteket nemcsak mi alakítjuk: *adódnak*. Tudást, jártasságot igazán átadni ezért csak hasonló léthelyzetben lévő embernek lehet. Kezdhetjük a mester egyszerű utánzásával, de a tanulás ott nem érhet véget. A jártasságot *szerezzük*. A tudásnak ez a mozzanata vezet a bölcsességhez.

Az adattól a tudásig minden lépcsőfokkal, azaz dimenzióváltással zsugorodik a számszerű mennyiség jelentősége, egyre fontosabbá válik a minőség. Adat vagy információ esetében minőségről nemigen beszélhetünk (legfeljebb hibás átvitel során sérült adatról vagy valótlan információról). Az ismeret az első lépcsőfok, ahol a minőség kérdése érdemben felvethető: érdemes különbséget tenni a tárgy felületes vagy mély ismerete közt. A tudás minősége már kulcskérdés: ha két szakember elvben ugyanannyi ismeret birtokában van, az munkájuk minőségéről még semmit sem árul el.

A bölcsesség kapcsán mennyiségi szempontokat már nem lehet felvetni: tisztán minőség. A bölcsesség az a felismerési és cselekvési képesség, melynek nyomán a tudást a hérakleitoszi örökkön-változóra, sosem ismétlődőre (mely, mint a folyó, mégis ugyanaz) úgy alkalmazzuk, ahogy az ott és akkor működésbe hozható. A bölcsesség a korlátok, a határok tudása és a tudás nem-alkalmazásának a képessége is.

5

A *bölcsesség – tudás – ismeret – információ – adat* lépcsőfokain lefelé haladva sorra veszítjük el a dimenziókat. Redukciók sorozatán át jutunk az egyetemestől az üres általánosig. Az emberileg lehetséges lételjességtől a kiürített, minden összefüggésből kiszakított, előbb értelmétől, majd jelentésétől megfosztott adatig, a puszta mintázatig.

A még valamiféle szemmel látható szerkezetet mutató bitfolyamot, melynek ismétlődései még utalnak valamelyest keletkezésének körülményeire, és némi erőfeszítéssel akár dekódolni is lehet (karakterekké, majd szöveggé, netán képpontokból kirajzolódó képpé) adattömörítő algoritmusokkal szokás összezsugorítani. A tömörítés megőrzi az információtartalmat, de mennél jobban tömörítünk, az eredmény annál zajszerűbb. Eltűnnek belőle a szünetek, az ismétlődések (szakszóval a redundancia): nincs felismerhető szerkezete. Ha nem ismerjük a dekódoló algoritmust, a teljes dimenzióvesztés végállomására jutunk: az értelmetlen zajba.

Ugyanígy nem lehet a puszta információ szintjén berendezkedni. Az információ-áradatra panaszkodó Epstejn a második lépcsőn csakugyan maga gyártotta rémektől borzong: előbb információ-feldolgozó és -továbbító géppé redukálja az embert, majd megretten a mennyiségi aránytalanságtól.

hurráoptimizmus

Én nem a mennyiségi aránytalanságtól, hanem az Epstejn gondolatmenetében is megmutatkozó dimenzióvesztéstől borzadok el. Epstejn borúlátása itt mellékes. Ennek a síkba lapított felfogásnak a másik oldala az „információs társadalom” hurráoptimizmusa. Az a naiv meggyőződés, hogy az információk bősége mintegy automatikusan elhozza az emberi kiteljesedést, ha lehet, még jobban aggaszt, mert még el is fedi a bajt, amit a dimenzióvesztés okoz. Hamis elégedettséget kelt, ellustít. Haladást és célba érkezést sugall annak is, aki leláncolva ül.

Ugyanez történik ma egy lépcsővel feljebb. Most a globális elmévé táguló mesterséges intelligenciát állítják szembe az egyes ember értelmével, ami hasonlóan hibás gondolatmenet, akár a horrorisztikus irtózat, akár a poszthumán bálvány ájult csodálata következik belőle.

Az öntudatra ébredés folyamata a látókör tágulása. Nem adatokra van szükségünk, hanem információra, nem információra, hanem ismeretekre, nem ismeretekre, hanem tudásra, nem tudásra, hanem bölcsességre.

*

A tervezés és megvalósítás lehetőségeinek kiszélesedése, a technikai gondolkodásmód látványos sikerei a hódító, az akaratát a világra kényszerítő ember képét emelték piedesztálra. De hiába váltjuk fel az információ kultuszát az ismeretszerzés vagy a tudás kultuszával, még mindig redukált rendszerben mozgunk. Ezért amíg a fenntarthatóságot pusztán technikai problémaként kezeljük, nincs megoldása.

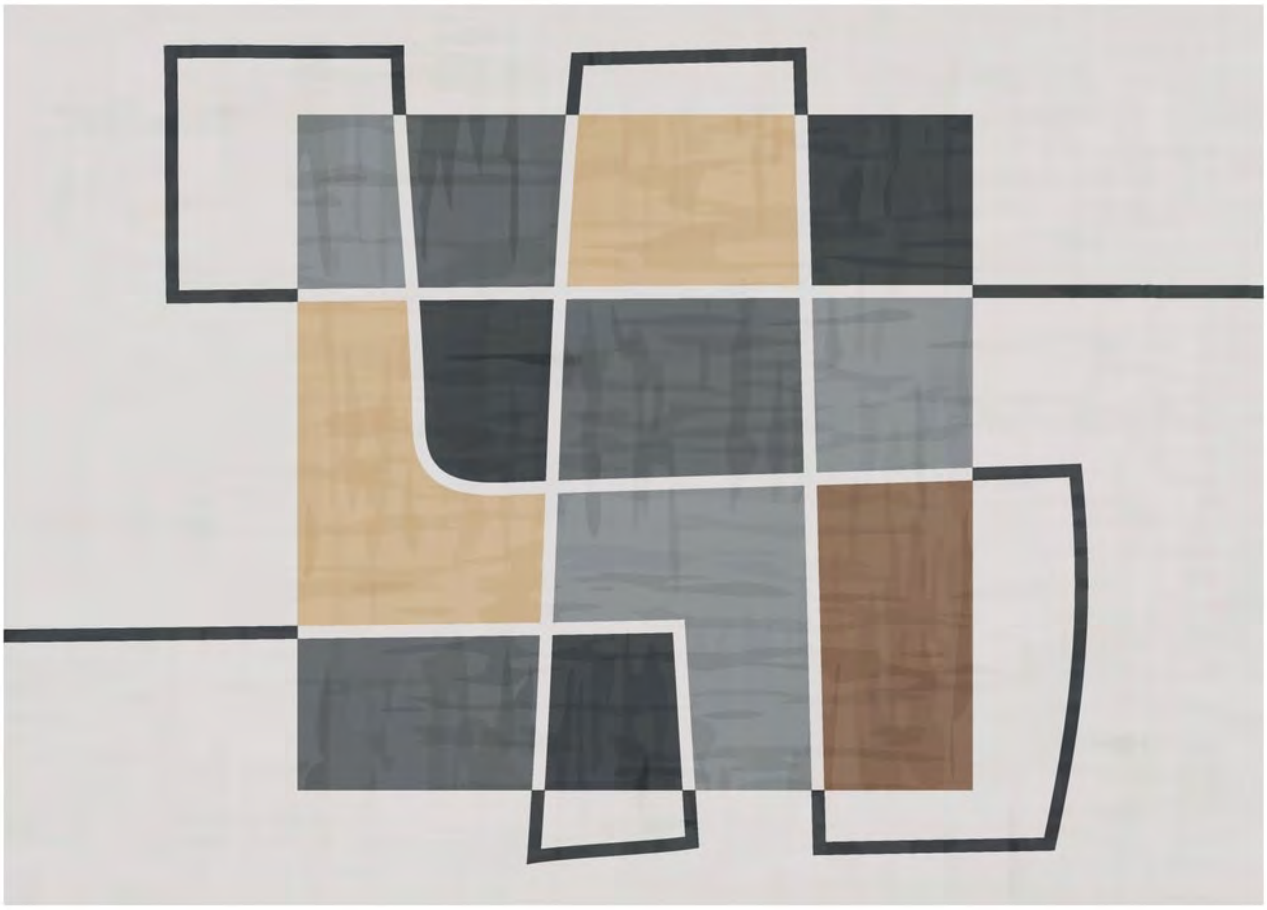

Ha kissé távolabbról vesszük szemügyre ezt a társadalmi folyamatot, számot kell vetnünk a hatalom kérdésével. Mert ezzel függ össze, hogy a mai kor legégetőbb kérdései csak redukált, s így meghamisított formában kerülnek felszínre. Az ember okozta klímaváltozás nagy pénzen tudományként előadott ideológiája például képes mindent egy gázmolekula légköri koncentrációjának számértékére visszavezetni. Nem ostobaságból, hanem hatalmi érdekből: akik megszerzik a kőolaj-civilizációt üzemeltető erőforrás felhasználása fölötti, nem csupán piaci, de immár politikai rendelkezés jogát is, rendkívüli hatalom birtokába kerülnek. Busásan megfizetik apologétáikat, akik elmondják, nagy a baj, de jó kezekbe került a sorsunk, és most a javunkra alakítják át a világot.

fölösleges klímakockázat

A redukcionizmus nem elvont logikai probléma, hanem létkérdés. A dimenzióvesztés beleépült a létmódunkba, mert a redukció nem puszta gondolati aktus:

társadalmi rendszert épít. Az elidegenedésben mi magunk redukálódunk *mások szemében* előbb nyersanyagokat bányászó, majd gépeket működtető, aztán információtermelő és -fogyasztó géppé, vagy épp fölösleges klímakockázattá – *amennyiben akként kezelnek bennünket.*

Ez a gyakorlatot szervező, intézményesítő, társadalmi rendet formáló redukció nem az alávetettek műve – az ő hibájuk legfeljebb az, hogy öntudatlanul elfogadják és átveszik –, hanem a hatalom birtokosaié, akik alávetetteiket csak redukciókon keresztül képesek szemlélni és irányítani. Az energia, a pénz és a tájékoztatásnak álcázott értelmezés monopóliumára épülő korporatista világrend szélsőséges redukcionizmusának *gyakorlata* a szélsőséges hatalom-koncentráció működés-módjából következik. A dimenzióvesztés lépcsőfokain lelökdösött, saját sorsuk bűnbakjaként a pusztába kizavart emberek csakhamar olyan számadattá válnak, mellyel alkalmas körülmények között egyszerűsíteni lehet.

*

A BBC 2019-es ***Years and Years* című hatrészes tévésorozatának egy részlete** tökéletesen ábrázolja az ember boldog és örömteli önredukcióját (természetesen a szabadság jegyében). Az ember önfeladása mint teljes felszabadulás és feloldódás.

Boldognak kell képzelnünk az adatsivatag lakóit.

(A megértést könnyíti, ha bekapcsoljuk a feliratozást és esetleg a feliratok automatikus – gépi – magyarra fordítását.)

1. Francesco Petrarca: *A tudatlanságról* (Lázár István Dávid fordítása), Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2003, 23–25. o. ↑

kép | shutterstock.com

SZERETETTEL KÖSZÖNTJÜK SZÜLETÉSNAPJÁN A 60 ÉVES Z. KARVALICS LÁSZLÓT!

Hegedűs Gábor

VALAMINT A PUSKAGOLYÓBICS KÉTANNYIRA NEM MEGY, MINT AMENNYIRE MEGY

2021-12-09 | **ESSZÉ**

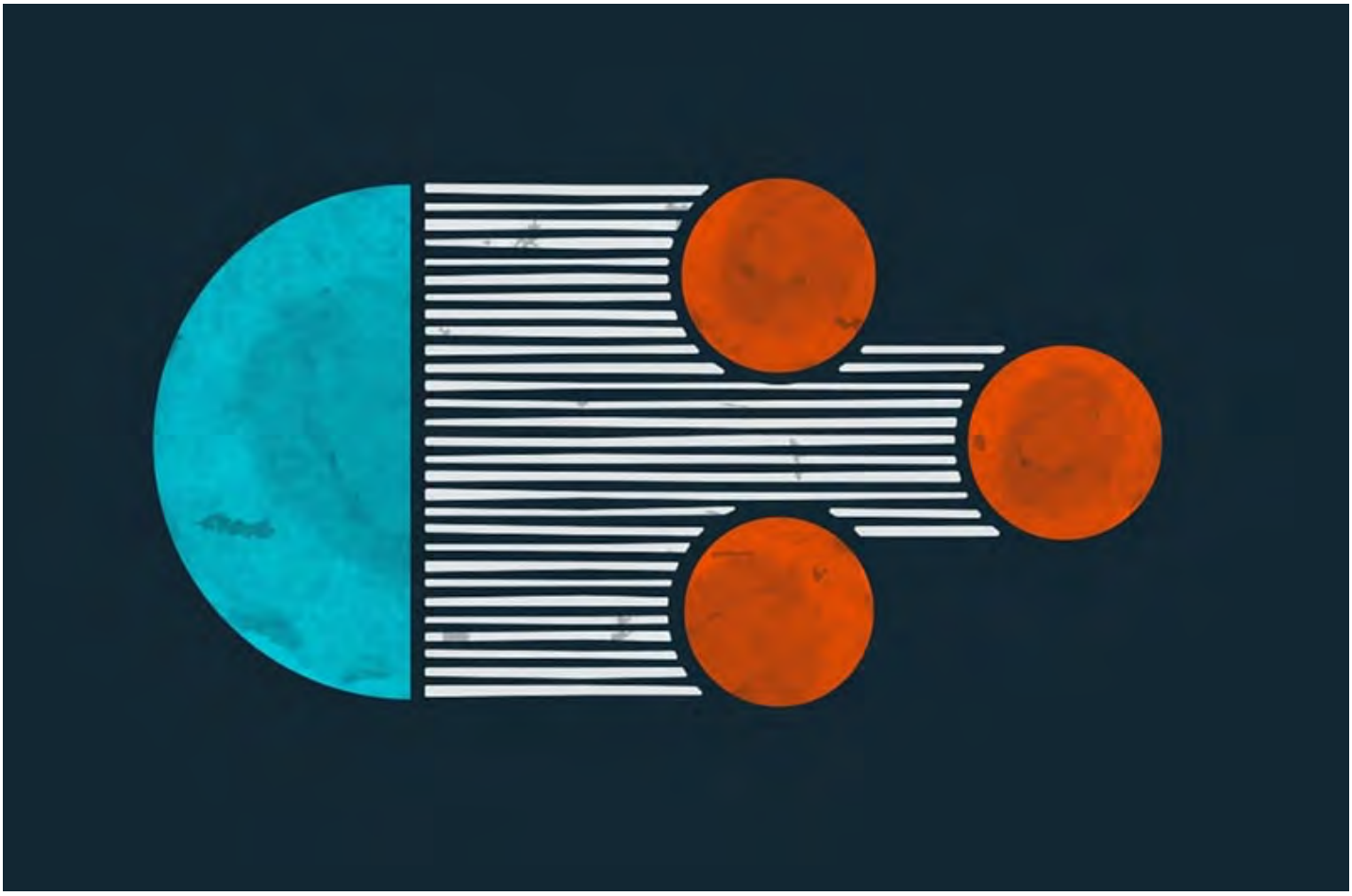

Darányi Sándor 1989-es, ***Dél csillaga*** című esszéje sok fontos megállapítást tartalmaz a megismerésről; ezen belül külön elgondolkoztató, hogyan érvel tudományos eredményekkel. Írásában felveti: „*A kérdés mégis az, miért tanulunk, milyen célt szolgál a megismerés. Arra gyanakszom ugyanis, hogy a megismerés mint eszköz*

ugyanúgy bizonyos szabályoknak alávetett – másképpen: korlátos –, mint például a részecskefizika a határozatlansági reláció következtében. Vagyis eredményeit eleve fenntartással kellene kezelnünk, ha pedig nem így teszünk, becsapjuk magunkat és azokat, akikkel elhitettük a tudomány, a testet öltött és szakosodott megismerés csalhatatlanságát." A határozatlansági reláció nem a megismerés folyamatára vonatkozik, arról nem bizonyít semmit, de hasonlóságok lehetnek. (Hogy a helynek és a sebességnek a határozatlansági relációban megjelenő összefüggése korlát formájú, az nyilvánvaló, de hogy tartalmában korlát volna, az vitatható. Ha nem tekintjük tartalmi korlátnak, akkor az említett hasonlóság nem létezik, vagy legalább nem szolgálja a szerző célját.)

a szavakon túl

Később írja: „*A döntő kérdés az istenismeretre – a dolgok teljes, helyes megértésére – szomjazó számára az, hogyan lehetséges, hogy egy egyetlen Istent ennyire hidegen hagyjon az a sok vallás, amely mind a kizárólagosság igényével hivatkozik rá? A magyarázat kézenfekvő. Az egyes istenképek közül egymaga valószínűleg egyik sem teljes vagy helyes, és csak együtt képesek valamit leírni abból, ami a szavakon túl terül el. Mindez azonban csupán a határozatlansági reláció újrafogalmazása…*" Mi köze van a határozatlansági relációnak a teljes, helyes megértésre törekvéshez, vagy azon belül csak a sok „egyedül igaz" valláshoz? Közvetlenül nyilván semmi, de a korábbi elméletek és a mérési eredmények összehangolása példaértékű lehet a megismerés számára, akár a formai korlátokként megjelenő összefüggések feltárása terén is.

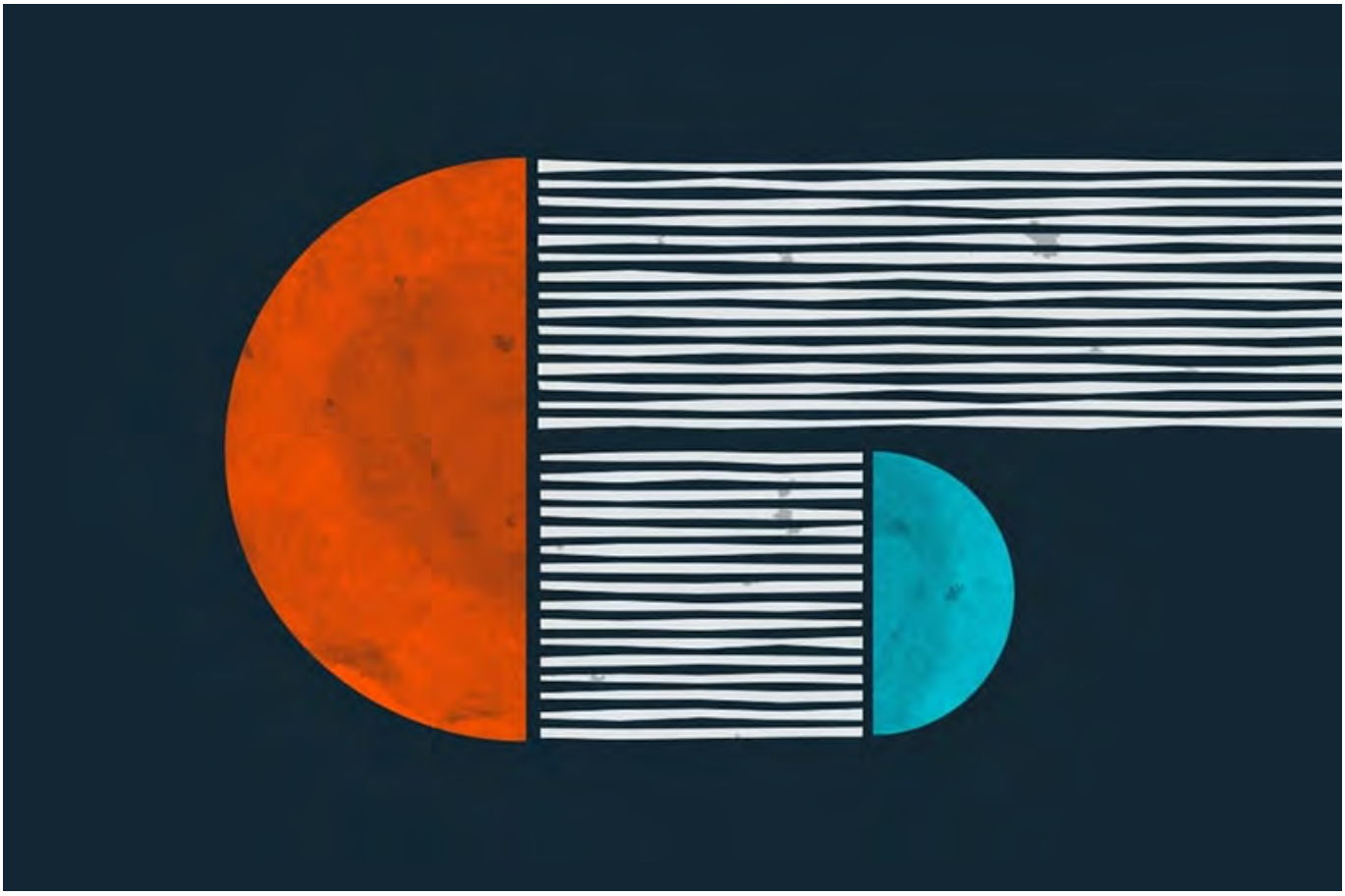

Miért hivatkozik Darányi – sok máshoz hasonlóan – korlátként egy tudományos eredményre?

Petőfi Sándor, *A helység kalapácsa* című versének írásom címéül választott sora jó találós kérdés: mikor nem igaz a benne szereplő állítás? (Ha a golyóbics nulla távolságra megy, azaz a puska csütörtököt mond.) A működő puskákra igaz, és igazsága miatt nem szokott hiányérzetünk lenni. Vannak azonban, akik a valóság valamely részét hűen tükröző modellek bizonyos tulajdonságait korlátnak érzik. Ahhoz nagyon tudatlannak kell lenni, hogy valakit zavarjon: észak felé haladtában az Északi-sark elérése korlátot jelent, onnan nem mehet tovább észak felé. Aki tudja, hogy a fizikai hőmérséklet alapja a részecskék mozgása, az nem gondolhatja, hogy az egymáshoz képest nem mozgó részecskékből álló anyagnál elképzelhető hidegebb. Az abszolút nulla hőmérséklet fogalmának léte korlát a hőmérsékleti skálán, de nem korlát, hanem ismeret a Világról alkotott képünkben. Nézzünk bonyolultabb eseteket!

> **csak bizonyos korlátok között**

Az Általános Relativitáselmélet szerint a téridő az Ősrobbanással keletkezett, így térben és időben addig lehet visszamenni az evvel az elmélettel leírt Világban. Az „Ősrobbanás előtti idő” ebben a modellben értelmetlen; ha valaki erről akar beszélni, akkor azt is meg kell mondania, milyen modell idő-fogalmát használja. A hétköznapi beszéd ideje – mint életünk általában – a Newton-modellel van összhangban, ott az idő mindkét irányban végtelen lehet. Ez a modell az általános relativitáselmélet alapján csak bizonyos korlátok között, jó közelítésként fogadható el; az ősrobbanás óta eltelt idő bőven túllép ezeken a korlátokon. Az Általános Relativitáselmélet alapján nem lehet Ősrobbanás előtti időről beszélni, de valamilyen általánosítás alapján lehetne. Ilyen – elfogadott – elmélet nincs, ezért napjainkban csak a tudomány területének elhagyása – pl. credo quia absurdum (hiszem, mert lehetetlen) – vagy valamelyik elmélet-kísérlet kiválasztása teszi lehetővé az Ősrobbanás előtti idő feltételezését.

Egy fizikust kérdeztem népszerűsítő kozmológiai előadása kapcsán, miért nem mínusz végtelennel modellezik az Ősrobbanás (elérhetetlen) időpontját, hiszen viszonylag kis iskolázottsággal is tudni lehet, hogy a valós számok és pozitív felük között az exponenciális és a logaritmus függvény kölcsönösen egyértelmű és rendezéstartó, egymással visszafordítható megfeleltetést hoz létre. Ilyen esetben a mínusz végtelen előtti időpontot sokkal kevesebben próbálnának keresni. Azért nem – felelte –, mert akkor minden időfüggvény elbonyolódna, a tartalom pedig nem változna: se így, se úgy nincs Ősrobbanás előtti időpont.

A XX. század fizikájának másik fontos eleme a kvantumelmélet, amelyben a Heisenberg-féle határozatlansági reláció egyidejű mérések pontosságára vonatkozó korlátok formájában született meg: egy objektum helyének és impulzusának egyidejű mérésekor kapott szórások szorzata – ideális mérőeszközök használata esetén is – legalább a redukált Planck-állandó fele. Az impulzus (lendület, mozgásmennyiség) a tömeg és a sebesség szorzata, a redukált Planck-állandó ~10^{-34} joule-másodperc, ezért a hétköznapi életben tapasztalható tömegek esetében ez a pontatlanság érdektelen. Mit jelent akkor, amikor érdekes? Egy mérés eredménye azt mutatja, hogy egy választott egység hányszorosa, amit mérünk. Minden mérés hordoz különféle bizonytalanságokat, ezért eredménye valójában egy véletlentől is függő érték. Ebben a véletlenben keverednek a tudásunk és eszközeink hiányosságaiból adódó elemek az esetleg tőlünk függetlenül létezőkkel. A mértékegység méréskor megállapított szorzójának eloszlása van, az eloszlást bevált szokás várható értékével és szórásával jellemezni (a minket érdeklő esetekben a véletlennek ezek a jellemzői lehetnek

ismeretlenek, de léteznek). A szórás a mérés pontosságának jó jellemzője, ezért a határozatlansági reláció valóban az egyidejű mérések pontosságáról, annak a tőlünk független részéről szól.

mélyebb bepillantás

Felfedezésekor Heisenberg is gondolhatott eszközei képességeiből eredő pontatlanságra (úgy tudjuk, gondolt is), de idővel kimutatta, hogy a fizikai világ ilyen: ha eszközei „tökéletesek” volnának, ez az összefüggés akkor is fennállna. Valójában így nem „pontatlanság”, amit észlelt (majd fizikusok sokasága erősített meg), hanem a korábbinál mélyebb bepillantást nyert a fizikai valóság természetébe: egy tömegpont helye és mozgása nem független egymástól, hanem csak egymással összefüggésben létezik. Nem képességeink miatt van így, hanem elvileg ilyen a természetük.

Mi a különbség, hogy

1. „csak az Északi-sarkig haladhatok észak felé”, vagy
2. „a hűtés csak az abszolút nulla fokig juthat”, és hogy
3. „csak az Ősrobbanásig haladhatok az időben visszafelé”, vagy
4. „nem mérhetem meg egyszerre tetszőleges pontossággal egy részecske helyét és sebességét”

állítások között? Az 1. évszázadok óta benne van a köztudatban (a föld közel gömbölyű), a 2. a kinetikus hőelmélettel ment át a köztudatba, a 3. és a 4. csak azóta, hogy az általános relativitáselmélet, illetve a kvantumelmélet valamilyen szintű ismerete elterjedt. Mind a négy az emberi tudás része, annyira korlátoz csak, mint minden tudás általában.

Nézzünk egy matematikai (eredetű) példát is!

Gödel első nemteljességi tétele szerint „*minden ellentmondásmentes, a természetes számok elméletét tartalmazó, formális-axiomatikus elméletben megfogalmazható olyan állítás, mely se nem bizonyítható, se nem cáfolható*". Gödel – az elsőből következő – második nemteljességi tétele szerint „*minden, az első nemteljességi tétel feltételeit kielégítő elméletben bizonyíthatatlan, hogy maga az elmélet ellentmondásmentes*". Ez két, a matematikai axiómarendszerek tulajdonságairól szóló, a matematikában elfogadott módon bizonyított tétel. A matematikusok számára ezek azt jelentik, hogy sokak korábbi álma nem teljesülhet: a matematika nem alkalmas önmaga teljességének és ellentmondásmentességének bizonyítására, elméletileg sem hozható létre a matematikai igazságok teljes tára. (A matematikai kérdés evvel nincs lezárva, mert ha ez az álom nem is teljesülhet, de egyrészt milyen – szerényebb – cél érhető el helyette, másrészt nem lehetne-e a matematika módszertanán javítani? Minket – most – nem ezek érdekelnek.) Egy álom meghiúsulásán lehet bánkódni, lehet azt mondani, hogy a valóság korlátozza álmaink megvalósulását, de a lényeg az, hogy ezek a tételek a valóság (esetünkben a matematika) a korábbinál alaposabb ismeretéhez segítenek. (Sok elődjéhez és kortársához hasonlóan, Bolyai János is megpróbálta a párhuzamosok axiómáját Eukleidész többi axiómája alapján tételként bizonyítani, de amikor az ellenkezője sikerült, nem korlátként élte meg, hanem örömmel fogadta az így megnyíló, új világot.)

> **egyáltalán mit jelenthet**

Matematikai modellek számos tudomány fontos eszközei, így a matematika eredményei rájuk is hatnak. Gödel nemteljességi tételeinek más tudományokra gyakorolt hatása révén is komoly irodalma támadt. Ezek szerzői „nem mindig" vették figyelembe, hogy Gödel tételeit egy axiomatikus rendszeren belül bizonyította, tehát bizonyítottként csak feltételei teljesülésének igazolása után lehet hivatkozni rájuk. Torkel Franzen írja *Gödel Nemteljességi Tételei – Értelmezések és Félreértések* című munkájában (ford.: Csaba Ferenc, Typotex, 2013) egy elképzelhető, axiomatikusan felépített, a matematikából a feltételekhez eleget tartalmazó fizikáról: „*... Gödel*

tételéből csupán az elmélet aritmetikai komponensének nemteljessége következik. A fizika alapvető egyenletei – bármik is legyenek – valóban nem dönthetik el az összes aritmetikai állítást, de a nemteljességi tétel alapján sem arról nem mondhatunk semmit, hogy a fizikai világ leírásaként teljesek-e, sem arról, hogy egyáltalán mit jelenthet ebben az esetben a teljesség." Lábjegyzet szól ugyanitt arról, hogy ezt az állítást a megállapítását előhívó mű fizikus szerzője is helyesnek tartotta.

Az előző bekezdésben avval foglalkoztunk, milyen hatással lehetnek egy, a matematikából a Gödel-tételek érvényességéhez eleget tartalmazó, axiomatikus tudományos elméletre maguk a tételek. (Lényegében semmilyenre.) Gödel bizonyításai azonban módszertant adnak hasonló állítások igazolására. Alkalmazásához „csak" annyi kell, hogy a vizsgált rendszer formalizált és axiomatikus felépítésű legyen, továbbá szerepeljenek benne a természetes számok elméletének megfelelői. Ilyenről nem tudunk. (Azok a kísérletek, amelyek más – matematikán kívüli – területen próbálták a tétel valamilyen analogonját alkalmazni, rendre megfeledkeztek feltételeinek ellenőrzéséről, ezért állításaik lehettek ugyan helyesek, de helyességüknek akkor sem volt köze Gödel nemteljességi tételeihez.)

A matematikán kívül nem sikerült eredeti formájában, érdemben hasznosítani Gödel eredményét, de mint analógia megtermékenyítően hatott. Egy példát említünk. Stephen Hawking *Gödel és a fizika vége* című előadásában mondta (idézi Franzen már említett munkájában): „*A fizikai elméletek tehát önreferenciálisak, amilyen a Gödel-mondat is. Emiatt számíthatunk arra, hogy vagy inkonzisztensek, vagy nemteljesek. Az eddigi elméleteink egyszerre inkonzisztensek és nemteljesek.*" Figyeljünk a lényeges különbségre: nem állítja, hogy Gödel alapján bármi igaz volna a fizikában, de azt igen, hogy várhatunk hasonló eredményt ott is.

Ugyanígy használhatók a korábban említett példák, amint azt Darányi Sándor írásával kapcsolatban már megmutattuk.

Korlátoz a tudás? Hozzáállás dolga! Nincs egy részecskének egyszerre tetszőleges pontossággal megadható helye és sebessége. Nincs, ezért nem is mérhető meg. Az Északi-sarkról semmi sem irányul észak felé. Onnan nem indulhatok észak felé. A

bekezdésben korlátként megfogalmazott állítások (nem mérhető, nem indulhatok) valóban korlátoznak? Hozzáállás dolga!

kép | shutterstock.com

Kiss Lajos András

ÉRZELEM ÉS POLITIKA

EGY EMPATIKUS TÁRSADALOM LEHETŐSÉGÉRŐL (1.)

2021-12-08 | **ESSZÉ**

Fogalomtörténeti bevezető

Aki figyelemmel kíséri az utóbbi évtizedek politikafilozófiai irodalmát, valószínűleg ugyanazt tapasztalja, mint én: szinte exponenciálisan nő az érzelmek és affektusok szerepét, jelentőségét vizsgáló és értékelő publikációk száma. Az írások többsége már az elemzés elején hangsúlyozza, hogy a modern demokratikus társadalmak ambivalensen viszonyulnak a politikai érzelmekhez. **[1]**

Mi az ellentmondásos hozzáállás lényege? A politikusoknak állandóan számolniuk kell a veszéllyel, hogy „érzelemtelített” megnyilatkozásaik irracionális, rosszabb esetben „hisztérikus” reakciókat váltanak ki a hallgatóságból. De az „érzelemellenesség” mögött egyéb okok is rejtőznek. És nemcsak a szűkebb értelemben vett politikai élet szereplőit jellemzi az emóciókkal szembeni szkepszis: a bizalmatlanság megjelenik mindenütt, ahol normaként várják el a döntések tárgyi megalapozottságát, és a racionálisan kidolgozott stratégiák statisztikai adatokkal igazolt objektivitását. A német politikai újságírásban a kétezres évek elején jött divatba a „haragpolgár” kifejezés: a dühtől elvakult emberek jó részét többé nem lehet racionális érvekkel megszólítani, mert érzelmeik és ösztöneik irányítják őket. Az emóciók befolyásolta döntések és viselkedések mindig kiszámíthatatlan, kaotikus következményekkel járnak – jobb elkerülni az érzelmek diktatúráját.

> politikai témájú bestsellerek

Igaz, sokak számára továbbra is a politikai kommunikációban megjelenő, „érzelemtelített megnyilatkozások” tekinthetők az őszinteség és hitelesség egyértelmű jelének. Egyetlen politikus sem engedheti meg magának, hogy teljesen elrejtse lénye „emberi oldalát”, és – ahogy mondani szokás – „fapofával” szóljon hallgatóságához. Az állampolgárok politikai aktivitását elemző szakirodalomban rendre felbukkanó tézis szerint az „(…) érzelmek a politikai szerepvállalás szükséges feltételei és kiindulópontjai. A haragot és a felháborodást immáron a demokratikus polgári erények közé sorolhatjuk, és a politikai témájú bestsellerek borítóin mindenképpen meg kell jelennie valamilyen erős érzelemre utaló kifejezésnek.” **[2]** Ez azt jelenti, mondják a felfogás hívei, hogy manapság nem is annyira az érzelmileg felheccelt csőcselékben kell látnunk a demokrácia első számú ellenségét, hanem a fogyasztói társadalom érzelmi kiüresedésében és az általános letargiában, amely még a legvisszataszítóbb igazságtalanságon sem képes felháborodni.

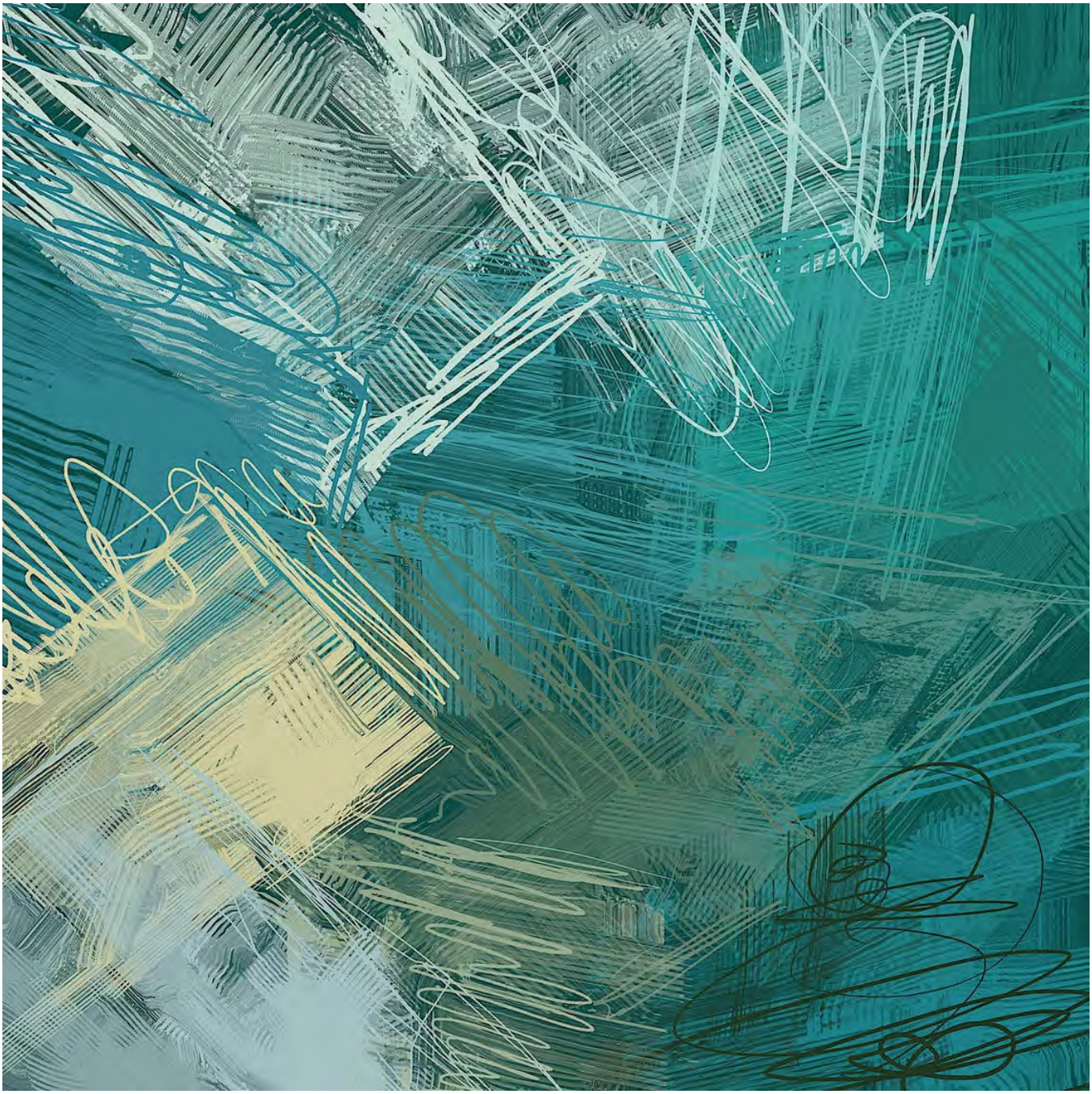

Az imént idézett Gary S. Schaal és Felix Heidenreich amellett érvel, hogy az „érzelemellenesség” és az „érzelemmellettiség” nem új találmány. Voltaképpen már az újkor hajnalán kialakultak olyan szekértáborok, amelyek anélkül viaskodnak egymással, hogy bármelyiküknek esélye lenne a végső győzelemre. Szerintem az érzelemfilozófia gyökerei sokkal mélyebbre nyúlnak: az antik görög gondolkodóknak is komoly fejtörést okozott, hogy az emberi indulatokat áldásnak vagy átoknak tekintsék. Platón szellemes megoldást eszelt ki a dilemma megoldására: a racionális gondolkodást helyezte az emberi képességek csúcsára (szerinte az ideális államot

irányító filozófus-politikusok elsősorban észlények), ugyanakkor elismerte, hogy érzelmek nélkül az ember nem élhet teljes életet. Például erős érzelmi involváltság hiányában elképzelhetetlen lenne művészi alkotásokat létrehozni. A *Phaidrosz*ban elismeri, hogy „(…) legnagyobb javaink őrjöngésből (mániából) – de persze isteni adományból ránk szálló őrjöngésből – származnak." A szent őrület (mánia) sokszor többet ér, mint a józanság, mert „(…) az egyik az istennőtől, a másik az emberi erőtől függ." [3] Ez persze csak az érem egyik oldala, mert Platón ideális államában nincs szerepe a művészetnek.

Arisztotelész filozófiai rendszerében már részletesen kidolgozott erény- és érzelemelmélettel találkozunk, amelyet az utóbbi évtizedekben Martha C. Nussbaum emelt a politikafilozófiai viták centrumába.

A modern érzelemelméletek úttörője, Heller Ágnes már a hetvenes években hangsúlyozta, hogy a klasszikus ókorban az érzelmek szerepét és funkcióját az erények elemzéséhez kapcsolták, vagyis a görögök számára az *érzelmi* kérdések egyúttal *erkölcsi* kérdések voltak. A középkori kereszténység szintén az erkölcsi jó szempontjából ítélte meg az érzelmeket, ami leginkább az érzelmek háttérbe szorítását követelte meg. „A test és lélek (szellem) dualizmusában ezért csak a lélek (a szellem) érzései vonatkozhatnak a Jóra; a testhez 'tartozó' érzések a negatív póluson helyezkednek el; lehetőség szerint el kell nyomni, vagy legalábbis korlátozni kell őket." [4]

> **semmi sem történik véletlenül**

Az újkor hajnalán Spinoza *Etiká*ja nyitott új fejezetet. Szerinte a természetben semmi sem történik véletlenül, így az érzelmek és az indulatok sem. Nincs igazuk azoknak, akik „(…) az emberi indulatokat és cselekedeteteket inkább elátkozni és kinevetni akarják, mint megérteni." „A gyűlölet, harag, irigység stb. indulatai […] a természetnek ugyanazon szükségszerűségéből és hatalmából következnek, mint a többi egyes dolog…" [5] Az *Etiká*hoz írott utószavában Heller Ágnes megjegyzi, hogy Spinozánál az értelmes ember nem megtagadja érzelmeit és indulatait, hanem megpróbálja

felismerni ezek természetét, hogy a racionális cselekvés szolgálatába állíthassa a benne rejlő természeti „determinációkat”. Mindez persze fordítva is igaz: az ész követelményei ugyancsak a természetből fakadnak, és elsődlegesen azt várják el az embertől, hogy „mindenki szeresse önmagát, keresse a maga hasznát”. Mielőtt szélsőséges individualizmussal vádolnánk Spinozát, olvassuk tovább, mit is ért a „maga haszna” kifejezésen. „Az ember számára tehát semmi sem hasznosabb az embernél; az emberek, mondom, nem kívánhatnak becsesebbet létük fenntartására, mint azt, hogy mindnyájan úgy megegyezzenek minden dologra nézve, hogy valamennyinek lelke és teste szinte egy lelket és egy testet alkosson (…) s mindannyian együtt keressék mindnyájuk közös hasznát.” **[6]**

Spinoza „közösségelvű érzelemfilozófiájának” antropológiai alapeszméi megjelennek a brit felvilágosodás gondolkodóinak etikai műveiben. Hume az ember heterogén természetéről ír: az értelem (ész) és az érzelem egyaránt megtalálható benne. Erkölcsi ítéleteink sohasem alapulhatnak tisztán racionális döntéseken, a jót – ahogy a szépet is – inkább „csak” érezzük, nem matematikai vagy logikai törvényekből vezetjük le. Az érzelmek emancipatorikus erejét rehabilitáló Martha Nussbaum számos ötletet merített ezekből a munkákból.

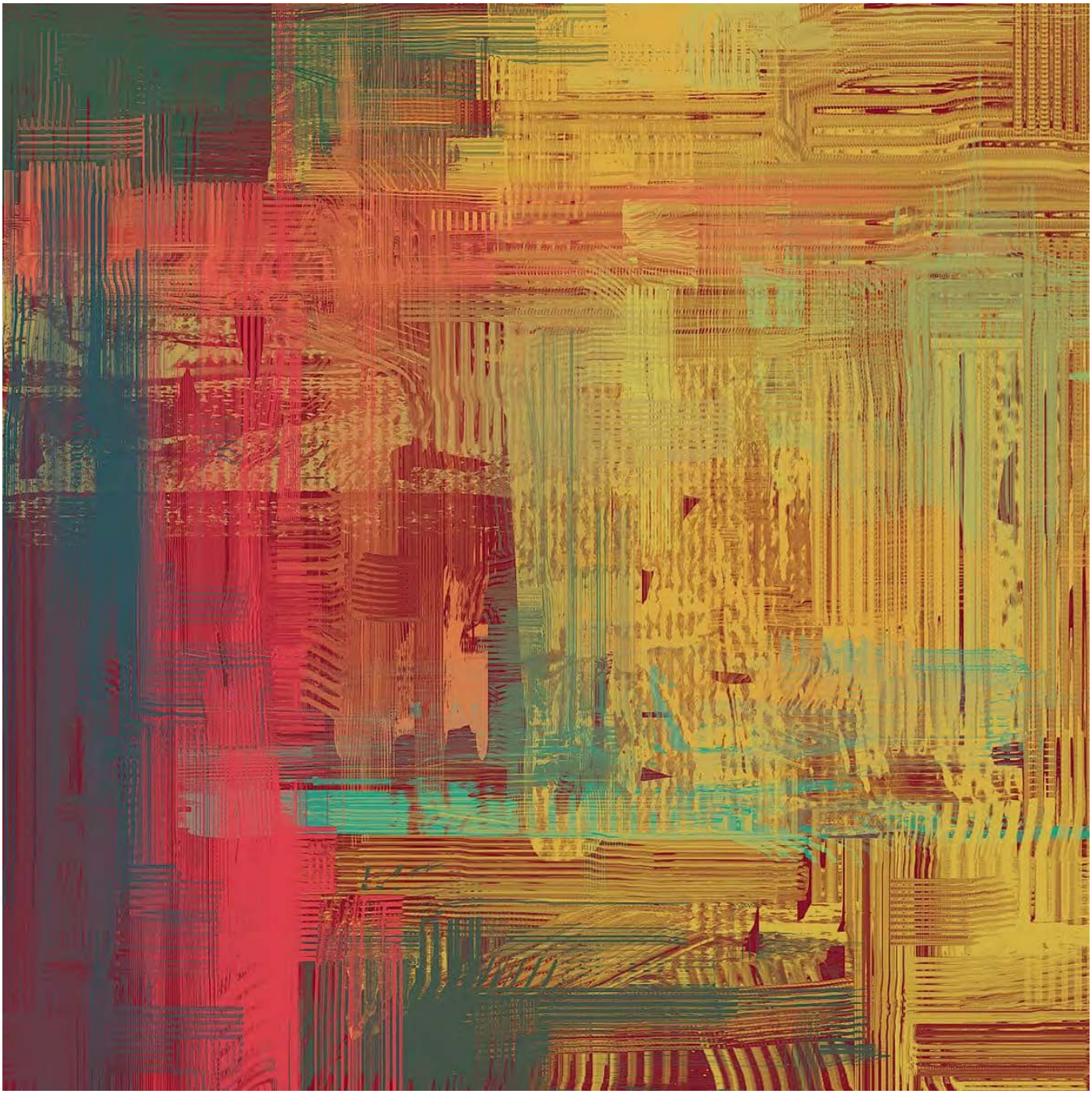

A 18. századi nagy hatású mechanikus materialista filozófia feleslegesnek tekintette az érzelmekről és a szenvedélyekről szóló diskurzust. La Mettrie szerint az érzelmek voltaképpen azonosak az emberi testben végbemenő anyagi folyamatokkal. Jól példázza ezt a bizarr történet, amelyet August Strindberg *Történeti miniatűrök* című könyvében mesél el, amely éppen a test/lélek-problematika legelszántabb felszámolójának tekinthető francia orvos-filozófus és a korszak abszolút filozófus-tekintélyének számító Voltaire közötti párbeszédhez kapcsolódik. A történet idején mindketten Berlinben tartózkodtak, Nagy Frigyes vendégeként. A valóságos

besúgóhálózatot működtető Voltaire éppen akkoriban értesült arról, hogy ellenségei rendre eláztatják a porosz király előtt, s előbb-utóbb el kell menekülnie Poroszországból. A nagyon rossz idegállapotba került Voltaire, miután szobájában elégette az összes kompromittáló levelet, ágynak dőlt, csengetett inasának, és utasította: „Kérem, hívassa gyorsan La Mettrie urat, mert nagyon beteg vagyok". Köztudott volt, hogy Voltaire nem kedvelte La Mettrie-t, de mert jó orvos hírében állt és honfitársa volt, rendben lévőnek tűnt, hogy éppen őt hívatja. La Mettrie (noha meggyőződéses ateista és materialista volt, Frigyes rendkívüli módon kedvelte) hamarosan meg is jelent Voltaire házában. Valószínűleg nem az orvosi kötelességtől vagy emberbaráti szándéktól, inkább a „kíváncsiságtól és a kárörömtől" vezérelve. A szobába lépve feltette az ilyenkor szokásos kérdést: „Mi a panasza, Monsieur Voltaire?" „Drága barátom", mondta az öregedő Voltaire, „testileg, lelkileg le vagyok robbanva". Mire La Mettrie erélyesen rászólt: „de hát Uram, Önnek nincs is lelke!" „Na, jó, de a szívem!" „Szív, szív", válaszolta La Mettrie, „mi az a szív? Cor, cordis. Ez a szív." Majd hozzátette: „Biztosan teleette magát, Monsieur. Igyon sok vizet, és könnyebb lesz, mint maga a könnyelműség." És egy ideig még ebben a stílusban folytatódott a két filozófus párbeszéde. [7]

A 19. század végén komoly befolyásra szert tett pozitivista filozófia és pszichológia a La Mettrie által kitaposott úton haladt, és az érzelmekben (olykor az értelemben is) pusztán a fiziológiai és biológiai folyamatok „kvantifikálható funkcióit" látta.

az ész és az értelem

A klasszikus német filozófiában az ész és az értelem szembeállítására számos példa kínálkozik, érdemes itt is Heller Ágnesre hivatkozni: „Az érzések elméleti megközelítésének szempontjai között [...] utat tör érzés – értelem (ész) konfrontációja. Ez ismét Kantnál válik teoretikusan egyértelművé, aki az érzésekre vonatkozóan elfogadja az egoista redukcionalizmus elméletét, de ezekkel az érzésekkel a tiszta észt állítja szembe, mely gyakorlati használatában egyúttal a tiszta akarat is, a morál forrása és egyúttal letéteményese." [8] Annyival árnyalnám a kategorikus ítéletet, hogy Kant első érvét – „(...) minden szenvedély, már csak mert szenvedély, feddést érdemel (...)" – mégis felfüggeszti, például a francia forradalom történéseire utalva mintha rehabilitálná az

érzelmek némely fajtáját. A Franciaországban zajló események a kívülálló megfigyelőt nem hagyhatják hidegen, mert „(…) kedélyében a részvételnek oly vágyára lel, amely majdhogynem az elragadtatottsággal határos, minthogy kinyilvánítása veszéllyel jár, más oka, mint az emberi nemnek valami morális adottsága, nem lehet.” [9] Kant számára elsősorban nem a történelem színpadán fellépő forradalmárok az igazán érdekesek, hiszen ők (mint egyébként mindenki) hajlamaik és érdekeik szerint cselekszenek: becsvágyuk, uralomvágyuk és bírvágyuk a mozgató. Kant nem a *színpadon lévők*ről, hanem a *publikum*ról beszél, ebben az esetben a forrongó világot árgus szemekkel figyelő német „interpretációs-közösség”-ről. És Kant meglátja, hogy az érzelmek – legalábbis bizonyos határok között – pozitív szerepet is játszhatnak az emberi történelemben. [10]

Hegel már a világtörténelem *alakítóinak* nézőpontjából értelmezi és értékeli a francia forradalom és a napóleoni kor eseményeit. Őt is magával ragadja a *lelkesedés*, amit az egyszerre felemelő és elborzasztó történések számos európai entellektüelben kiváltottak. Az is nyilvánvaló számára, hogy az egyes embert többé nem lehet elválasztani környező világától, sem a nevelést a történelemtől. A világszellem a látható és érzékelhető valóságon keresztül realizálja önmagát. Az „érdekek”, a „heroikus tettek”, a „lelkesedések” elengedhetetlen feltételei a hatékony és időtálló emberi cselekedeteknek. Hegel *Az ész a történelemben* című értekezésében összeköti az érzelmek és a szenvedélyek szubjektív – sok esetben egyenesen irracionálisnak tűnő – aspektusait az „objektív ész” általánosságával. Akik nem kiemelkedő személyiségek, gyakran úgy vélik, hogy a nagy emberek cselekedeteit a bennük rejlő *szubjektív szenvedélyek* mozgatják. Valójában a kiemelkedő tettekben mindig megjelenik a pátosz formáját magára öltő *objektív általános* is. A szenvedély azonos azzal a nagy emberek „énjeiben” megjelenő különös energiával, ami nélkül eredeti dolgokat nem tudnának „kihozni” magukból. „Ilyenképpen a szenvedély és az eszmei célja egy és ugyanaz; a szenvedély az egyéni jellem és az általános abszolút egysége. Van benne valamilyen állatias, csakúgy, mint ahogyan a szubjektív különösben megjelenő szellem is megtalálható benne, ami végső soron az eszmeivel azonos.” [11] Ahhoz, hogy az ember komoly dolgot hozzon létre, minden energiáját mozgósítania kell. Ilyenkor nem a megoldásra váró feladatokat sorba rendező

megfontoltság és józanság munkál benne, nem darabolja fel magát azért, hogy először ezt, aztán a másik részfeladatot valósítsa meg, hanem úgyszólván „megfontoltság nélkül” ugrik a „nagy cél” megvalósításának. A szenvedély tehát egyfajta ösztön, belülről fakadó késztetés. „Ezt a szenvedélyt lelkesültségnek vagy entuziazmusnak nevezzük. Az entuziazmus kifejezést inkább csak azokban az esetekben kell használnunk, ahol a célokban valamilyen eszmei és általános természet jelenik meg. A politikai ember nem entuziaszta. A politikusnak világos célokat kell maga elé tűznie, ami az entuziasztákra nemigen jellemző. A szenvedély annak feltétele, hogy az emberben valamilyen jó dolog szülessen meg, ami semmiképpen sem erkölcstelen. Ha ez a lelkesültség valódi természetű, akkor egyúttal a hideg józanságot is tartalmaznia kell (…).” **[12]** Hegel itt arra céloz, hogy a politikus lelkesültsége rendszerint nem egészen őszinte és nem is feltétlenül erkölcsös: inkább mesterkélt entuziazmus ez, amelynek gyakorta az emberek manipulálása a célja.

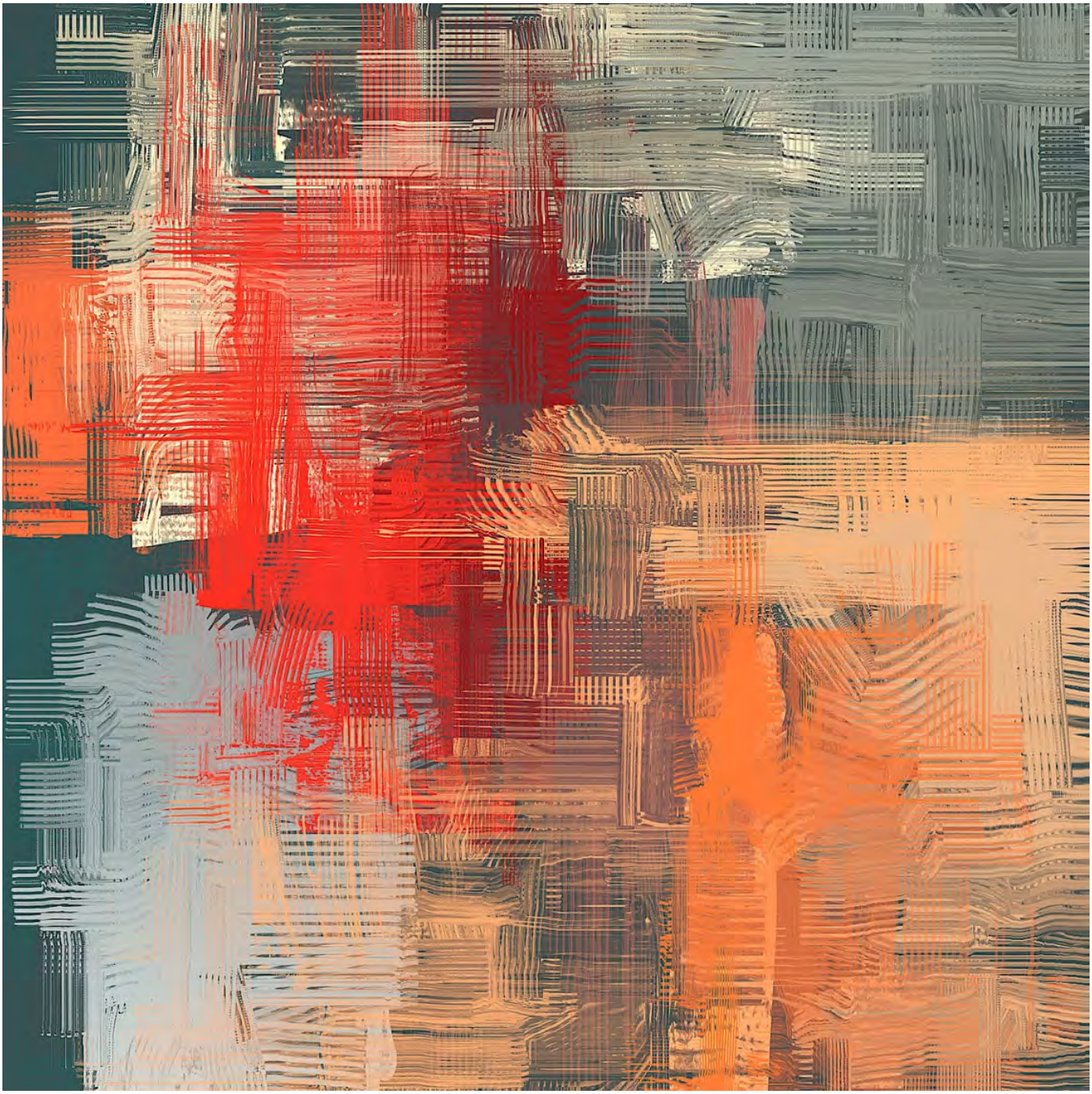

Hegel más írásaiban is vizsgálat alá veti az érzelem és az ész összetett kapcsolatát, többek között az *Esztétiká*ban. Azt írja, a művészi alkotás létrehozásához nélkülözhetetlen, hogy a művész személyében egyesüljön a fantázia tevékeny ereje és a technikai tudás. De ezeken túl a *lelkesültség*re is szükség van. A könyv fordítója, Zoltai Dénes *ihlet*nek magyarosította a fogalmat. „Ha a fantázia és a technikai kidolgozás tevékenységét mármost a művész állapotaként, magáértvéve vizsgáljuk, akkor ez az, amit harmadszor *ihletnek* szoktak nevezni.” **[13]** Az ihlet keletkezésével kapcsolatban számos széles körben elterjedt elképzeléssel találkozhatunk, véli Hegel.

Némelyek szerint a zseniális alkotókban az ihlet *érzéki* ösztönzés révén születik meg. Csakhogy: „(…) a vér forrósága egyedül nem segít; a pezsgő még nem hoz létre költészetet, Marmontel meséli, hogy Champagne-ban egy pincében hatezer üveg pezsgőt látott maga előtt, mégsem keletkeztek költői érzései. Ugyanígy a legnagyobb zseni is reggeltől estig heverhet a zöld pázsiton, míg a lengő szellő fújdogál, s nézheti az eget, mégsem érinti meg az ihlet enyhe fuvallata.” **[14]** De a tisztán szellemi-intellektuális szándék is kevés az igazi műalkotáshoz. A valódi ihlet létrejöttéhez önmagában nem elegendő sem az érzéki ösztönzés, sem az akarat és az elhatározás. Az ihlet csak „(…) valamely meghatározott tartalmon lobban lángra, amelyet a fantázia művészi kifejezés végett megragad; az ihlet ennek a tevékeny kialakításnak állapota, mind a szubjektív bensőben, mind a műalkotás objektív kidolgozásában; mert mindkét tevékenység számára szükséges az ihlet.” **[15]** A hegeli esztétikával foglalkozó szakirodalomban általános a meggyőződés, hogy a német filozófus elsősorban a romantikus iskola (Schelling, Schlegel-fivérek) eltúlzott szubjektivitásával és irracionalizmusával vitázva fejtette ki a maga mérsékelt és „realista” felfogását. Hogy a jelentős alkotókban szerencsésen találkozik és szorosan együttműködik a *szellemi* és a *természeti* meghatározottság. De ez még nem elég, mert a művésznek – olykor közvetlenül, máskor csak áttételesen – az adott korszak kihívásaira is válaszolnia kell. A *Jogfilozófiá*ban már máshová teszi a hangsúlyt. Jó előre megsejtette, hogy a polgári társadalomban az egyén egy sor absztrakt intézményen keresztül kapcsolódik az államhoz. Ezért olyan – alapvetően racionalista – államelméletet dolgozott ki, amelyben az emóciók lassan felszívódnak és eltűnnek az állam „érzéketlen architektúrájában”. A változás azt is érthetővé teszi, hogyan lehet a politikában „(…) a lelkesedést ’kasztrálni’, megmerevedett rituálévá vagy éppen banális ceremóniává redukálni.” **[16]**

> **a modernitás fontos követelménye**

A 18. század végétől a szépirodalomban is egyre gyakoribb téma értelem és érzelem szembenállása (olykor sikeres kooperációja). Jane Austen *Értelem és érzelem* című regényét az 1790-es években fejezte be, de csak 1811-ben jelentette

meg. A regény két nővér, Elinor és Marianne életét meséli el. Mindketten a korszak uralkodó életfilozófiájának egy-egy változatát képviselik: Elinor „észember”, Marianne jellemében az érzelmek dominálnak. Elinorban erős a felelősségérzet, amivel kordában tartja – veszélyesnek ítélt – érzelmeit. Mindig eleget tesz a társadalmi helyzetéből fakadó kötelezettségeknek: megbízható, kiszámítható. Húga a könnyelműségig spontán, gyógyíthatatlanul romantikus. Jeremy Rifkin írja: „Jóllehet a regényt a korszak szatírájának is lehet tekinteni, ugyanakkor nagyon szellemesen mutatja be a két különböző életutat bejáró nő jellemének gyengéit és erősségeit. A regény végén a két testvér helyet cserél: az ’eszes’ Elinor igaz szerelmével kel egybe, miután kemény munkával legyőzi a szereleme kiteljesedése előtt álló akadályokat. Marinne viszont olyan férfinál találja meg a boldogságot, akit kezdetben nem szeretett, de aki mégis érzékeny és becsületes férjnek bizonyul.” **[17]** A végén mindketten boldogok lesznek: Elinor felfedezi a személyisége mélyén rejlő finom érzelmeket, Marianne meg az élet fontos döntéseiben egyre inkább az ész szavára hallgat. Jeremy Rifkin szerint Jane Austen ügyesen, egyszersmind meggyőzően egyensúlyoz ész és érzelem, értelem és érzékiség között. Idővel ennek az egyensúlynak a megtalálása lett a modernitás fontos követelménye. A racionális kalkuláció elsősorban matematikai modellekkel és mechanikus törvényszerűségek feltárásával biztosított jól hasznosítható tudást az univerzum egészéről – s erre a feltörekvő ipari társadalomnak égető szüksége volt –, a szabadon kibontakozó emocionalitás pedig lehetővé tette a folyamatosan differenciáló és individualizálódó ember számára, hogy empátiáját a kulturális mező minden részvevőjére kiterjessze, és ennek révén a társadalmi integráció új formáit teremtse meg. **[18]**

Max Scheler *A szimpátia lényege és formái* című munkájában a szeretetnek nemcsak emocionális funkciója van, ismeretelméleti jelentősége sem elhanyagolható. A szeretettel átitatott megismeréssel az ember mindig többet lát, mint az „érdeknélküli” megfigyelő, „(…) a szeretet az a mozgás, amely az alacsonyabbtól a magasabb érték felé halad, és ebben a mozgásban egy tárgynak vagy egy személynek felvillan a magasabb értéke (…).” **[19]** A gyűlölet mozgása ezzel éppen ellentétes: a másik emberben lévő értékek tagadására irányul.

A huszadik századi pragmatizmus képviselője, John Dewey több írásában is kifogásolta a liberalizmus „hiperracionalizmusát”. **[20]** A pozitív kivételek ugyan fontosak, de nem változatták meg az egyre erősödő alaptendenciát: a folyamatosan radikalizálódó érzelemellenességet. Heller Ágnes írja, hogy az érzelmek megítélésével kapcsolatos álláspontok változásában a pozitivizmus hozta az igazi fordulatot. A pozitivista pszichológiában, amely a célracionalitásra teszi a hangsúlyt, „*Az érzés a célracionális tevékenység puszta 'zavaró tényezőjévé' válik* vagy egyenesen epifenomenonná.” **[21]** Heller persze szemben áll a meglehetősen egyoldalú és elfogult értékeléssel, ahogy Martha Nussbaum is. Az amerikai filozófus azonban a feminizmus – amúgy „mérsékelt” és dialógusbarát változatának – védelmében rehabilitálja a politikai érzelmeket.

folytatjuk

1. Schaal, Gary, S. / Heidenreich, Felix: Politik der Gefühle. Zur Rolle von Emotionen in der Demokratie. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 32–33/2013. August, 3. **https://www.bpb.de/apuz/165744/zur-rolle-von-emotionen-in-der-demokratie** ↑
2. I. m. 3. A szerzők Stéphane Hessel 2012-ben megjelent *Háborodjatok fel!* (Empört Euch!) című könyvét hozzák példának. ↑
3. Platón *Phaidrosz*, 244a. Ford.: Kövendi Dénes. ↑
4. Heller Ágnes: Az érzelmek elmélete. In. Uő.: *Az ösztönök. Az érzelmek elmélete*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.133. ↑
5. Benedictus de Spinoza: *Etika.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1979. 150. Ford.: Szemere Samu. ↑
6. I. m. 276–277. ↑
7. Vö. Strindberg, August: *Historische Miniaturen*. Insel-Verlag Leipzig, 1989. 175–176. Svédből fordította Hans-Jürgen Hube ↑
8. Heller, i. m. 134. ↑
9. Kant, Immanuel: *Történetfilozófiai írások*. ICTUS Kiadó, Budapest, 1997. 422–423. Ford.: Mesterházi Miklós ↑
10. Lásd még a „Mit remélhetünk?” A remény fogalma Kant történelemfilozófiájában című írásomat. In: Kiss Lajos András: *Teóriák hálójában.* L'Harmattan, Budapest, 2006. 147–158. Továbbá Lyotard, Jean-Fraçois: *Enthousiasme.* La critique kantienne de l'hisoire. Éditions Galilée, Paris, 1986. ↑
11. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: Die *Vernunft in der Geschichte*. Akademie Verlag, Berlin, 1996. 101. ↑
12. I. m. 101. ↑
13. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: *Esztétikai előadások. I.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 291. Németül: Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: *Ästhetik 1*. Aufbau-Verlag, Berlin und Weimar, 1984. 280 ↑

14. Hegel, i. m. 291., illetve 280. ↑
15. I. m. 292., illetve 281. ↑
16. Ruby, Christian: *L'enthousiasme.* Essai sur le sentiment politique. Hatier, Paris, 1996. 45. ↑
17. Rifkin, Jeremy: *Die empathische Zivilisation.* Wege zu einem globalen Bewusstsein. Campus Verlag, Frankfurt /New York. 2010. 239–240. Ford.: Waltraud Götting und Xenia Osthelder. ↑
18. Lásd i. m. 240. ↑
19. Scheler, Max: *Wesen und Formen der Sympathie*. Verlag Friedrich Cohen, Bonn, 1931. 176. ↑
20. Lásd Zask, Joëlle: *Introduction à John Dewey.* Éditions La Découverte, Paris, 2015. ↑
21. Heller, i. m. 135. Heller Ágnes, mint Martha Nussbaum, azt mondja, hogy az érzelmek irracionalitásának tézise nem zárja ki, hogy valaki az érzelmet mégis előnybe részesítse az ész „racionalizmusával". ↑

    kép | shutterstock.com

Taizs Gergő

SZIRMAI NYÍLNAK

[CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?]

2021-12-21 | **CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?, VERS**

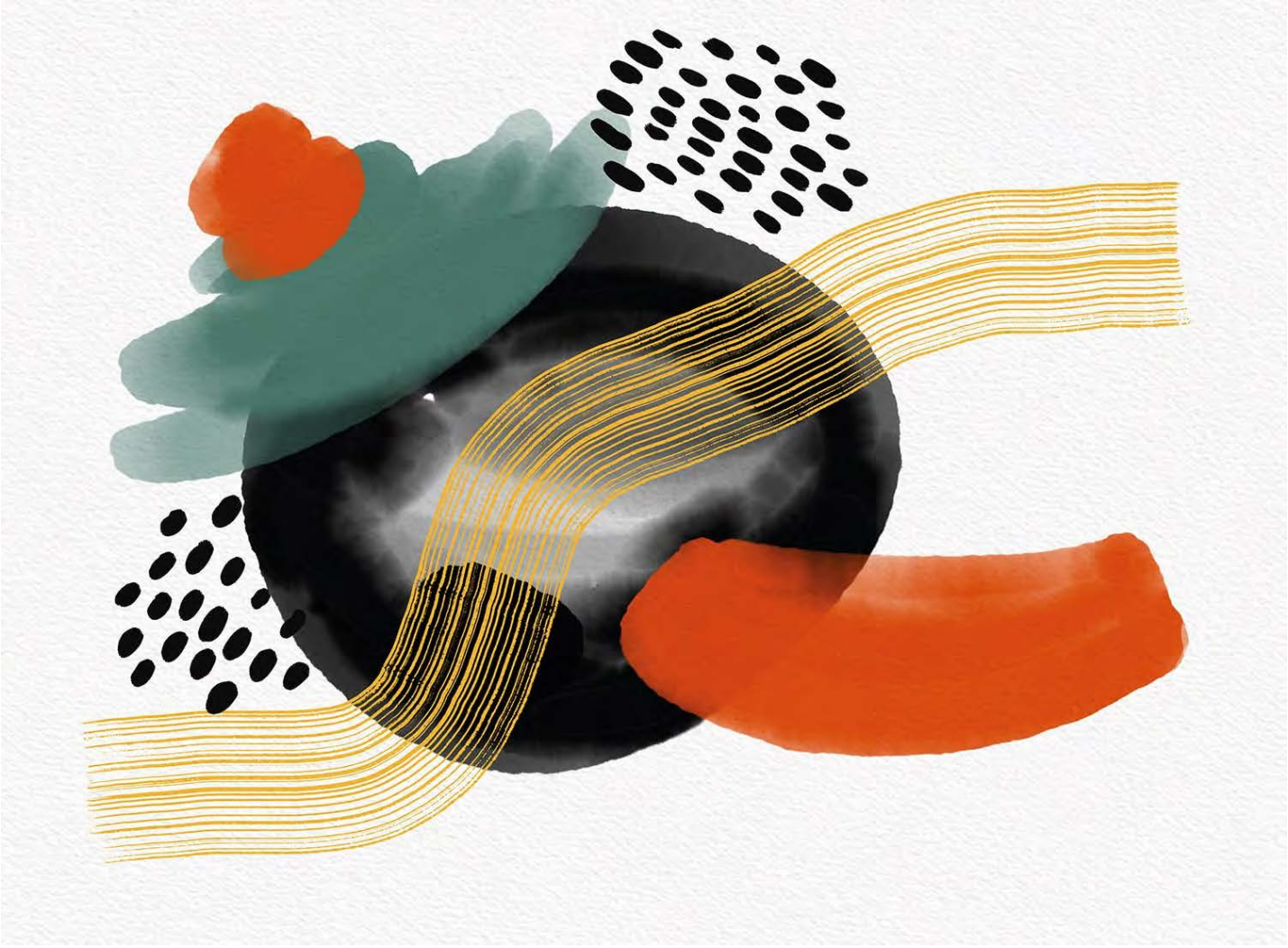

Eleinte úgy lázadtál, hogy pénisz-
alakú tankokat firkáltál a tankönyvbe.
Mindenkire lőttek: tudósra, költőre,
államférfira, zeneszerzőre. Később falra

fújtál festéket, kedvenced az alvó
ördög volt – minden tiltás ellenére.
Bőröd alatt a tinta: testéked,
és Korminak keresztelted a befogadott,
tejfehér kölyökmacskát. Aztán észrevetted,
hogy mindig olyan megyében éltél,
ami a Dunához simul, és azzal magyaráztad
zaklatottságodat, a folyton-folyvást
fojtogató epizódokat, hogy ennek dacára
sem tanultál meg úszni, sőt, lebegni sem
rendesen. Mostanában zuhanó rozmárok képe
kísért, a sziklának csapódó hústömeg,
mikor a távoli vízparton hullabűzben
ázik a csend, és messzire nyúlik
a hallgatás. S vajon mikor kezdtél
a gepárd helyett az antilopnak drukkolni?
Picsába a természetfilmekkel, gondolod,
és a nyugalom megzavarására alkalmas hiába-
valósággal is! Növényeket locsolsz inkább
elszántan az előkertben, figyeled, ahogy
estére színeket növesztenek. Kimondásra
váró szavakat zárójelezel, ismeretlen
állatok csontjából főzöl levest,
kavargatod, ízleled, és ahogy dúdolod,
felejted is a dallamot:
most van a perc, nincs helye másnak,
szirmai nyílnak a halálvirágnak.

kép | shutterstock.com

Csongor Andrea

AZ ÉN NAPOM

[CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?]

2021-12-30 | **CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?, VERS**

Nem járok majd karonfogva a barátnőimmel,
és nem festetem a hajam sárkányvérvörösre.
Nem fekszem egy strandkendőn hosszú órákig,
mert a napozás nem „csinálás”,
és egyszer sem mondom majd a kislányomnak

– aki meg sem születik, hanem varázsütésre itt terem –,
hogy ne idegesítsen.
Nem hordok majd idétlenül nagy melleket,
amivel lehetetlen a busz után futni,
és soha nem hagyom abba, hogy
fejjel lefelé lóbackodjak a korláton,
miközben arcomba hullik a szoknyám.
És főleg nem hiszem el soha,
hogy a születésnapom nemcsak az enyém,
hanem valaki más napja is.

Én nem fogok. Nekem nem lesz. Velem nem történik meg.

kép | storytale.io

Körösényi Dániel

BALLADA

[CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?]

2021-12-26 | **CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?, NOVELLA**

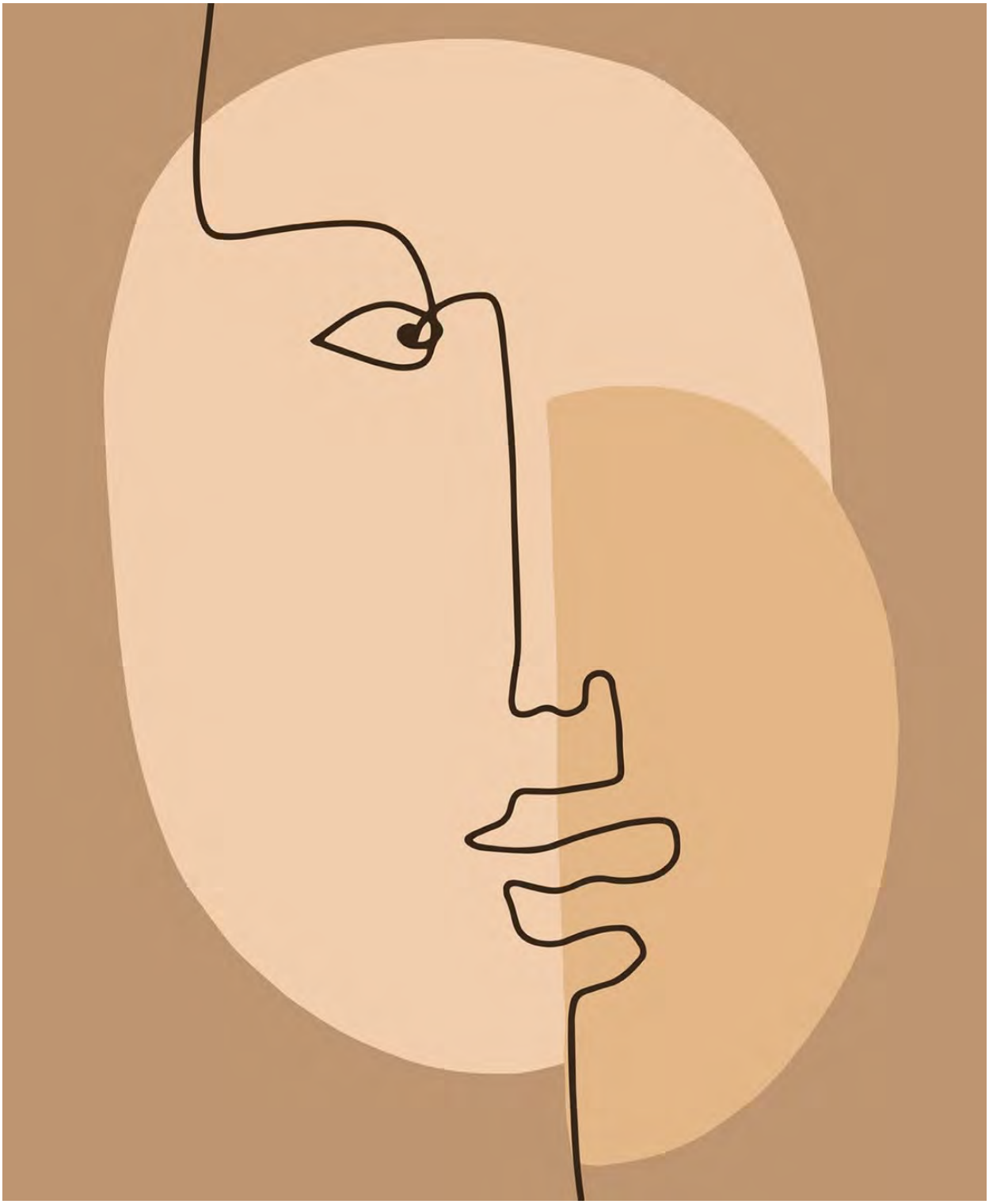

Gyere, kislányom, ülj ide a testvéred mellé! Mit szeretnél hallani? Népdalt vagy balladát? Balladát mesélek inkább, bár tudom, szomorú lesz. Az apádról mesélek balladát, aki szép huszárként belovagolt Szeged főterére. Az apádról, aki karmazsincsizmákat készített Gyula piacterén, aki Budán hordót görgetett, Bécs határában ökröket itatott. Apád mentette ki a Kovászné leányát a csalitosból, meg tudta fújni a legnagyobb kőtrombitát, és ő tanított meg engem búzát hántolni. Mindenhez értett a te apád, csak ellent nem tudott mondani.

> igazi férfi

Ült a tiszta vászonnadrágjában a Tisza-parton vagy kövér galambokat etetett Debrecen határában, ládákat pakolt a paksi réven, evett szalonnát szamárháton, ivott forrásvizet kalapból, kopált balatoni mandulát. Azon a májusi estén, mikor megismertem, kávét pirított. Bádogserpenyőjét a tiszta tűz fölé tartotta, várta, hogy sercegjenek az izzadó szemek, s rázogatta izmos kezének apró mozdulataival. Arcát megfestette a venyige szürke füstje. Keze megállt a levegőben, s feltekintett rám. Homlokán ér lüktetett, ahogy barna szemét rám emelte. Nem is szólt, csak némán félretette a serpenyőt, begombolta inge legfelső gombját és kócos fürtjeit hátrasimította. Igazi férfi volt az apád, aki tudott mézet pergetni, tudott ágyat faragni, tudott a Küküllőből puszta kézzel pisztrángot fogni, s tudott hajnalban a ködde beszélgetni. Az apád, kislányom, gyönyörűen tudott nézni.

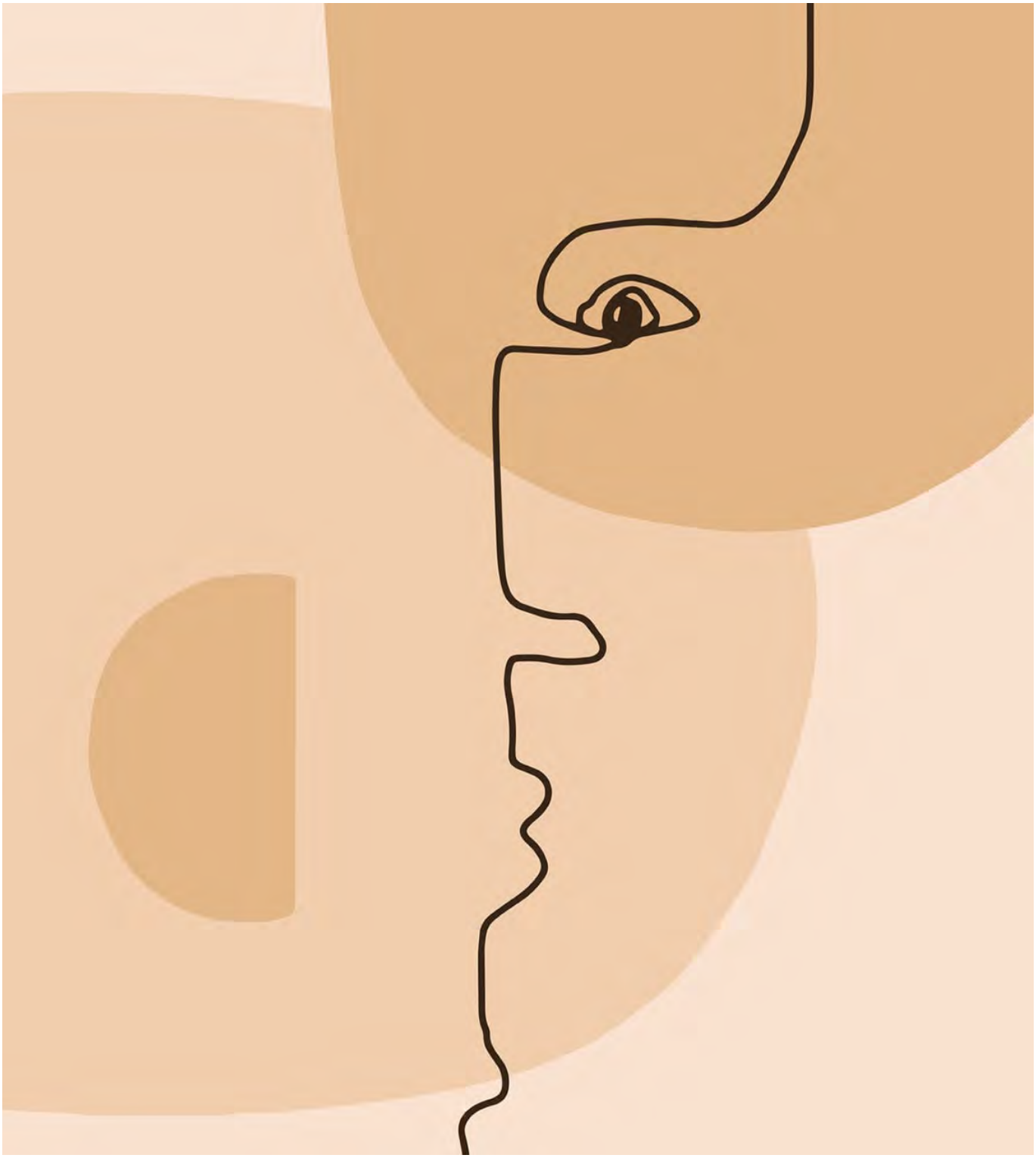

Már régen a Somló hegy tövében ültünk, mikor a testvéred megszületett. Nagy hevesen érkezett, mint a májusi eső. Úgy, mint a reggeli harmat, édesen és hirtelen. Apád teknőt vájt gesztenyefából és Tihanyban beszélgetett a visszhanggal. Apád boldog volt és én is boldog voltam, és a füvek is boldogan hajladoztak talpunk alatt. Mikor te születtél, édes kislányom, az ég tiszta volt és a nyári szellő alig rebbent.

Csendben születtél, mint a földből kibuggyanó forrásvíz. És apád elment a városba, hogy köteg rongyot hozzon, babának. Megvarrtam a rongybabát, hogy a Hold felragyogjon, és a Hold felragyogott. Aztán apád, aki tudott kötelet fonni és hegedűvel éji zenét adni, a tengerre ment kagylókra halászni.

> **kormos arcú kávépörkölő**

Mindennap írt nekünk szíve mosolyával, karját kitárta a szárazföld felé, s gyűjtötte erejét, hogy egyszer az irgalmas életben nemet tudjon mondani. Nemet mondani és elindulni talán már teljesen elrongyolódott kabátjában, ide, hozzánk, a hegy lábához, ahol mi várjuk őt csendesen. És mi vártuk őt, minden órában, és nem a huszárt vártuk, nem is hordógörgetőt. A kormos arcú kávépörkölőt vártuk, aki, ha ránk pillant, a Somló hegy kivirágzik ismét. Láttam éjszakákon át, ahogy sótól száradt kezét tördeli, ahogy a nyers halat szájához emeli, fújtat s végigsimít szakállán. Dörzsöli magát, mert a levegő és a tenger vize marja egész testét. A parton alszik, mert nincs ott háza, kezéből eszik és iszik, mert nincs az égvilágon semmije. Egy éjjel láttam, ahogy az Istenhez fohászkodik, más éjjelen éreztem, hogy az Ördöggel sugdolózik.

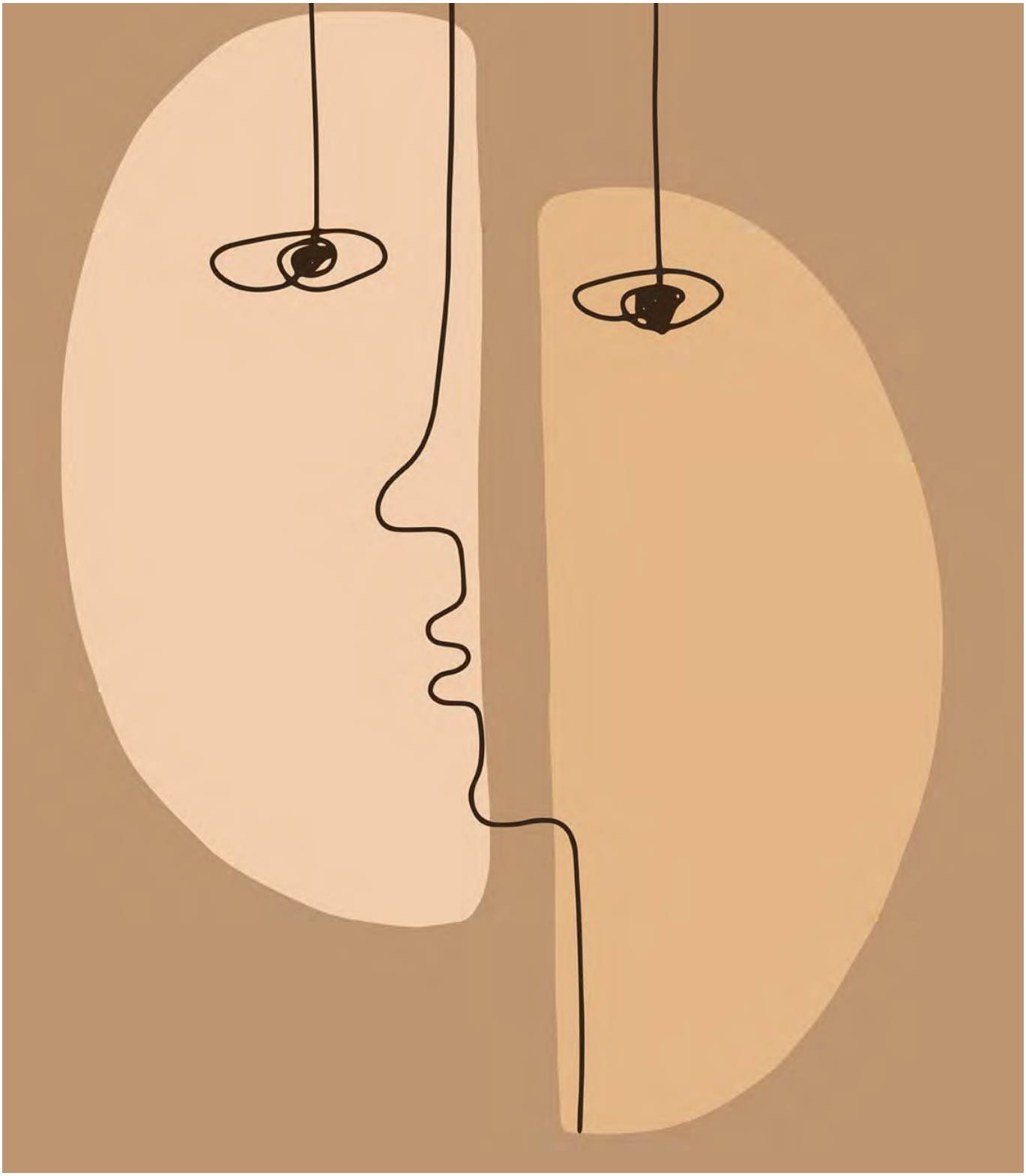

Csak a nyár elmúltával tér haza, és talán meg sem ismerjük, talán már nem is szeretjük. Zavartan álltok a küszöbön, csendben figyelve rongyos tarisznyáját, melyet fáradtan dob a földre. Székre rogy, bort iszik, sem színe, sem fonákja nem virágzik

többé. Idegen ember ül a tűzhely mellett, idegen, mint a sás a búza közt. Úgy látjuk, meg is változott. Bőre elszáradt, tenyere összement, szakálla gondozatlanságba őszült, izmai elsorvadtak.

Aztán lefekszik aludni, és másnap elutazik az erdélyi sóbányákba. Sonkát eszik és sört iszik, sóágyon alszik és virágokkal takarózik. Teste elgyengül és a bánya elszívja nedveit. Mikor ti álmodtok már, én látom, hogyan sorvad és veszti el életkedvét. A sonka belülről, a bánya kívülről emészti. A só végzet. Kiül szakállára, bebújik bőre alá.

Pünkösdkor szűnik meg lélegezni.

Aludj most már, kicsi lányom, lásd, már a testvéred is aluszik.

kép | shutterstock.com

Vörös István

A FELEDÉS SZEREPE

[CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?]

2021-12-28 | **CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?, VERS**

Tényleg elfelejtette
a Teremtő az örök életet,
s veszni hagyta évekre?

Mikor valaki megkérdezte,
meghökkenve fölnevetett,
tényleg elfelejtette,

mikor annyi jót terelt egybe?
Ezt kihagyni hogy lehetett?
S veszni hagyta évekre,

mert nem fér be egy életbe,
azóta a vizek fölött lebeg.
Tényleg elfelejtette,

mennyire fontos minden tette,
és bármiből baj is lehet?
S veszni hagyta évekre,

épp a hiányt élvezve,
a végítéletet.
Tényleg elfelejtette,
s veszni hagyta évekre?

kép | storytale.io

Búth Emília

PONT NÉLKÜL

[CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?]

2021-12-25 | **CSAKUGYAN ELFELEJTETTE?, VERS**

Nem azért
cédulázott mert
bármit elfelejtett
volna
Barna
csomagolópapír-
fecnikre írt le

kapkodva
minden általa
fontosnak
tartott gondolatot
Furcsa
megfejthetetlen
leginkább
zavaros szövegek —
kulcsa-nincs
idegen saját
szavak
Értetlenül
állok most
is
(post) kanyarítom
másra vak
kislány
vésem át
a kézzel hurkolt
dőlt betűket
Nézd el
(pont nélkül) mind az
én holmim

kép | shutterstock.com